

# **Forbi mytene**

**- en studie av Tempelridderordenens undergang og  
litteraturens behandling av temaet**

ANDREAS RØNQUIST

MASTERGRADSAVHANDLING I HISTORIE  
INSTITUTT FOR HISTORIE  
DET SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FAKULTET  
UNIVERSITETET I TROMSØ  
VÅREN 2006

# Innhold

<b>1. Innledning</b>	<b>s. 1</b>
1.1 Kilder og metode	3
1.2 Myter og legender	6
1.3 Begrepsavklaringer og navneproblematikk	10
<b>2. Militærordenene</b>	<b>12</b>
2.1 Korstogene	12
2.1.1 Erobringen av Det hellige land	13
2.1.2 Korstogene i nord	14
2.2 Tre store militærordener oppstår	15
2.2.1 Tempelridderordenen	16
2.2.2 Johannitterordenen	19
2.2.3 Den tyske orden	21
2.3 Holdninger til militærordenene i samtiden	23
<b>3. Tempelridderordenen i en historisk særstilling</b>	<b>27</b>
3.1 Tempelridderordenen i ekspansjon – 1130-1300	28
3.2 Prosessen mot Tempelridderne	32
3.2.1 Tempelridderordenens status omkring år 1300	35
3.2.1.1 Holdningsendringer og nye planer	36
3.2.1.2 Den siste stormester: Jacques de Molay	39
3.2.2 Kong Phillippe IV og kapetingerdynastiets ekspansjon	43
3.2.3 Anklagene mot Tempelridderordenen	51
3.2.4 En langvarig prosess ender med oppløsning	55
3.2.5 Johannitterne og Den tyske orden fortsetter sin virksomhet	59
<b>4. Tempelridderordenens undergang</b>	<b>64</b>
4.1 Skyldspørsmålet	64
4.1.1 Innvielsesritualet	66
4.1.2 Manglende tro på sakramentene, intern bruk av syndsforlatelse	69
4.1.3 Avgudsdyrkelse	70
4.1.4 Manglende reformtiltak	71
4.1.5 Grådighet og manglende almisser	71
4.1.6 Hemmeligholdelse	72
4.2 Ulike synspunkter på Tempelriddernes undergang	73
4.2.1 Steven Runciman: ytre og indre forutsetninger	74
4.2.2 Hans Eberhard Mayer: Tempelridderordenen overflødig	75
4.2.3 Elizabeth M. Hallam: et spørsmål om makt	75
4.2.4 Malcolm Barber: flere eksterne faktorer avgjør	76
4.2.5 Jonathan Riley-Smith: fokus på et indre reformbehov	78
4.2.6 Alan J. Forey: militærordenene mistet sin plass i historien	80

<b>5. Diskusjon og konklusjoner</b>	<b>82</b>
5.1 Faktorer som påvirket Tempelriddernes eksistensgrunnlag	82
5.1.1 Tempelriddernes upopularitet	83
5.1.2 Tapet av Det hellige land	85
5.1.3 Tempelriddernes manglende politiske kompetanse	87
5.1.4 Svakheter i organisasjon: et åpenbart reformbehov	88
5.2 Kunne oppløsningen vært unngått?	91
5.2.1 Et annet utfall av kirkemøtet i Wien?	91
5.2.2 Dersom ordenen aldri hadde blitt utsatt for et angrep	92
5.2.3 1292: En annen Stormester = en annen historie?	94
5.3 Endeliktet	97
<b>Tillegg: anklagene mot Tempelridderordenen</b>	<b>100</b>
<b>Bibliografi</b>	<b>107</b>

## **Kapittel 1 – Innledning**

Da Tempelridderordenens siste Stormester Jacques de Molay sammen med sin ordensfelle Geoffroi de Charney ble brent på bålet på den lille øya Ile-des-Javiaux i den parisiske elven Seinen<sup>1</sup> den 18. mars 1314, markerte dette den endelige slutten for Tempelridderordenen, den største av middelalderens militærordener. Ordenen hadde riktig nok blitt formelt oppløst av pave Clementius V ved kirkemøtet i Wien to år tidligere, men det er først ved bålet at straffesaken og historien om Tempelridderne får en endelig avslutning. Etter en seks og et halvt år lang prosess anstiftet av Frankrikes kong Phillippe IV (på norsk kjent som Filip den Smukke)<sup>2</sup> i oktober 1307 var Tempelridderordenen tilintetgjort.

Men hva var så Tempelridderordenen? Til tross for en relativt utbredt fascinasjon blant almuen later det til at de færreste har noen klar oppfatning av hva denne ordenen var til for og hvor den kom fra. En kortfattet redegjørelse for dette kan lyde slik: Tempelridderordenen ble dannet i Jerusalem like før eller i 1120 av franske adelsmenn som sverget å beskytte vestlige pilegrimer i det latinske kongedømmet som hadde blitt etablert etter Det første korstogs suksess i 1099. Fra ca. 1130 ble ordenen lagt under pavestolen og opplevde en voldsom økonomisk ekspansjon takket være store donasjoner fra aristokrati og kongelige i Europa, som mottok det nye ridderskapet med jubel. Tempelridderne ble en gallionsfigur for korstogsbevegelsen, men etter hvert som korstogene stagnerte med hensyn til både fremgang og entusiasme, tapte ordenen popularitet, noe som også kan tilskrives den makt og rikdom man etter hvert hadde opparbeidet seg. Høsten 1307, over 16 år etter at den siste vestlige bastion i Det hellige land, Akko, ble erobret av de egyptiske mamelukkene, ble Tempelridderordenen offer for en massearrestasjon beordret av den franske kongen, som anklaget ridderne for kjetteri og andre forbrytelser. Dette innledet en straffeprosess som altså ikke tok slutt før Molay ble henrettet i mars 1314.

I løpet av sin under 200 år lange levetid rakk Tempelridderordenen å etablere seg i samtidens bevissthet og som en politisk og økonomisk organisasjon å regne med. Side om side med den fantes to andre, store militærordener: Johannitterordenen og Den tyske Orden. Disse to hadde en virksomhetsplan nokså lik Tempelriddernes, men har havnet i skyggen av sistnevnte, selv om også disse akkumulerte store rikdommer. Johannitterne ble også en fremtredende, for ikke å si sidestilt aktør innenfor korstogsbevegelsen, mens tyskerne hadde suksess med sine felttog mot hedningene i Baltikum. At ettertiden har behandlet Tempelridderordenen som noe mer av en berømmethet enn Johannitterordenen og Den tyske

---

<sup>1</sup> Ile-des-Javiaux er i dag en del av Île de la Cité, den største av de to øyene i Seinen.

<sup>2</sup> Fr. *Phillippe le Bel*, eng. *Philip the Fair*.

orden, vil bli nærmere begrunnet i kapittel tre. Dette har skjedd til tross for – eller muligens på grunn av – at de to sistnevnte ordener fortsatt eksisterer den dag i dag, i pasifisert form og som utøvere av et betydelig veldedighetsarbeid i Europa. Det er imidlertid viktig å påpeke at både Johannitterne og tyskerne hadde veldedig arbeid for syke og fattige som en av sine opprinnelige funksjoner, mens Tempelridderne hvilte på en utelukkende militær plattform.

Nettopp det kan være med på å forklare hvorfor akkurat Tempelridderne skulle bukke under, mens deres tidvis rivaler/tidvis allierte ordener var i stand til å fortsette med sitt. Men organisasjonen hadde vært en gallionsfigur for korstogsbevegelsen, så attraktiv for det europeiske aristokratiet og stimulert til slik giverglede, hvordan kunne det da gå til at denne ordenen, som i utgangspunktet var urørlig for alle andre enn paven, kunne ende med å bli oppløst mens man tillot en videre eksistens for to store, lignende militærordener? Dette er et spørsmål som har engasjert historikere i lang tid, men svarene har gitt rom for tvil og diskusjon. Tempelridderordenens endelikt har i historiografien fortrinnsvis handlet om å forklare begivenhetene som førte til at den langvarige straffeprosessen mot ordenen kunne igangsettes. Nøyaktig hva de ulike tolkninger har gått ut på, skal vi se grundigere på i kapittel fire, mens en redegjørelse for noe av den eksisterende litteratur vil bli gitt i punkt 1.1.

Med grunnlag i litteraturen mener jeg det er behov for en avhandling som tar mål av seg til å gi en klarere redegjørelse for Tempelridderordenens undergang. Det finnes flere skrifter og bokverk som berører temaet, bevares, men etter min oppfatning mangler det en sammenfatning og vurdering av de mulige årsaker eller medvirkende faktorer til denne historiske hendelsen. Ofte gir forfatteren av et historisk verk sin tolkning av hvordan en slik episode fant sted, uten å drøfte andres tolkninger i tilfredsstillende grad. Samtidig er spørsmålet om Tempelridderordenens oppløsning sammensatt og kan ikke besvares kort. Tempelridderne og deres væren hadde mange fasetter ved seg som kan bidra til å besvare det store spørsmålet, men dette krever ryddighet og tålmodighet. I kapitlene fire og fem vil jeg behandle spørsmålet om årsaker til slutten på Tempelridderordenen. Noe absolutt og endelig svar er det neppe mulig å gi – til det er spørsmålet for stort og ikke minst for komplekst – men det bør være mulig å sortere ut medvirkende årsaker og tolkninger for så å vurdere plausibiliteten ved hver enkelt av disse. Jeg kan ikke besvare dette store spørsmålet på egen hånd, men jeg kan tydeliggjøre spørsmålene og sammenhengen og presentere mulige svar.

Problemstillingen for denne avhandlingen blir dermed som følger: *En historisk studie av årsakene til at Tempelridderordenen opphørte å eksistere, med spesielt fokus på litteraturens behandling av dette spørsmålet og dens manglende evne til å besvare det på tilfredsstillende*

vis, samt Tempelridderordenens særstilling i forhold til Johannitterordenen og Den tyske ordenen, som unngikk oppløsning og fortsatte sin praksis.

## 1.1 Kilder og metode

Dette blir altså en delvis historiografisk avhandling. Det er det to hovedgrunner til: for det første er den valgte problemstilling av drøftingsmessig eller analytisk art. Siktemålet er å presentere og vurdere ulike forklaringer på en historisk hendelse, og den mest hensiktsmessige måten å finne slike forklaringer på vil naturlig nok være å gjennomgå hva forskningsområdets autoriteter gjennom sine arbeider har vært i stand til å utlede om dette, for så å vurdere disse basert på et – for dette temaet, hensett til manglende direkte forklarende verk – bredere kunnskapsgrunnlag. Dette innebærer at jeg som forfatter av denne avhandlingen må ha tillit til den eksisterende forskning idet jeg i beskjeden grad kan arrestere de aktuelle verkenes opphavsmenn. Dette trenger dog ikke være problematisk så lenge kildematerialet for det meste omfatter flere av de mest etablerte navnene innen den militære middelalderforskningen, noe vi skal komme tilbake til. Den andre hovedårsaken til den historiografiske tilnærmingen er at mengden av primærkilder er forholdsvis beskjeden. Det aktuelle temaets hendelsesforløp ligger fra syv hundre til tusen år tilbake i tid, og den geografiske avstanden er nokså stor. Samtidig finnes det en språklig barriere idet de fleste primærkilder er på latin og fransk. Attpåtil har Tempelridderne eget arkiv har gått tapt,<sup>3</sup> og det vil da bli vanskelig å bygge en avhandling om Tempelridderordenen utelukkende basert på slike kilder. Man blir derfor nødt til å støtte seg til sekundærlitteratur.

Heldigvis har de viktigste eksisterende originalkildene vært mulig å ta i bruk og de blir således uvurderlige i denne sammenheng. Disse kildene er dokumenter som har blitt oversatt fra latin og fransk til engelsk av Malcolm Barber og Keith Bate og trykket i kildesamlingen *The Templars, Selected sources translated and annotated*.<sup>4</sup> Samlingen inneholder 79 tekster som vedrører Tempelridderordenen, fra de tidligste beskrivelser av Guillaume de Tyr,<sup>5</sup> til pavelige buller,<sup>6</sup> St. Bernards *Liber ad milites Templi de laude novae militiae*<sup>7</sup> og brev fra

---

<sup>3</sup> Se M. Barber, *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, s. 311-13, for mer om hvor Tempelridderarkivet kan ha blitt av.

<sup>4</sup> M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, Selected sources translated and annotated*, Manchester: Manchester University Press, 2002.

<sup>5</sup> *Ibid.*, s. 25-27 (“Foundation”), 73-76 (“The attack on the Assassin envoy”), 78-82 (“Jacob’s Ford”).

<sup>6</sup> *Ibid.*, s. 59-66 (*Omne Datum Optimum, Milites Templi og Militia Dei*), 309-22 (*Vox in excelso og Ad providam*).

<sup>7</sup> *Ibid.*, s. 215-27.

pave Clementius til kong Phillippe under den pågående prosessen mot ordenen,<sup>8</sup> for å nevne noen få eksempler. Samlingen omfatter dessuten enkelte mindre kjente kilder, som for eksempel donasjonsbrev og testamenter forfattet av personer som ønsket å bidra til kampen for Det hellige land.<sup>9</sup> Viktigheten av disse understrekes av at mange av dem er benyttet som kilder i tidligere publiserte forskningsarbeider. Selv om de har vært brukt tidligere av andre historikere innebærer ikke det noen svekkelse av deres nytteverdi for denne avhandlingen. Enhver kilde kan leses og tolkes ulikt av ulike lesere og kan således ikke bli ”oppbrukt”. Enkelte kilder finnes også i engelsk oversettelse på Internett, men en gjennomgang av disse har bare virket til å forsterke forståelsen av at Barber og Bate har fanget opp det mest sentrale og – problemstillingen tatt i betraktning – essensielle om Tempelridderne.

Nå er Tempelridderordenens undergang historiografisk sett et nokså smalt tema, og som tidligere nevnt finnes det relativt få vitenskapelige bokverk som omhandler denne problemstillingen. Nevnte Barber står for to av de mest dekkende verkene om ordenen: *The Trial of the Templars* er en detaljert gjennomgang av prosessen mot Tempelridderordenen og alle dens sider,<sup>10</sup> mens *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple* forteller ordenens fulle historie.<sup>11</sup> Selv om disse arbeidene er høyt ansett og til dels forsøker å forklare endeliktet, blir de likevel – sett i forhold til problemstillingen – bare å anse som ett mulig svar på denne avhandlingens store spørsmål. Men det er ingen tvil om at disse bøkene er til stor hjelp når det gjelder både problemstillingen og generell kunnskap om Tempelridderne.

La oss ikke glemme at to andre militærordener skal være med: for informasjon om Den tyske Orden har man William Urbans generelle verk *Teutonic Knights: A Military History*<sup>12</sup> og *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier, 1100-1525* av Eric Christiansen,<sup>13</sup> der sistnevnte i større grad omhandler deres gjerninger i det nordøstlige Europa. Informasjon om både tyskerne og Johannitterne vil for det meste holdes på et grunnivå i og med at Tempelridderordenen blir så vidt sentral i denne avhandlingen. Om Johannitterordenen er *Hospitallers: The History of the Order of St John* av Jonathan Riley-Smith<sup>14</sup> og *The Knights Hospitaller* av Helen Nicholson,<sup>15</sup> adekvate grunnbøker. Riley-Smith

---

<sup>8</sup> *Ibid.*, s. 243-44 (brev fra Clementius til Phillippe 24. august 1307), 249-50 (brev fra Clementius til Phillippe 27. oktober 1307).

<sup>9</sup> *Ibid.*, s. 161-69 (“Donations and recruitment”).

<sup>10</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978 (paperback edition 1993).

<sup>11</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*

<sup>12</sup> W. Urban, *Teutonic Knights: A Military History*, London: Greenhill Books, 2003.

<sup>13</sup> E. Christiansen, *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier, 1100-1525*, Cambridge, 1998.

<sup>14</sup> J. Riley-Smith, *Hospitallers: The History of the Order of St John*, London and Rio Grande: The Hambledon Press, 1999.

<sup>15</sup> H. Nicholson, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge: The Boydell Press, 2001.

er for øvrig ansett som noe av en autoritet på Johannitterordenen som fagfelt, men har også forfattet to kortere artikler som angår Tempelridderordenens undergang direkte og som vil bli sett nærmere på i kapittel fire. I det hele tatt er det skrevet mange artikler, publisert i ulike europeiske historiske tidsskrifter, som har relevans for denne avhandlingen. Ikke dermed sagt at de berører problemstillingen konkret, men de fleste av disse artiklene omfatter en eller flere sider ved Tempelridderne som bidrar til å gi et fyldigere bilde av Tempelridderordenen som en kristen militærorden i middelalderen og dermed hjelper oss til en bedre forståelse av hendelsesforløpet i ordenens historie. Flere av artiklene er skrevet av forfattere som allerede er nevnt, men det er også verdt å nevne Alan J. Forey, som nærmest systematisk har publisert skrifter der han belyser ulike sider ved Tempelridderordenen som organisasjon, aspekter som ikke har vært betont i like stor grad andre steder – trolig er det nettopp derfor Forey har skrevet om disse temaene.<sup>16</sup>

Det har lite for seg å ramse opp flere verk og forfattere her, selv om mengden ikke er overveldende. Bare for å illustrere Tempelridderordenens plass i historiografien kan det nevnes at Kenneth Settons tilsynelatende altomfattende korstogshistorie i seks bind ikke inneholder en eneste artikkel som omhandler Tempelridderne spesielt.<sup>17</sup> Middelalderens militærordener er et forholdsvis smalt emne, hvilket slik jeg ser det setter større krav til de arbeider som blir publisert. Jeg har derfor ingen vanskeligheter med å stole på det fagstoffet jeg har tilgang til og å ta for gitt at disse verkene er utarbeidet på profesjonelt vis. Dette er selvsagt ikke ensbetydende med at påstander og teorier som deri fremkommer vil tas for gitt. Alle slike som er av betydning for problemstillingen vil bli drøftet nedenfor.

Under arbeidet med denne avhandlingen har jeg for øvrig oppdaget at det var liten overensstemmelse mellom min tidlige kunnskap om Tempelridderne, som blant annet oppstod gjennom ikke-vitenskapelig ”sensasjonslitteratur”, og de historisk-vitenskapelige artikler og bokverk som er benyttet i dette prosjektet. I det hele tatt er Tempelridderordenens navn omkranset av myter og legender, hvilket for så vidt ikke er overraskende idet dette var en hemmelighetsfull organisasjon. Men mystikken har vært med på å tilsmusse den folkelige kunnskapen om Tempelridderne, noe som er uheldig for ordenens ettermæle idet det har oppstått enkelte vrangforestillinger. Jeg skal derfor bruke noe tid innledningsvis på å

---

<sup>16</sup> For en oversikt over relevante artikler om militærordenene ført i pennen av Alan Forey, se bibliografi bakerst. For øvrig er boken *The Military Orders from the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries*, Basingstoke: MacMillan, 1992, en sammenfatning av innholdet i mange av disse artiklene.

<sup>17</sup> K. Setton (sjefsred.), *A History of the Crusades*, 6 bind, Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89. Verket inneholder imidlertid artikler om Johannitterordenen og én om Den tyske Orden: A. Luttrell, ”The Hospitallers at Rhodes, 1306-1421”, bind III: *The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, 1975, s. 278-313; E. Rossi, ”The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523”, III, s. 314-39; I. Sterns, ”The Teutonic Knights in the Crusader States”, bind V: *The Impact of the Crusades on the Near East*, 1985, s. 315-79.



presentere hvordan noen av disse uriktighetene som flyter omkring, har blitt til og hva de omhandler, slik at vi kan la de Tempelridderhistoriene som ikke har røtter i virkeligheten, bli liggende igjen i dette kapitlet. Det er viktig å gjøre en avgrensning mellom det realistiske og det fabelaktige ved Tempelridderordenen allerede nå, samtidig som jeg finner det nødvendig å påpeke at den verdensomspennende fascinasjonen for Tempelridderordenen neppe kunne ha kommet til uten noen av de mytene som vi nå skal ta for oss.

## 1.2 Myter og legender

Tempelridderordenens tidlige død kombinert med dens praksis av hemmelighetskremmeri har medvirket til å stimulere til den myteskapning som har oppstått i ettertid. Verken Johannitterordenen eller Den tyske Orden har opplevd noen lignende eventyrstatus, men har til gjengjeld vært til stede og hatt muligheten til å benekte eventuelle uriktigheter.

Innen ett år etter Stormester Molays død var både kong Phillippe IV av Frankrike og pave Clementius V døde. Hvis noen kan omtales som Tempelridderens ”banemann”, så var det nettopp disse to. Paven døde syv måneder etter Molay som følge av lang tids sykdom, mens Phillippe døde etter en rideulykke under jakt. Ingen av disse dødsfallene er spesielt oppsiktsvekkende; Clementius hadde en lang sykdomshistorie å vise til, mens Phillippe var en lidenskapelig jeger. Men dette gav grobunn for legender, og det ble snart sagt at Molay like før flammene drepte ham hadde forbannet Clementius og Phillippe og erklært at Gud ville straffe dem for sine forbrytelser før ett år var gått.<sup>18</sup> Dette er trolig den første i rekken av mer eller mindre utrolige myter om Tempelridderordenen.

På 1500-tallet dukker så ordenen opp i boken *De occulta philosophia* (først utgitt i 1531) av tyskeren H. Cornelius Agrippa, en av sin tids mest fremtredende forfattere av bøker om magi og hekseri. Ved å nevne Tempelridderne side om side med hekser og kjettere fikk leserne av *De occulta philosophia* – og de må ha vært nokså mange, for verket var svært populært i renessansen – inntrykk av at også Tempelridderordenen var ivrige utøvere av svartekunst. Antagelig blandet Agrippa anklagene mot ordenen med sin egen ”kunnskap” om hekseri. Nå skapte ikke *De occulta philosophia* noen oppstandelse rundt Tempelridderordenen i renessansen, de var ikke på den tiden ansett som spesielt interessante. Først på 1700-tallet

---

<sup>18</sup> M. Barber, *The New Knighthood, op. cit.*, s. 314-15. Barber viser til Ferretto fra Vicenza, “Historia rerum in Italia gestarum ab anno 1250 ad annum usque 1318” i *Rerum Italicarum Scriptores*, bind 9, s. 1017-18; og til H.C. Lea, *A History of the Inquisition of the Middle Ages*, bind 3, New York, 1889, s. 326-27.

begynner de magifrelste å fatte interesse for Tempelridderne, og som vi skal se har dette sammenheng med fremveksten av frimureri.<sup>19</sup>

For det er primært gjennom frimureriet at Tempelridderne har fått sin historie ufrivillig forlenget. Frimureriet var av frimurerne selv ansett som opplysningstidens variant av ridderskap, derfor var det bare naturlig at frimurerne ville søke en forbindelse mellom seg selv og det middelalderske ridderidealet. Skotten Andrew Michael Ramsay, som var medlem av en fransk frimurerlosje, holdt i 1736 en tale for sine losjebrodre der han gav frimureriet en *fiktiv* korsfarerhistorie. Det Ramsay ønsket å formidle for forsamlingen var at korsfarerne og frimurerne hadde gammel visdom til felles og at begge var forkjempere for den kristne sak, han nevnte ikke Tempelridderordenen ved navn. Men siden den allerede var ansett som en mystisk og spennende organisasjon, og alle medlemmer for lengst var døde og ute av stand til å benekte Ramsays utsagn, skulle frimurerne noen tiår senere begynne å inkorporere enkelte Tempelridderelementer i sin symbolikk, for eksempel i gradsystemet, for å danne et bilde av kontinuerlig åndelig viten. Det hemmelige aspektet ved Tempelridderne passet frimurerens sans for drama og ritualer som hånd i hanske.<sup>20</sup>

På andre halvdel av 1700-tallet vokser det i Tyskland frem en tankeretning som skulle bli kalt *templarismen*. Tyske frimurerlosjer hadde – som alle andre losjer – et sterkt behov for å gi seg selv historisk legitimitet, og for å bygge opp under enkelte frimurerritualer ble det konstruert flere myter om Tempelridderordenen. Selv med objektive øyne kan disse anses for å være rene røverhistorier, de omhandlet vanligvis Tempelridderens omgang med skjulte skatter og rikdommer som man etter sigende skulle ha transportert til Tempelriddere i eksil i Skottland etter at Molay var blitt henrettet i 1314.<sup>21</sup> En av de største myteskaperne var Baron Karl Von Hund, som bygde opp et system av losjer praktisk talt fra intet, en orden han kalte Strict Observance. Historien om Strict Observance er et lysende eksempel på hvordan et ressurssterkt menneske kunne fabrikke en historie for å gi seg og sin losje legitimitet. Von Hund påsto at Strict Observance nedstammet fra Tempelridderordenen, og alle losjebrodrene anså derfor seg selv som Tempelriddere. På toppen av denne frimurerlosjen sto det han kalte for ”de ukjente overordnede”, som Von Hund krevde medlemmenes totale lydighet for. ”De ukjente overordnede” eksisterte etter all sannsynlighet ikke, men Von Hund hevdet selv at ordenens øverste overhode var den engelske, skotske og irske tronpretendenten Charles

---

<sup>19</sup> P. Partner, *The Knights Templar and their Myth*, Rochester, Vermont: Destiny Books, 1990 (først utgitt Oxford, 1981), s. 91-94. Partner viser til H. Cornelius Agrippa ab Nettesheim, *De occulta philosophia libri tres*, Köln, 1533.

<sup>20</sup> *Ibid.*, s. 103-6. M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 317, mener Ramsays tale fant sted i 1737.

<sup>21</sup> *Ibid.*, s. 110-14.

Edward Stuart, også kjent som Bonnie Prince Charlie, som Von Hund skulle ha møtt under sin egen innvielse i Frankrike i 1742. Flere av de tyske templaristene ble før eller senere avslørt som bløffmakere, og da Von Hund ble anklaget for å være en sjarlatan og en fanatiker, påberopte han seg at de av Stuart-familiens medlemmer som hadde tatt ham opp i ordenen, hadde lovet å ta kontakt med ham når tiden var inne. Siden de fleste av Stuart'ene enten var døde, i fengsel eller levde i eksil, var det ingen som kunne benekte dette. Von Hund døde i 1775, og Strict Observance forlot sine Tempelridderhistorie i 1782 idet man ikke engang for seg selv kunne bevise noen legitim forbindelse til sine påståtte forfedre. Ingen av medlemmene trodde lenger at de ville få se noe til det hemmelige Tempelriddergodset, ei heller få vite identiteten til ordenens hemmelige overhode.<sup>22</sup>

Som man forstår kunne det vokse frem et mylder av myter om Tempelridderne under slike forhold. Under opplysningstiden som i dag hadde de fleste menn et behov for å føle tilhørighet til noe eller noen, og gjennom frimureriet kunne man oppnå en slags uekte adelighet og på den måten pleie sin selvrespekt. Frimureriet ble således svært populært blant herrene på 1700-tallet i både Tyskland, Frankrike, England og Skottland, og all den tid Tempelridderordenen spilte en fremtredende rolle i det pedagogiske aspektet ved flere frimurerlosjer er det ikke vanskelig å se for seg hvordan uriktig kunnskap om denne ordenen kunne spres og misforstås. En stor del av den moderne tids sensasjons-/populærlitteratur om Tempelridderordenen kan meget vel ha sitt utspring i de mytene som oppstod under den tyske templarismen. I Tyskland døde templarismen ut omkring tidspunktet for den franske revolusjon, men fikk nytt liv i Frankrike etter revolusjonen og interessen for Tempelridderne økte og ny kunnskap ble forsøkt oppdaget. Den franske neo-templarismen ebbet imidlertid ut på 1840-tallet og anses for å være beskjeden sammenlignet med dens tyske opphav.<sup>23</sup>

Nærmere vår tid har det vokst frem en nisje innenfor litteraturen, en type ikke-vitenskapelige bøker som hevder å presentere nye avsløringer om historiske personer eller fenomener. Enten man kaller det sensasjonslitteratur eller flyplasslitteratur, denne typen bøker har det fortrinn at de blir lest av et publikum som vanligvis ville ha vegret seg for å lese historiebøker, og bidrar slik til å skape en bredere interesse for historiske temaer som for eksempel Tempelridderordenen, som har spilt både hovedroller og biroller i slike bøker. Starten på denne litteraturbølgen tilskrives som regel *The Holy Blood and the Holy Grail*, som første gang kom ut i 1982. Verket omhandler hovedsakelig et hemmelig brorskap og dets mulige forbindelse til Jesus Kristus, og antyder at Tempelridderne på et punkt i historien kan

---

<sup>22</sup> *Ibid*, s. 117-25.

<sup>23</sup> *Ibid*, s. 134-49.

ha vært beskyttere av Den hellige gral eller en skatt eller en stor hemmelighet.<sup>24</sup> Lignende ideer har for så vidt vært brukt tidligere, men da først og fremst i fiksjonslitteratur som middelalderske ridderromanser. Når vi er inne på fiksjon kommer vi heller ikke utenom Sir Walter Scotts *Ivanhoe*, utgitt i 1819, en underholdnings- eller ”gutte”-roman der Tempelriddere spiller en stor rolle. Lesere av *Ivanhoe* kunne ikke unngå å få et visst inntrykk av Tempelridderne, og selv om Scott delvis tegner et realistisk bilde av ridderordenen er det ikke til å komme bort fra at boken er fiksjon og at forfatteren tok seg visse kunstneriske friheter som publikum neppe hadde intellektuelle evner til å se bort fra.<sup>25</sup>

I moderne tid utløste *The Holy Blood and the Holy Grail* et lite skred av bøker som brakte større eller mindre avsløringer om visse bibelske personligheter, om okkult viten eller om Tempelridderordenen. I *The Temple and the Lodge* lanserer forfatterne en hypotese som går ut på at flere Tempelriddere flyktet til Skottland samtidig med den franske kongens massearrestasjon av Tempelriddere i 1307, og at disse kan ha deltatt på skotsk side i det legendariske slaget ved Bannockburn i 1314. Videre åpner man for at eksilridderne i Skottland kan ha vært opprinnelsen til det som på 1600-tallet skulle bli den engelske frimurerlosjen, og at dette kan være en medvirkende årsak til at så mange frimurerlosjer hevder å ha historiske forbindelser med Tempelridderordenen.<sup>26</sup> Jeg skal ikke gå inn på gyldigheten i noe av det disse verkene forsøker å avsløre, men la temaene (og for så vidt også titlene) tale for seg. *The Templar Revelation: Secret Guardians of the True Identity of Christ* hevder at Tempelridderne angivelige kjetteri egentlig stammet fra en hemmelig religion som man praktiserte fordi man hadde skjulte kunnskaper om Jesus og om Johannes Døperen.<sup>27</sup> *Sword and the Grail: The Story of the Grail, the Templars and the Discovery of America* omhandler Tempelridderne videre liv etter oppløsningen og hvordan man etter sigende skal ha spilt en viktig rolle i oppdagelsen av Amerika.<sup>28</sup>

Dette er bare noen få eksempler på hvordan mytene om Tempelridderordenen utvides og fortsatt blir fortalt.<sup>29</sup> De siste par årene har dessuten Dan Browns spenningsroman *Da Vinci-*

---

<sup>24</sup> M. Baigent, R. Leigh & H. Lincoln, *The Holy Blood and the Holy Grail*, London: Arrow Books, 1996 (først utgitt 1982), s. 59-93.

<sup>25</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 323-28. Barber tar utgangspunkt i Sir Walter Scott, *Ivanhoe. A Romance*, 1819.

<sup>26</sup> M. Baigent & R. Leigh, *The Temple and the Lodge*, London: Arrow Books, 1998 (først utgitt 1989).

<sup>27</sup> L. Picknett & C. Prince, *The Templar Revelation: Secret Guardians of the True Identity of Christ*, Corgi Adult, 1998 (først utgitt 1997).

<sup>28</sup> A. Sinclair, *Sword and the Grail: The Story of the Grail, the Templars and the Discovery of America*, Birlinn Ltd., 2005 (først utgitt 1992).

<sup>29</sup> Andre bøker i denne kategorien er Knight, Christopher & Lomas, Robert: *Second Messiah: Knights Templar, the Tarot, and the Truth About the Turin Shroud*, Arrow Books, 1998; Byrne, Patrick: *Templar Gold: Discovering the Ark of the Covenant*, Blue Dolphin Publishing, 2001; Cambier, Rudy: *Nostradamus and the Lost*

koden<sup>30</sup> ført med seg et uoversiktlig antall verk som forsøker å gjøre rede for den typen kunnskap Brown har benyttet seg av, og mengden er i ferd med å bli så stor at det er all grunn til å tro at publikum faktisk leser disse bøkene.

Det finnes åpenbart en interesse for temaer som Tempelridderordenen, og det er naturligvis gledelig at folk viser et begjær for å lære seg mer. Men den litteratursjangeren som jeg har gitt eksempler på ovenfor, må ikke forveksles med historiske forskningsverk. Bøker som *The Holy Blood and the Holy Grail* spekulerer og forenkler eller tilpasser i stor grad de historiske fakta slik at den avsluttende hypotesen skal fremstå som så plausibel som mulig. Dette er kommersiell litteratur som utgis i profittøyemed og som derfor er avhengig av å legge frem noe nytt, noe spennende og aller helst en verdenssensasjon. Jeg skal ikke forbanne denne litteraturen, til det bringer den med seg for mye lærdom. Men *Da Vinci-koden* og dens halvsøsken skitner til det bildet av Tempelridderordenen som historien som vitenskap har frembrakt og bidrar dermed til å skape en global og folkelig forvirring om den historiske Tempelridderordenens rolle.

Jeg har funnet det nødvendig å inkludere denne delen fordi mystikken rundt Tempelridderne i flere hundreår har bidratt til å generere interesse for ordenen og kanskje også vært delaktig i å gjøre realistiske forklaringer på dens undergang til et mer forlokkende historisk tema enn det ellers ville ha vært. Videre er det viktig at man – både vitenskapsmenn og det brede publikum – er klare over at det eksisterer mindre tillitvekkende bokverk om Tempelridderordenen slik at man ikke setter seg selv i fare for å bli forført av slike.

### 1.3 Begrepsavklaringer og navneproblematikk

Begreper og navn kan by på utfordringer i forbindelse med skriftlige avhandlinger. Derfor er det nødvendig å gjøre noen avklaringer før vi går løs på militærordenene. For det første har militærordenenes navn variert noe på norsk. *Tempelridderordenen* kan av og til ha blitt omtalt

---

*Templar Legacy*, Frontier Sciences Foundation, 2002; Sora, Steven: *Secret Societies of America's Elite: From the Knights Templar to Skull and Bones*, Destiny Books, 2003; Young, John K.: *Sacred Sites of the Knights Templar: Ancient Astronomers and Freemasons at Stonehenge, Rennes-Le-Chateau, and Santiago De Compostela*, Fair Winds Press, 2003; Fanthorpe, Lionel; Fanthorpe, Patricia; & Wallace-Murphy, Tim: *Mysteries of Templar Treasure and the Holy Grail: The Secrets of Rennes Le Chateau*, Red Wheel/Weiser, 2004; Naudon, Paul: *The Secret History of Freemasonry: Its Origins and Connection to the Knights Templar*, Inner Traditions Bear and Company, 2005; Pinkham, M.A.: *Guardians of the Holy Grail: The Knights Templar, John the Baptist and the Water of Life*, Adventures Unlimited Press, 2005; Mann, William F.: *The Templar Meridians: The Secret Mapping of the New World*, Destiny Books, 2006; Olsen, Oddvar: *The Templar Papers: Ancient Mysteries, Secret Societies and the Holy Grail*, New Page Books, 2006. Det må understrekes at dette bare er noen eksempler på sensasjonslitteratur om Tempelridderne som er i salg i dag, og som uttrykker en trang til å plassere ordenen i overnaturlige eller urealistiske sammenhenger.

<sup>30</sup> D. Brown, *The Da Vinci Code*, London, New York, Toronto, Sydney, Auckland: Bantam Press, 2003.

som *Tempelherrene*, men dette er et ubetydelig avvik. Det viktigste er at alle forstår at vi snakker om den orden som på engelsk kalles *Knights Templar* eller *Order of the Temple*, og det er den førstnevnte betegnelsen som vil bli benyttet her. *Johannitterordenen* har derimot budt på større variasjon. På norsk er *Malteserordenen* ofte benyttet, ettersom en av dens engelske betegnelser, i hvert fall i senere tid, er *Order of Malta*. Andre vanlige engelske navn på denne er *Order of St John* eller *Knights Hospitallers*. Jeg har valgt konsekvent å bruke *Johannitterordenen*, fordi malteseraspektet ved ordenens historie først inntreffer på et langt senere tidspunkt enn den perioden som skal behandles i avhandlingen. *Den tyske Orden* har meg bekjent ingen annen norsk betegnelse, dens tyske navn er *Deutscher Orden* og på engelsk brukes som regel *Teutonic Knights*.

Når det gjelder geografiske navn har jeg valgt å bruke den norske betegnelsen på disse. Det kan muligens virke litt rart ettersom jeg for personnavn har bestemt meg for å bruke den skrivemåten som personenes egne språk tilsier (franskmenns navn med fransk skrivemåte, tyskeres navn med tysk, etc.), men forholdet mellom navn og språk er spesielt vanskelig å håndtere. Den mest utbredte metoden i engelskspråklige tekster later til å være en moderne anglifisering av navn, og i og med at denne avhandlingen vitterlig er skrevet på norsk burde kanskje tilsvarende være en tilfredsstillende løsning. Imidlertid føler jeg at jeg begår en mann urett dersom jeg skulle frata Jacques de Molay hans ”riktige” navn og begynne å kalle ham Jakob av Molay. Derfor blir morsmålsløsningen min endelige løsning på personnavnene. Unntaket er kallenavn, som for eksempel Richard the Lionheart, som vil bli til Richard Løvehjerte.

Denne morsmålpraksisen medfører dog et problem når det kommer til pavenavn. Pavenes navn er ikke deres døpenavn, det vil derfor være uriktig å koble pavenavnet til den enkelte paves morsmål. I og med at jeg har valgt å se bort fra norsk oversettelse av navn ser jeg kun en utvei for pavenavnene, og det er å bruke den latinske skrivemåten. Eksempelvis blir da Clement til Clementius og Boniface til Bonifacius. Såfremt det lar seg gjøre vil denne tilnærmingen til navneproblematikken bli fulgt. Et og annet ubestemmelig tilfelle vil antagelig dukke opp underveis, men om så skulle skje vil neppe det medføre verdens undergang. Dette prosjektet omhandler tross alt ikke bruk av fremmedspråklige egennavn i forskningsarbeider, men det tilsynelatende bemerkelsesverdige endeliktet til Tempelridderordenen, den mektigste og mest berømte av middelalderens militærordener. For å etablere en grunnleggende forståelse av militærordenene vil det følgende kapitlet vies utviklingen av fenomenet som helhet og oppkomsten til de tre største og mest berømte av disse.

## **Kapittel 2 – Militærordenene**

I kjølvannet av korstogsbevegelsen – et kristent felttog reist for å gjenerobre Det hellige land på slutten av det 11. århundret – oppsto flere *militærordener*, brorskap bestående av riddere som ønsket å fortsette soldatgjerningen samtidig som man levde et religiøst liv. Disse ordenene ble etter hvert stilt under pavelig beskyttelse og jurisdiksjon og skulle med tiden utvikle seg til å bli meget velstående, takket være store økonomiske gaver fra aristokratiet i den vestlige kristenhet samt at pave stolen innrømmet ordenene gunstige privilegier. Som de viktigste militærordenene regnes Tempelridderordenen, Johannitterordenen og Den tyske Orden. Det fantes flere mindre ordener, som Calatrava-ordenen, Santiago-ordenen og Alcantara-ordenen i Spania, Sverdbroderordenen og Dobrin-ordenen i Baltikum samt St. Lazarus-ordenen og St. Thomas av Akko-ordenen i Jerusalem, for å nevne noen. I tillegg til disse ble det gjort forsøk på lignende stiftelser opptil flere steder, uten at dette bar nevneverdige frukter.

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på hvordan de tre største og viktigste militærordenene ble til og hvordan de kom til å oppnå den status som de mindre ordenene aldri fikk. Både Johannitterordenen og Den tyske Orden er som jeg allerede har nevnt fortsatt eksisterende, men har altså for lengst lagt ned våpnene. Deres historie forbi oppkomsten og den tidlige utvikling vil bli gjennomgått i kapittel tre. Men før vi kommer så langt må vi ta for oss fenomenet som utgjør grunnlaget for at det oppsto et behov for slike militærordener, nemlig korstogsbevegelsen.

### **2.1 Korstog**

Korstog kan i bred forstand omfatte enhver krig som utkjemperes av religiøse årsaker, men de tilfellene som skal omtales her har til felles at de alle er felttog som er godkjent eller beordret av paven. De fleste og mest kjente korstogene hadde som mål å gjenerobre Palestina fra muslimene, men det ble også gjennomført korstog mot andre fiender av kirken, som for eksempel andre hedninger eller ikke-troende, og kjettere. Korsfarerne fikk kirkens velsignelse til å drive krigføring i dens navn og ble samtidig lovet frelse og ettergivelse av straff for de ukristelige handlinger en måtte begå i krigen.

I bunnen for tilblivelsen av korstogene ligger altså det man kaller Det hellige land, eller Palestina, landet der Jesus trådte sine sandaler. Araberne erobret Palestina fra de kristne i 638 uten at dette foreløpig fikk følger verken for kristne i området eller for kristne i Europa som

ønsket å reise på pilegrimsferd til Jerusalem. Ødeleggelsen av kristne monumenter i Jerusalem og voldelig forfølgelse av kristne begynner først i 1009 ved den fatimidiske kalifen al-Hakim bi-Amr Allah. Hans etterfølger tillot så en delvis gjenoppbygging og fri pilegrimsferd, men senere skulle de seldsjukkiske tyrkerne på fremmarsj erobre Jerusalem i 1070. Disse la under seg hele Lilleasia og Syria og i 1092 var ikke et eneste av de tidligere metropolitansetene (byer med ansvar for omkringliggende bispedømmer) underlagt kristenheten.<sup>31</sup>

I det følgende vil jeg se nærmere på Det første korstog mot Det hellige land samt begynnelsen på korstogene i nordøst (Baltikum). Disse korstogene og følgene av dem har nemlig avgjørende betydning for både dannelsen av og arbeidsoppgavene til militærordenene.

### 2.1.1 Erobringen av Det hellige land

Da pave Urban II ved kirkemøtet i Clermont i november 1095 fremla sitt ønske om deltagernes hjelp til militær bekjempelse av troens fiender – i dette tilfellet seldsjukkiske tyrkere, som var muslimer – innebar det ikke bare en videreføring av pave Gregorius VIIIs planer om å redde Gravkirken i Jerusalem fra de samme tyrkerne, en plan hvis realisering effektivt hadde blitt stoppet da den såkalte Investiturstriden oppsto i 1076.<sup>32</sup> Gjennom sin appell kunne nemlig Urban – i tillegg til å tjene kristenhetens interesser overfor de ikke-kristne – rette fokus bort fra den indre striden som hadde opptatt kristenheten siden den nevnte Investiturstridens innledning og vende mest mulig av den oppsamlede aggresjon mot eksterne fiender. Man forsto altså at et slikt onde, som kirken anså krig for å være, kunne brukes som middel til å fremme kristendommens sak og styrke en felles bevissthet i den vestlige kristenhet samtidig som paven, i kraft av å være øverste leder for et samfunn som nå fremsto som mer enhetlig enn da intern strid var det som opptok en mest, i større grad ville bli oppfattet som den vestlige kristenhets leder og dermed elevere sin posisjon.<sup>33</sup>

Responsen på Urbans appell kan best sammenfattes med overveldende begeistring fra både adel og almue. Dermed oppstod det man kaller *korstogsbevegelsen*, som altså hadde som mål å befri Det hellige land, først og fremst representert ved Den hellige by – Jerusalem – fra tyrkerne.<sup>34</sup> Denne bevegelsen kunne forsyne seg med menn fra den europeiske ridderklassen

---

<sup>31</sup> *The Catholic Encyclopedia*, <http://www.newadvent.org/cathen/04543c.htm>.

<sup>32</sup> H.E. Mayer, *The Crusades*, Oxford: Oxford University Press, 1990 (paperback edition, først utgitt 1972), s. 19-20.

<sup>33</sup> S. Bagge, *Europa tar form: År 300 til 1300*, J.W. Cappelens forlag, 1986, s. 204.

<sup>34</sup> Dette til tross for at Urban trolig ikke nevnte Jerusalem ved navn i sin berømte appell den 27. november. Pavens budskap gikk ut på at kristne brødre ble undertrykket i øst og trengte hjelp. Først i et brev Urban sendte til Bologna i september 1096 har Jerusalem blitt et erklært mål. Se H.E. Mayer, *The Crusades*, *op. cit.*, s. 8-10.



(hovedsakelig eventyrlystne menn som kom fra rike familier), som hadde hatt lite å gjøre etter at vikinger og slaver var blitt kristnet. Ridderklassen var med andre ord i beit for en real krig der man kunne få utløp for sine aggressive tendenser og utnytte sine talenter.

Ettersom kommunikasjonene hadde sine begrensninger tilbake i 1096 var det ingen enkel sak å koordinere et felles korstog. En rekke dårlig organiserte småhærer sprang opp flere steder for så, med få unntak, å bli slaktet ned på vei mot Konstantinopel. Til tross for de praktiske vanskelighetene det måtte medføre var likevel fire store hærer, alle ledet av franske adelsmenn, i stand til å samkjøre sine bevegelser og møtes i Konstantinopel. Den første av de fire kom frem i desember 1096, den siste i mai 1097. Fra Konstantinopel gikk ferden videre mot Jerusalem, en reise som skulle vare drøyt to år og omfatte flere slag, erobring av byene Edessa og Antiokia og interne stridigheter som nær ble skjebnesvangre for hele korstoget – Raymond de Saint-Gilles, greven av Toulouse, og Bohemond, to av hærførerne, skal ha brukt måneder på å krangle seg imellom om retten til Antiokia.<sup>35</sup> Dermed var det ikke før 15. juli 1099 at man erobret Den hellige by og nådde målet ved det som tradisjonelt omtales som Det første korstog.<sup>36</sup> En uke senere, den 22. juli, ble Godefroi de Bouillon, hertugen av Nedre Lorraine, valgt til første konge av det som ble kalt Det latinske kongeriket Jerusalem.

### 2.1.2 Korstogene i nord

Det er altså hovedsaklig korstogene mot Det hellige land som assosieres med korstogsbevegelsen, men det var ikke uvanlig at det ble satt i gang korstog mot andre slags hedninger andre steder.

Det første korstoget mot baltiske slaver ble innledet i 1147, samme år som Det andre korstog mot Det hellige land ble satt i gang, og har fått tilnavnet Det vendiske korstog. Dansker, saksere og polakker gikk – sannsynligvis med ulike hensikter – sammen for å slå ned og/eller omvende hedningene lenger øst. Det må presiseres at de baltiske slaverne som nå

---

Steven Runciman på sin side legger ordet 'Jerusalem' i Urbans munn, men gjør oppmerksom på at ingen av de fem kronikørene som har beskrevet Urbans tale, nødvendigvis har gjengitt den ordrett. Se S. Runciman, *A History of the Crusades, Volume I: The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, London: Penguin Books, 1971 (først utgitt av Cambridge University Press i 1951), s. 108.

<sup>35</sup> For en mer detaljert beskrivelse av Det første korstogs forløp og marsj mot Jerusalem, se S. Runciman, *A History of the Crusades, Vol. 1, op. cit.*, s. 175-288; H.E. Mayer, *The Crusades, op. cit.*, s. 41-57; og *The Catholic Encyclopedia, op. cit.*

<sup>36</sup> Varigheten av Det første korstog defineres dog av enkelte så langt frem som til 1101 (*The Catholic Encyclopedia, op. cit.*), eller 1102 (J. Riley-Smith (red.), *The Oxford History of the Crusades*, Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 390). Dette skyldes at selv om Jerusalem var erobret lå flere av kystbyene i Palestina fremdeles under muslimsk kontroll. Tre nye ekspedisjoner ble iverksatt fra Europa i 1101 og kom så langt som til Lilleasia (tilsvarer det nåværende Tyrkia) der man ble slått ned av tyrkerne.

ble angrepet befant seg lenger vest enn det vi forbinder med dagens Baltikum. To danske flåter gikk i land i det som i dag er det østlige Tyskland, hvor man kom to saksiske hærer i møte. Det ble utøvd vold og gjort forsøk på å omvende de bosetninger man kom over, men alt i alt anses ikke dette første forsøket på et korstog i nord som noen suksess, i hvert fall ikke sett med åndelige øyne.<sup>37</sup> Krigføringen mot slaverne holdt likevel frem uten kirkelig godkjenning frem til 1171, da pave Alexander III ba korsfarerne gå imot esterne, som besatte et område som omtrentlig utgjør dagens Estland. Det vendiske korstoget tok ikke slutt før i 1185, da de pommerske slaverne underkastet seg kong Knud VI av Danmark.<sup>38</sup>

I 1198 godkjenner så pave Innocentius III Det livlandske korstog, hvorunder biskop Albert av Riga oppretter *Sverbroderordenen* i 1200. Ordenen deltar i korstoget og bidrar sterkt til at Livland og store deler av Estland erobres i løpet av få år og forenkler arbeidet med kristningen av folkegruppene i disse områdene.<sup>39</sup>

Det neste korstoget i nordøst autoriseres av pave Honorius III i 1217 og er rettet mot de prøyssiske stammene som var bosatt i områdene mellom Pommern og Litauen. Dette folket var verken germanere eller slaver, men et baltisk folk beslektet med litauerne. Videre var de hedninger som bekjente seg til en naturreligion. Korstoget i Preussen skulle bli problematisk for den kristne hæren da deres motstandere viste seg å være både aggressive og standhaftige. De fremgangsmåter som hadde vært benyttet under tidligere erobringer førte bare til hevnaksjoner fra prøysserne, og misjonsarbeidet bar ikke frukter. Polske konger og hertuger ble stående fast og evnet ikke å erobre området alene. Man så seg derfor nødt til å søke hjelp fra eksterne hærer i håp om å oppnå et gjennombrudd.<sup>40</sup>

## 2.2 Tre store militærordener oppstår

Selv om Jerusalem var blitt erobret sommeren 1099 var Det hellige land langt fra noe trygt oppholdssted for kristne europeere på pilegrimsferd. Muslimske røverbander eller innfødte motstandere av de kristne herskerne skjulte seg i huler i fjellområdet mellom Jaffa og Jerusalem og utgjorde en konstant trussel mot kristne på reise til og fra kysten. Pilegrimene som kom for å se de hellige steder og for å bade i Jordan-elven sto i fare for å bli ranet og

---

<sup>37</sup> E. Christiansen, *The Northern Crusades*, op. cit., s. 55-56.

<sup>38</sup> *Ibid*, s. 65-68.

<sup>39</sup> *Ibid*, s. 93-104. Christiansen (s. x) daterer dannelsen av Sverbroderordenen til 1200, mens J. Riley-Smith (red.), *The Oxford History of the Crusades*, op. cit., s. 393, mener denne opprettes i 1202.

<sup>40</sup> E. Christiansen, *The Northern Crusades*, op. cit., s. 105; W. Urban, *Teutonic Knights*, op. cit., s. 41-51.

myrdet i tillegg til at det palestinske klimaet og naturen medførte andre farer: man kunne dø av tørst, solstikk eller til og med bli spist av løver.<sup>41</sup>

Ett av formålene med Det første korstog hadde vært å vinne tilbake de troendes mulighet til å reise på pilegrimsferd til Jerusalem. Etter erobringen var dette fortsatt ikke problemfritt og man innså at de vestlige pilegrimene hadde behov for en eskorte som kunne beskytte de reisende på veiene rundt om i landet. Men korstoget hadde blitt igangsatt uten at det forelå noen reell plan for hva man skulle gjøre med Jerusalem så snart byen var erobret, og det var derfor få europeiske korsfarere som hadde blitt igjen i Det hellige land etter opprettelsen av det latinske kongeriket. Blant de som ble igjen var dødstallene høye som følge av krigføring og sykdommer. Riktig nok fortsatte nye korsfarerhærer å reise til Jerusalem, men størstedelen av disse unnlot å slå seg ned på permanent basis og kunne derfor ikke tilby de kristne herskerne sine militære tjenester over lengre tid. Den innfødte befolkningen ble ikke ansett som pålitelige og var således uaktuelle som tjenestegjørende riddere.<sup>42</sup> Eftervirkningene av Det første korstog hadde dermed brakt frem et nytt militært behov i Palestina, et behov som med tiden skulle fylles av franske adelsmenn med eventyrlyst.

### 2.2.1 Tempelridderordenen

En liten gruppe slike menn ledet av Hugues de Payns og Godefroi de St. Omer og bestående av riddere med et ønske om å leve et bedre liv, ble gitt det ærefulle oppdrag å beskytte pilegrimer i og rundt Jerusalem. Nøyaktig hvordan det gikk til, er noe uklart. Det som er sikkert er at oppdraget ble gitt dem av kong Baudouin II av Jerusalem og Gormond de Picquigny, patriarken i kongeriket. Til hovedkvarter gav kongen dem en del av den østlige delen av sitt palass, den delen der man trodde kong Salomos tempel en gang hadde stått. Ridderne ble derfor kjent som Tempelridderne. I sine første år levde de som munkes – i fattigdom, kyskhets og lydighet, uten eiendeler. Mat og klær fikk de av kongen og patriarken.<sup>43</sup>

Når det gjelder tidfesting av Tempelridderordenens tilblivelse har en av de eldste kildene som nevner ordenen, Guillaume de Tyr, angitt året til 1118.<sup>44</sup> Guillaume anses imidlertid ikke for å være helt til å stole på når det gjelder kronologien idet han skrev over

---

<sup>41</sup> M. Barber, "The Origins of the Order of the Temple" i *Studia monastica. Abadía de Montserrat*, 12 (1970), s. 220-21.

<sup>42</sup> A.J. Forey, "The Emergence of the Military Orders" i *Journal of Ecclesiastical History*, xxxvi (1985), s. 176-77; H.E. Mayer, *The Crusades*, *op. cit.*, s. 56.

<sup>43</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 6-8.

<sup>44</sup> "William of Tyre (early 1180s)" i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars*, *op. cit.*, s. 25. Teksten er oversatt fra Guillaume de Tyr, *Chronique*, i R.B.C. Huygens (red.), *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis* 63 og 63A, Turnhout, 1986, 12.7, s. 553-55.

femti år etter disse hendelsene. Malcolm Barber, som tidligere argumenterte for at ordenen ble stiftet i 1119,<sup>45</sup> har i senere tid støttet seg til Rudolf Hiestands arbeid, som konkluderer med at Tempelridderordenen ble dannet en gang mellom 14. januar og 13. september 1120, og at kirkemøtet i Troyes ble åpnet i januar 1129 og ikke i 1128, som man tidligere har antatt.<sup>46</sup>

Et annet kuriosum er at Guillaume de Tyr hevder at Tempelridderne i sitt niende leveår fortsatt bare talte ni riddere,<sup>47</sup> mens en annen eldre kilde, syrereren Michael, skriver at Hugues de Payns hadde med seg så mange som 30 menn da ordenen først ble stiftet.<sup>48</sup> Når Guillaume skriver at man etter ni år talte ni riddere kan dette for så vidt dreie seg om en ren tallek, men det vi kan forstå av utsagnet er at ordenen ikke hadde vokst bemerkelsesverdig.

Tempelridderordenens første leveår frem til det nevnte kirkemøtet i Troyes i 1129 ble etter alt å dømme levd i moderate former. Ridderne, som foreløpig verken var mange eller rike, eskorterte pilegrimer rundt omkring i landet og praktiserte ydmykt den kristne tro gjennom bønn og øvrige ritualer. Først når Hugues de Payns reiser til Europa høsten 1127 for å promotere ordenen og søke økonomisk støtte, skyter utviklingen fart. Den innflytelsesrike abbeden av Clairvaux, St. Bernard, gir sin støtte til Tempelridderordenen idet det nye konseptet – en religiøs militærorden – passer perfekt inn i Bernards visjon av et hellig ridderskap skapt for å tjene den teokratiske verdensorden han strever for å oppnå. Bernards innflytelse innenfor kirken blir uvurderlig for Tempelriddernes fremgang, han møter selv ved konsilet i Troyes der kirken offisielt aksepterer Tempelridderordenen og setter den under kirkelig jurisdiksjon. Ridderne pålegges å leve et religiøst liv i ydmykhet og det utformes et eget regelverk som er sterkt influert av Bernard og hans cistercienserorden.<sup>49</sup>

Etter konsilet begynte Hugues de Payns og de fem Tempelridderne han hadde brakt med seg til Europa å rekruttere menn og opprette avdelinger<sup>50</sup> i Europa, først og fremst i distriktene rundt disse mennenes hjemsteder. Som ordenens første Stormester – dens øverste leder – innså Payns viktigheten av å være raskt ute med å samle inn penger og rekruttere menn umiddelbart etter at kirken hadde gitt Tempelridderordenen sin aksept. Hugues overgav selv all sin eiendom til ordenen i tillegg til at han oppnådde massive donasjoner fra sitt

---

<sup>45</sup> M. Barber, "The Origins of the Order of the Temple", *op. cit.*, s. 224-25.

<sup>46</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 8-9. Barber viser til R. Hiestand, "Kardinalbischof Matthäus von Albano, das Konzil von Troyes und die Entstehung des Templeordens" i *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 99 (1988), s. 295-325.

<sup>47</sup> "William of Tyre (early 1180s)", *op. cit.*, s. 26.

<sup>48</sup> "Michael the Syrian (early 1190s)" i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars*, *op. cit.*, s. 27. Teksten er oversatt fra J.-B. Chabot (red. og overs.), *Chronique de Michel Le Syrien. Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-99)*, bind 3, Paris: Ernest Leroux, 1905, 15.11, s. 201-3.

<sup>49</sup> M. Barber, "The Origins of the Order of the Temple", *op. cit.*, s. 226-29; P. Partner, *The Knights Templar and their Myth*, *op. cit.*, s. 5-6.

<sup>50</sup> På engelsk brukes konsekvent betegnelsen *commanderies*.

hjemdistrikt Champagne. England, Skottland og Flandern ble besøkt samme år i tillegg til franske distrikter hvor man hadde forbindelser, og det ble overlevert store verdier til ordenen. Riktignok ble ikke Hugues de Payns' første besøk i England og Skottland noen suksess idet ingen legater ser ut til å ha blitt gitt, ordenens fremgang i England skulle ikke tilta før kong Stephens regjeringstid (1135-54).<sup>51</sup> I tiden som fulgte skulle Tempelridderordenen også motta betydelige gaver i Spania, Portugal og Provence. Spesielt spanske herskere ante at denne nye ordenen kunne bli en nyttig alliert i deres krig mot maurerne. Ramon Berengar III, greven av Barcelona og Provence, ble selv tatt opp som medlem av Tempelridderordenen da han sommeren 1130 overlot festningen Grañena til ordenen<sup>52</sup> og opprettet en forbindelse hans sønn Ramon Berengar IV, nå også herre over Aragon, skulle videreføre ved å donere ikke mindre enn seks festninger til Tempelridderne i 1143.<sup>53</sup> Det bør dog presiseres at sistnevnte donasjon var et resultat av et forlik etter at kong Alfonso I av Aragon og Navarra, som døde i 1134 uten arvinger, hadde testamentert en tredjedel av sitt rike til Tempelridderordenen i 1131.<sup>54</sup> Totalt ble tusener av små og store eiendommer spredt ut over den vestlige kristenhet donert til ordenen, og med slike gaver ble grunnlaget for en stor bedrift lagt. Det sier seg selv at det kreves et stort apparat til å administrere dette og Tempelridderordenen kunne etablere seg som viktige føydalherrer i Europa og begynne å organisere og kultivere eiendommene. Da Hugues de Payns døde i mai 1136 hadde ordenen gjennomgått en bemerkelsesverdig transformasjon fra å ha vært en enkel gruppe menn som ønsket å bruke sine ferdigheter til å tjene Gud i Det hellige land, til landeiere av betydelige proporsjoner.

Payns' pragmatiske sans må heller ikke undervurderes. Etter gjentatte forespørsler fikk han St. Bernard til å forfatte verket *Liber ad milites Templi de laude novae militiae* – ”Hyllest til det nye ridderskapet” – skrevet en gang mellom 1129 og -36. Stormesteren forsto at en skriftlig bekreftelse på St. Bernards støtte ville gå langt i å rettferdiggjøre Tempelriddernes aktiviteter, eller nærmere bestemt den blodsutgytelse som kom som følge av dem, både internt og eksternt. Det var nemlig ikke alle i samtiden som satte like stor pris på at kirken anerkjente

---

<sup>51</sup> M. Barber, “The Origins of the Order of the Temple”, *op. cit.*, s. 233-35.

<sup>52</sup> ”Grant of the castle of Grañena by Raymond Berenguar III, Count of Barcelona and Provence (14 July 1130)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 93-94. Teksten er oversatt fra Marquis d'Albon (red.), *Cartulaire général de l'Ordre du Temple 1119?-1150. Recueil des chartes et des bulles relatives à l'Ordre du Temple*, Paris: Champion, 1913, nr. xxxiii, s. 25.

<sup>53</sup> ”Grant of the castles of Monzón, Mongay, Chalamera, Barbará, Corbins and Remolins by Raymond Berenguer IV, Count of Barcelona and Lord of Aragon (27 November 1143)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 95-97. Teksten er oversatt fra Marquis d'Albon (red.), *Cartulaire général, op. cit.*, nr. cccxiv, s. 204-5.

<sup>54</sup> ”The will of Alfonso I, King of Aragon and Navarre (October 1131)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 161-63. Teksten er oversatt fra J. Delaville Le Roulx (red.), *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem, 1100-1310*, bind 2, Paris: Ernest Leroux, 1907, nr. 95, s. 85-86.

en krigførende organisasjon på denne måten, noe jeg skal komme tilbake til, selv om opprettelsen av en slik i ettertid kan ses som en logisk utvikling innenfor korstogsbevegelsen.<sup>55</sup>

### 2.2.2 Johannitterordenen

Johannitterordenen var opprinnelig ikke en militærorden, men ble opprettet for å tilby pilegrimer i Jerusalem tilflukt og medisinsk pleie da disse ikke kunne føle seg trygge etter at seldsjukkene hadde erobret i byen i 1070. Riktig nok eksisterte lignende farer også før dette, blant annet ble en gruppe tyske reisende angrepet av arabiske banditter nær byen Ramla i 1065.<sup>56</sup> Behovet for et slikt tilfluktssted var altså til stede før den seldsjukkiske erobringen, noe som sammenholdt med mangel på kilder vanskeliggjør en eksakt tidfesting av Johannitterordenens opprinnelse. Helen Nicholson mener at den etableres like før eller tidlig i 1070-årene,<sup>57</sup> mens Jonathan Riley-Smith antar at det skjedde omkring 1080 og var forbundet med et benediktinerkloster som på det tidspunkt var Jerusalems eneste katolske institusjon.<sup>58</sup> Det som er sikkert er at ordenen hadde etablert sin praksis i god tid før Det første korstog.

Ordenen er tilegnet Johannes Døperen,<sup>59</sup> og man regner Gerard, som i alle fall var dens overhode under Det første korstog, som dens opphavsmann. Som man forstår er det vanskelig å si noe definitivt om Johannitterordenens begynnelse og dette ble et problem for ordenen da man skulle forsøke å skaffe penger på 1100-tallet. I mangel av en eksakt historie påberopte man seg en fiktiv fortid for å gjøre seg interessante. Blant mytene som ble benyttet (og trodd på av paver og konger) var at ordenen hadde blitt stiftet allerede 200 år f. kr., at Jesus selv hadde besøkt sykehuset flere ganger og utøvd mirakler der og at hans mor, Jomfru Maria, hadde bebodd sykehuset i tre år. Videre hevdet man gjerne at den første martyr, St. Stefanus, hadde vært Mester for ordenen.<sup>60</sup>

---

<sup>55</sup> M. Barber, "The Origins of the Order of the Temple", *op. cit.*, s. 240.

<sup>56</sup> H. Nicholson, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge: The Boydell Press, 2001, s. 2. Nicholson viser til E. Joranson, "The Great German Pilgrimage of 1064-65", i L.J. Paetow (red.), *The Crusades and Other Historical Essays Presented to Dana C. Munro*, New York, 1928 (optrykk 1968), s. 3-43.

<sup>57</sup> *Ibid.*, s. 3.

<sup>58</sup> J. Riley-Smith, *Hospitallers: The History of the Order of St John*, *op. cit.*, s. 19.

<sup>59</sup> I og med at det ikke finnes noen statutter fra innstiftelsen kan heller ikke dette bekreftes, men det er i dag bred enighet om at det er denne Johannes navnet henspiller på. Se H. Nicholson, *The Knights Hospitaller*, *op. cit.*, s. 3.

<sup>60</sup> H. Nicholson, *The Knights Hospitaller*, *op. cit.*, s. 3-4. Nicholson viser til K.V. Sinclair, *The Hospitallers' Rule (Miracula et Regula Hospitalis Sancti Johannis Jerosolimitani)*, Anglo-Norman Texts 42 (Oxford, 1984), linjene 1-368.

I sine første år holdt Johannitterne seg til å pleie syke og fattige i tillegg til sårede fra Det første korstog. Sykehuset i Jerusalem var stort og hadde rom for så mange som 2000 trengende, hvilke man aksepterte uavhengig av kjønn, nasjonalitet og religion. De eneste som ikke kunne regne med å få hjelp var de spedalske.<sup>61</sup> I kjølvannet av Det første korstog mottok ordenen mange donasjoner, både fra korsfarere som satte pris på deres innsats under korstoget og fra givere i Europa som ønsket å støtte ordenen og oppnå de åndelige fordeler (les: bedre samvittighet) som slike pengegaver gav. I 1118 eide man land og hus i både Jerusalem, Tripoli og Antiokia. Kong Alfonso I av Aragon og Navarra, hvis testament altså aldri ble eksekvert slik han hadde tenkt seg, forsøkte dessuten å testamentere én tredjedel av sitt rike til Johannitterne.<sup>62</sup> Pavestolen bidro også med sitt: pave Paschalis II gir i 1113 Johannitterordenen pavelig beskyttelse og privilegier og på 1130- og -40-tallet gir pave Innocentius II gjennom fire buller ordenen utvidede privilegier og større frihet fra lokale biskoper, en tendens pave Anastasius IV viderefører i 1154. Dette innebærer at ordenen nå kun står under pavelig jurisdiksjon.<sup>63</sup>

At Johannitterordenen utvider sin bedrift til å tilby militær hjelp kan ses som en naturlig utvidelse av de pilegrimstjenester man hadde utført fra starten av. Etter Det første korstog var hellig krig godtatt som forsvar for kirken, dessuten er det grunn til å tro at etableringen av Tempelridderordenen i 1120 har hatt en viss påvirkningskraft på utviklingen hos Johannitterne. Ikke fordi Tempelridderne med sin beskjedne begynnelse på noen måte var i stand til å gjøre Johannitterne misunnelige, men den eskortevirksomhet som Tempelridderordenen hadde tatt initiativet til kunne bli en oppgave også for Johannitterne som følge av en voksende muslimsk trussel og mangel på militære styrker i Det hellige land. Dette blir det første skrittet på veien mot en fullstendig militarisering.<sup>64</sup> Men *når* man kan regne Johannitterordenen som fullt militarisert – for øvrig en overgang som ikke førte til noen nedtrapping av de velgjerninger som dens oppkomst var basert på – er et spørsmål man ikke har vært i stand til å gi noe tilfredsstillende svar på. Selv om både Mestere og riddere har vært til stede ved militære aksjoner (bl.a. så tidlig som i 1128)<sup>65</sup> er det få klare indikasjoner på at

---

<sup>61</sup> J. Riley-Smith, *Hospitallers: The History of the Order of St John*, op. cit., s. 22-25. Det antydes i *The Catholic Encyclopedia* (<http://www.newadvent.org/cathen/07477a.htm>) at antallet 2000 er en overdrivelse, med mindre man teller det totale antall pasienter som har vært innlagt i løpet av et helt år.

<sup>62</sup> Samme som fotnote 54.

<sup>63</sup> H. Nicholson, *The Knights Hospitaller*, op. cit., s. 4-8.

<sup>64</sup> A.J. Forey, "The Militarisation of the Hospital of St John" i *Studia monastica. Abadía de Montserrat*, 26 (1984), s. 85-87.

<sup>65</sup> *Ibid*, s. 75-76. Forey viser til J. Delaville Le Roulx (red.), *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem*, bind 1, Paris, 1894, 78 doc. 83; Idem, "Inventaire de pièces de Terre-Sainte de l'ordre de l'Hôpital", *Revue de l'orient latin*, iii (1895), 46 no. 11.

man har deltatt aktivt i krigføring. Ordenen ble i årene 1142-44 tildelt en stor del av byttet fra Raymond II av Tripolis felttog, hvilket ville ha vært rart dersom man ikke hadde bidratt med militære styrker. Raymond overlot dessuten til ordenen borger og festninger som lå i grenseområder og var naturlige vaktposter, noe som ville være en dumdrilig ting å gjøre dersom Johannitterne ikke var våpenkyndige. Det eksisterer imidlertid en mulighet for at ordenen kun sto som eiere og brukte leiesoldater til vaktholdet.<sup>66</sup>

På 1160-tallet har Johannitterordenen selv begynt å kjøpe seg borger i Syria i tillegg til de man allerede hadde mottatt i gave, samtidig som Stormester Gilbert d'Assailly planla en invasjon av Egypt. Dette skapte bekymring både hos paven og hos enkelte grupperinger internt i ordenen som tvilte på om man burde delta aktivt i militære bedrifter. At en slik reaksjon oppstod på innsiden av ordenen kan tolkes som et tegn på at det i alle fall ikke på dette tidspunkt var gjennomført noen formell militarisering. Selv om enkelte av medlemmene kan ha grepet til våpen så tidlig som i 1130-årene og deretter ha deltatt sporadisk i militære aksjoner, kan det se ut til at overgangen var halvhjertet og førte til bekymring hos de medlemmene som var i tvil om at en militarisering var den riktige veien å gå for Johannitterne.<sup>67</sup>

### 2.2.3 Den tyske Orden

Det sies at et velstående tysk ektepar en gang på begynnelsen av 1100-tallet opprettet et sykehus i Jerusalem som skulle ta seg av fattige og syke tysktalende pilegrimer, et sykehus som var tilegnet Jomfru Maria. Dette sykehuset hadde ingen militære oppgaver og forsvant under Saladins erobring av Jerusalem i 1187.<sup>68</sup> I det påfølgende korstoget for å gjenvinne Jerusalem, Det tredje korstog, deltar mange tyske riddere under ledelse av keiser Friedrich Barbarossa (Rødskjegg). Korstoget skulle imidlertid bli en stor skuffelse for tyskerne, keiser Friedrich druknet før man kom så langt som til Det hellige land og kong Richard Løvehjerte av England viste liten vilje til å samarbeide med tyskerne under aksjonen.

Under beleiringen av havnebyen Akko i 1190 blir en stor del av de tyske soldatene såret og det etableres et lite feltsykehus for å kunne gi disse soldatene tiltrengt pleie. Når byen omsider erobres blir sykehuset permanent satt opp innenfor bymurene og nesten umiddelbart

---

<sup>66</sup> *Ibid*, s. 81-84.

<sup>67</sup> *Ibid*, s. 89.

<sup>68</sup> E. Opsahl, "The Teutonic Order" i *The ORB: On-line Reference Book for Medieval Studies*, <http://www.the-orb.net/encyclop/religion/monastic/opsahl1.htm>, 1996, s. 1. Dette er en Internett-artikkel hvor sidetall ikke er gitt. Dersom man skriver ut artikkelen på vanlig måte vil man imidlertid finne dette utsagnet på s. 1. Alle sidehenvisninger til denne artikkelen er basert på vanlig utskrift.



tilknyttet riddere for å kunne ta pilegrimer i forsvar. Også dette sykehuset tilegnes Jomfru Maria og oppretter dermed en slags forbindelse til det forhenværende tyske sykehuset i Jerusalem, men trolig også den eneste.

Det nye sykehuset antok Johannitterordenens modell for sykehusdrift og velgjerninger og Tempelriddernes militære organisasjon. Den tyske Orden blir offisielt godkjent som militærorden av pave Celestinus III i 1198. Innledningsvis besatte Den tyske Orden bare noen få og spredte eiendommer i Det hellige land og på Kypros, men under Stormester Hermann von Salzas herredømme (1210-39) opplever den en voldsom ekspansjon. Von Salza var en mann med velutviklede diplomatiske evner, egenskaper som sammen med hans nære vennskap med keiser Friedrich II sikret ordenen mer enn gunstige forutsetninger for å etablere seg som forgrunnsfigur i den tyske korstogsbevegelsen. Med en slik posisjon ble Den tyske Orden takket være gaver fra den tyske adelen i stand til å opprette en ny avdeling hvert år i perioden 1215-1300.<sup>69</sup>

Under Det fjerde korstog blir Jerusalem i 1229 for siste gang gjenerobret av de kristne og Den tyske Orden forflytter følgelig sitt hovedkvarter dit. Ordenen har i årene før dette opptrådt som innleid hærstyrke for verdslige herskere i Øst-Europa, riktignok ikke helt problemfritt. I Ungarn fant ordenen seg litt for godt til rette for kongens smak og han så seg nødt til å jage ridderne ut med makt. Da Ungarn så ble invadert av mongoler ble Den tyske Ordens status i Øst-Europa gjenopprettet idet verdslige herskere innså at ingen annen hær var i stand til å opprettholde noen form for trygghet i området, hvilket førte til at ordenen vant nye og viktige støttespillere som kunne bidra med penger og soldater.<sup>70</sup>

Den tyske Ordens opphøyde status i Øst-Europa tatt i betraktning er det naturlig at de polske herskerne i 1225 henvender seg til ordenen for å be om assistanse til sitt langvarige – og som tidligere nevnt problematiske – korstog mot Preussen. En våpenhvile i Det hellige land gjorde ordenen i stand til å sende et stort antall soldater til regionen og man var dessuten i stand til å gjøre en avtale med hertug Konrad av den polske provinsen Masovia, en avtale som ville sikre Den tyske Orden et utbytte vel verdt å kjempe for. 10.000 menn gikk inn i Preussen sommeren 1233, en korsfarerhær sammensatt av tyskere, polakker, pommere og lokale småhærer. Nye hærer skulle komme til hvert år, men de lokale stammene var så til de grader vanskelige å bekjempe – samtidig som visse eksterne faktorer gjorde seg gjeldende over tid, som interne maktkamper i de polske provinsene og endringer i situasjonen i Det hellige land – at korstoget mot Preussen ikke tok slutt før i 1283. Etter mer enn 50 år med

---

<sup>69</sup> *Ibid*, s. 2.

<sup>70</sup> W. Urban, *The Teutonic Knights, op. cit.*, s. 31-40.

krigføring hadde Den tyske Orden ikke bare vunnet ubestridt kontroll over Preussen, men også tatt opp i seg to baltiske militærordener: Sverdrbroderordenen (i 1237) og Dobrin-ordenen (i løpet av årene 1235-40).<sup>71</sup>

Jerusalem på sin side gikk igjen tapt for kristenheten i 1244. Den tyske Orden etablerte seg deretter i Akko men skulle fortsatt holde to festninger lenger inn i landet. I 1271 gikk den siste av disse, Montfort, tapt. Som de andre gjenværende kristne etableringer i Det hellige land ble Den tyske Orden drevet ut av Akko i 1291. Stormester Konrad von Feuchtwangen tok da med seg sin nærmeste krets til Venezia og fortsatte å dirigere kampen mot muslimene derfra. Men den – sett med kristne øyne – forverrede situasjonen i Midtøsten samt at Den tyske Orden nå hadde noe å konsolidere i Preussen skulle etter hvert lede oppmerksomheten bort fra Det hellige land for tyskernes del. Under Siegfried von Feuchtwangen flytter ordenen sitt hovedkvarter til festningen Marienburg i Preussen i 1309, en handling som markerer slutten på Den tyske Ordens målsetninger i Palestina. I Preussen skulle man i løpet av få år bygge opp et utstillingsvindu for vestlig ridderskap som menn fra hele Europa ble oppmuntret til å komme til – et Preussen med festninger som ingen riddere kunne unngå å bli imponert av – for å bli riddere og for å delta i korstog mot troens fiender.<sup>72</sup>

### 2.3 Holdninger til militærordenene i samtiden

Selv om Tempelridderordenen ved konsilet i Troyes i 1129 ble anerkjent som en religiøs militærorden og mange sentrale skikkelser blant samtidens geistlige lot seg imponere over det nye ridderskapet, var ikke dette et uttrykk for noen slags universell aksept i den vestlige kristenhet. På det ideologiske plan var krigføring og dreping uakseptabelt for kristendommen, men denne holdningen hadde på begynnelsen av 1100-tallet blitt noe modifisert som følge av Det første korstog. Kjemping i kirkens navn og for å tjene kristendommen kunne betraktes som en alternativ vei til å uttrykke kjærlighet til Gud. De som reiste i korstog var i Guds tjeneste og de aktiviteter de bedrev kunne med en solid dose velvilje sammenlignes med annet religiøst veldedighetsarbeid, som for eksempel å ta seg av syke eller å gi almisser til fattige. Det gapet som tidligere hadde holdt det militære og det religiøse livet atskilt, hadde falt bort.<sup>73</sup>

Dannelsen av militærordener er altså nært relatert til – om ikke et naturlig trinn i – denne utviklingen, men vi må være klare over at holdninger i samfunnet ikke endret seg like raskt

---

<sup>71</sup> E. Christiansen, *The Northern Crusades*, *op. cit.*, s. 104-9; W. Urban, *The Teutonic Knights*, *op. cit.*, s. 51-78.

<sup>72</sup> W. Urban, *The Teutonic Knights*, *op. cit.*, s. 28-29; "The Teutonic knights and Baltic chivalry" i *The historian. The magazine of the Historical Association*, 56 (1994), s. 523.

<sup>73</sup> A.J. Forey, "The Emergence of the Military Orders", *op. cit.*, s. 187.

for tusen år siden som de kan gjøre i dag. Det tok lang tid før de ovennevnte tanker om krigføring i Guds navn vant noen bred aksept, således møtte også militærordenene – på et slikt tidlig tidspunkt representert ved Tempelridderordenen – både tvil og motstand. Som Forey påpeker var samtiden skeptisk til enhver nyvinning: det som hørte fortiden til gav autoritet mens alt nytt var mistenkelig.<sup>74</sup>

Tvilen kommer blant annet til syne i et brev skrevet av en Hugues ”den syndige” omkring 1128, stilet til Tempelridderne i øst. Forfatteren av brevet benytter djevelen som metafor for den tvil og usikkerhet som antydes å ha eksistert blant ridderne til det prosjekt de var del av: ”[N]ow [the devil] tells the knights of Christ to lay down their arms, not to wage war, to flee tumults, to seek out the wilderness, so that when he shows the appearance of humility he takes away true humility.”<sup>75</sup> Hugues gjør dette retoriske grepet for å understreke for ridderne at den usikkerhet de måtte føle for sin gjerning er djevelens verk og at et liv i Guds tjeneste, enten det leves i et kloster eller i en militærorden, alltid er av det gode, en argumentasjon som for sin tid var meget uvanlig da munketilværelsen var det rådende ideal:

”...anyone placed among those who serve Christ in any society who participates in the work will also participate in the reward they will surely receive. If you have understood this and have not disturbed the peace of your society, dearest brothers, the God of peace will be with you.”<sup>76</sup>

At Stormester Hugues de Payns selv var i tvil, om ikke nødvendigvis om legitimiteten til sin egen orden, så i alle fall om det europeiske samfunnet (les: kirken og adelen) ville akseptere en orden som hadde som levebrød å utøve vold for å tjene Gud,<sup>77</sup> kommer til uttrykk gjennom hans forespørsel til St. Bernard om å skrive en tekst som ville stille Tempelridderordenen i et godt lys. Bernards verk er et tilsvarende svar til den tvil og de spørsmål som reises i samtiden, og budskapet er temmelig likt det som Hugues ”den syndige” ville formidle. Bernard forsikrer Tempelridderne om at å drepe for kristendommen ikke bare var tillatelig, men også ærbart:

---

<sup>74</sup> *Ibid*, s. 191.

<sup>75</sup> “Letter of Hugh ‘Peccator’ to the Templars in the East (c. 1128)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 58. Teksten er oversatt fra “Un document sur les débuts des Templiers” i J. Leclercq (red.), *Revue d’Histoire Ecclésiastique*, 52, s. 81-91. Forfatterens nærmere identitet har aldri blitt fastslått, men mulige kandidater er ifølge Barber og Bate Hugues de Payns selv og augustinerpresten Hugues de St. Victor.

<sup>76</sup> *Ibid*, s. 59.

<sup>77</sup> Selv om Tempelridderens oppgave i utgangspunktet var å forsvare og ikke å angripe, er det viktig å poengtere at disse hendelsene finner sted i en tid som er preget av voldsbruk og hvor størstedelen av befolkningen er analfabeter. Det er derfor lite trolig at tanken om å unngå bruk av vold med mindre det var ytterst nødvendig var særlig utbredt.

”...the knights of Christ fight the battles of their Lord in all peace of mind, in no way fearing to sin in killing the enemy or to die at his hands, since indeed death, whether inflicted or suffered, is not tainted by crime but is marked by a large degree of glory.”<sup>78</sup>

Videre sammenligner Bernard Tempelridderne med verdslige riddere som ikke kjemper for kirken, men for årsaker som ikke er verd verken å drepe eller bli drept for.<sup>79</sup> Bernard forkynner at dersom formålet ved krigføringen er godt kan utfallet av den være ondt. Han minner dessuten om at en slik orden i kraft av sitt religiøse aspekt vil kunne tilby frelse for menn som i det verdslige liv hadde levd som syndere: i Jerusalem kan disse gjøre nytte for seg mens samfunn i vest vil miste slike elementer som gjerne hadde sine røtter i en brutal ridderklasse.<sup>80</sup> Det nye ridderidealet som Bernard holdt Tempelridderne som perfekte eksponenter for – også fordi de var relativt nyetablerte og ennå ikke hadde rukket å utvikle dårlige vaner – ville også ha muligheten til å utøve innflytelse på den verdslige ridderklassen når det kom til holdninger og levevei, noe som kunne være svært tiltrengt.<sup>81</sup>

I og med at Tempelridderordenen i etterkant av den pavelige aksept ved konsilet i Troyes og den påfølgende støtteerklæring fra St. Bernard opplevde udiskutabel fremgang når det gjaldt både økonomiske og menneskelige ressurser, er det ingen grunn til å tro noe annet enn at de grupper i samfunnet som hadde evne til å bidra til denne veksten følte seg overbevist om at det nye ridderskapet representerte et ideal man kunne ha tillit til. Så fikk heller tiden vise om militærordenene var i stand til å etterleve idealet.

Etter at denne – tidsperioden tatt i betraktning – obligatoriske innledende tvilen til en nydannet religiøs institusjon hadde lagt seg, skulle militærordenene fortsette å bli kritisert fra ulike hold. Ikke nødvendigvis fordi deres handlinger eller eksistens stimulerte til det, men fordi det var umulig for en større militærorden totalt å holde seg unna konflikter. For eksempel kunne pavestolen ligge i konflikt med en eller flere verdslige herskere, hvis forbindelser til militærordenene kunne sette ordenen i en lojalitetskonflikt. Dette forekom relativt ofte, som under striden mellom pave Gregorius IX og keiser Friedrich II, hvorunder paven lyste keiseren i bann, en situasjon som spesielt satte Den tyske Orden i et dilemma.<sup>82</sup>

---

<sup>78</sup> ”Bernard of Clairvaux, *In Praise of the New Knighthood* (1130s)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 219. Teksten er oversatt fra *Liber ad milites Templi de laude novae militiae* i J. Leclerq og H.M. Rochais (red.), *S. Bernardi Opera*, bind 3, Roma: Editiones Cistercienses, 1963, s. 205-39.

<sup>79</sup> *Ibid.*, s. 218-19.

<sup>80</sup> *Ibid.*, s. 225-26.

<sup>81</sup> M. Barber, “The Social Context of the Templars” i *Transactions of the Royal Historical Society*, 5 34 (1984), s. 38.

<sup>82</sup> H. Nicholson, *Templars, Hospitallers, and Teutonic Knights: Images of the Military Orders, 1128-1291*, Leicester: Leicester University Press, 1993, s. 33-34.

En stor del av kritikken er dog relatert til militærordenenes status. Mot slutten av 1100-tallet ble det reist massiv kongelig kritikk mot dem, monarkene mente at ordenene hadde blitt for rike og mektige og at de hadde tatt imot alt for mange og store donasjoner. Man tvilte også på at ordenene holdt den åndelige standarden som var påkrevet og både engelske, franske og tyske monarker i tillegg til keiser Friedrich II iverksatte tiltak for å forhindre at for mye land kom militærordenene i hende. At militærordenene ble kritisert for sitt velstandsnivå er for så vidt ikke unormalt, slik kritikk ble reist mot alle rike religiøse ordener på denne tiden og cistercienserordenen i enda større grad.<sup>83</sup> Den moralske standarden har åpenbart en tendens til å synke etter hvert som økonomiske ressurser akkumuleres, men dette er altså ikke enestående for militærordenene. Misnøyen med de store militærordenenes opparbeidelse av makt og rikdom samtidig som de militære prestasjonene i Det hellige land ikke var tilfredsstillende, skulle imidlertid forfølge disse i lang tid fremover, som vi også skal se senere. For å illustrere mangfoldet – og muligens også hvor forutinntatt deres kritikere var (de satt for øvrig trygt og skrev i sine europeiske hjem og hadde sjelden førstehånds kunnskap om det de uttalte seg om) – i kritikken mot militærordenene kan vi avslutningsvis vise hvordan Helen Nicholson har oppsummert den:

”The principal criticisms levelled at the military orders between 1128 and 1291 were that they were proud, envious, greedy, hated their fellow military orders or used violence against each other, treacherous, that they were in alliance with the Muslims, slothful or cowardly, rash, impeded the conversion of non-Christians, and did not use their extensive assets effectively in support of the Holy Land.”<sup>84</sup>

Den av militærordenene som ble sterkest kritisert på 1100- og 1200-tallet var Tempelridderordenen, i kraft av at det var den mest profilerte. Det er altså ikke bare ettertiden som har viet denne ordenen mer oppmerksomhet enn Johannitterordenen og Den tyske Orden. I neste kapittel skal vi se nærmere på hvorfor Tempelridderordenen har oppnådd en slik fremskutt posisjon.

---

<sup>83</sup> H. Nicholson, “Knights of Christ? The Templars, Hospitallers and other military orders in the eyes of their contemporaries, 1128-1291” i *The ORB: On-line Reference Book for Medieval Studies*, <http://www.the-orb.net/encyclop/religion/monastic/knights.html>, 1999, s. 10. Internett-artikkel, se fotnote 68.

<sup>84</sup> H. Nicholson, *Templars, Hospitallers, and Teutonic Knights*, *op. cit.* s. 129.

### **Kapittel 3 – Tempelridderordenen i en historisk særstilling**

”Hvorfor snakker alle om [Tempelridderne], og ikke om [Johannitterne]?” spør en av hovedpersonene retorisk i Umberto Ecos roman *Foucaults pendel*.<sup>85</sup> Ja, hvorfor gjør man endelig det? De fleste har i en eller annen forbindelse hørt om Tempelridderordenen, men Johannitterordenen og Den tyske Orden har ikke oppnådd den samme allmenne kjennskapen. I dette kapitlet skal jeg ta for meg to trekk som jeg finner å skille Tempelridderne fra sine to andre ”bransjekolleger”. For det første var Tempelridderordenen i korstogtiden å anse som en slags gallionsfigur som også var kjent for å være meget rik. Også Johannitterne og Den tyske Orden tilegnet seg store rikdommer i løpet av samme periode, men måtte likevel finne seg i å havne i skyggen av Tempelridderne både i sam- og ettertiden. Men medaljen hadde sin bakside: at Tempelridderordenen ble stilt i datidens rampelys sørget også for å fremheve den som hovedansvarlig for at erobringen av Det hellige land til slutt mislyktes. Dette var trolig en medvirkende årsak til at ordenen gjennomgikk et endeligt, et fall som i ettertid har bidratt til å skape mystikk rundt ordenen. Som vi vet har slik tidlig død en tendens til å skape spesiell interesse for dem det måtte gjelde. Enten det er snakk om Jesus Kristus, James Dean eller Marilyn Monroe, ettertiden vil ofte søke å tillegge slike personer spesielle egenskaper. Så også med Tempelridderordenen, som vi har sett i kapittel én har den til de grader blitt mystifisert lenge etter at den opphørte å eksistere, noe som altså bidrar til å fremheve den i forhold til andre militærordener, riktig nok på et delvis uriktig grunnlag.

Første del av kapitlet vil kort skissere utviklingen fra ca. 1130 og frem til ca. år 1300, en periode der Tempelridderordenen ekspanderer og blir en maktinstitusjon innenfor Den vestlige kristenhet. Annen del tar for seg det andre særtrekket: prosessen mot ordenen, som kom til å eliminere Tempelridderne for godt og som har blitt et yndet tema for diskusjon blant historikere. Motivene bak prosessen vil også bli belyst og det er da nødvendig å gå nærmere inn på de involverte hovedpersonene i Tempelridderordenens siste leveår: kong Phillippe IV av Frankrike, som angrep ordenen og anklaget den for blasfemi og kjetteri; pave Clementius V, som opplevde at kongen trådte inn på hans jurisdiksjonsområde; og naturligvis også ordenens siste Stormester, Jacques de Molay, hvis adferd under saken bar preg av total apati. Avslutningsvis vil det bli redegjort for hvordan Johannitterne og Den tyske Orden fortsatte sin eksistens til tross for at tidene brakte militærordenene nye utfordringer.

---

<sup>85</sup> U. Eco, *Foucaults pendel*, Oslo: Tiden Norsk Forlag, 2005 (først utgitt 1989) s. 88.

### 3.1 Tempelridderordenen i ekspansjon – 1130-1300

Den innsamling av økonomiske midler som Stormester Payns og hans menn hadde satt i gang umiddelbart etter kirkemøtet i Troyes og som ble svært fruktbar for ordenen, skulle få år senere bli fulgt av tre pavelige buller som la forholdene til rette for at Tempelriidernes akkumulering av ikke bare penger, men også selvstendighet, kunne utvides.

Den første og mest omfangsrrike av disse tre, *Omne Datum Optimum*, ble utstedt i 1139 av pave Innocentius II og gav Tempelridderne tillatelse til å beholde det de tok til seg i strid slik at dette kunne brukes til å finansiere en vedvarende hellig krig. Videre satte bullen gaver og donasjoner under pavelig beskyttelse samt unntok Tempelridderordenen fra å betale tiende. På et mer organisasjonsmessig plan bidro bullen til å forsterke ordenens interne struktur ved at alle medlemmene nå ble satt under Stormesterens jurisdiksjon og egne prester ble lagt til ordenen, som tidligere hadde bestått bare av to klasser: riddere og *sergeants*, ikke-adelige brødre som ikke med rette kunne kalles riddere.<sup>86</sup>

Den andre bullen ble utstedt av pave Celestinus II i 1144 og bar navnet *Milites Templi*. Her beordret paven presteskapet til å beskytte Tempelridderordenen og oppfordret samtidig de troende til å bidra til deres sak. I tillegg ble ordenen gitt tillatelse til å gjøre sin egen innsamling av økonomiske bidrag fra disse troende, selv i områder som var satt under interdikt. I 1145 utstedte så pave Eugenius III bullen *Militia Dei*, som befestet ordenens uavhengighet fra den lokale geistligheten.<sup>87</sup>

Tempelridderordenen vokser økonomisk som følge av gaver fra den nest øverste klassen i det franske aristokratiet, nemlig lensherrer som hadde slott, eiendommer og vasaller, men som ikke var rike nok til å oppnå grevestatus. Videre får utenlandske herskere opp øynene for det nye ridderskapets potensial. Sammenholdt med de pavelige privilegier som er nevnt ovenfor har altså ordenen alle forutsetninger for å vokse seg store og fete selv om den på dette tidspunkt strengt tatt ikke har bevist noe som kan rettferdiggjøre en slik giverglede, bortsett fra at organisasjonen som idé appellerer til de som støtter den. På andre halvdel av 1100-tallet blir imidlertid Tempelridderordenen, sammen med Johannitterne, etablert som permanente forsvarere av de latinske bosetninger i Midtøsten idet viktige borger og vaktposter gradvis blir overført til dem og få eller ingen militære slag finner sted uten deres deltagelse.<sup>88</sup>

---

<sup>86</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 56-58; "The Templars" i *The ORB: On-line Reference Book for Medieval Studies*, <http://www.the-orb.net/encycllop/religion/monastic/templar.html>, 1997, s. 1-2. Internett-artikkel, se fotnote 68.

<sup>87</sup> *Ibid.*

<sup>88</sup> M. Barber, "The Templars", *op. cit.*, s. 2.

Denne overgangen fullføres i etterkant av Det tredje korstog, som i sin tur ble forårsaket av den fryktede muslimlederen Saladins erobringer. Saladin hadde blitt mektig provosert av Renaud de Châtillon, fyrsten av Antiokia, som hadde stått bak flere angrep på muslimer på pilegrimsreise til Mekka og for øvrig også enkelte plyndringstokt mot byer ved Rødehavskysten. Châtillon gjennomførte slike aksjoner uten respekt for den våpenhvile som på det tidspunktet gjaldt, og maktet på den måten å hisse opp Saladin tilstrekkelig til at sistnevnte snart erklærte krig.<sup>89</sup> Det første store slaget ble utkjempet 4. juli 1187 ved Hattin, like ved byen Tiberias ved Galileasjøen. Tempelriddere og Johannittere kjempet side om side og utgjorde sammen med fotsoldater og leiesoldater omkring 15.000 mann, mot Saladins 18.000.<sup>90</sup> Uten vann og ikledd datidens tunge stridsutrustning i sommerværet hadde muslimene en enkel oppgave med å omringe sine dehydrerte motstandere, og mange riddere måtte bøte med livet i slaget. Av de som overlevde selve kamphandlingene, ble ordinære fotsoldater tatt som slaver mens Tempelridderne, med unntak av Stormester Gerard de Ridefort, ble halshugget.<sup>91</sup>

Hattin innledet Saladins gjenerobring av det de vestlige okkupantene kalte Det hellige land. Frem til midten av september tok han i tur og orden Akko, Nablus, Jaffa, Toron, Sidon, Beirut og Ascalon. 20. september omringet muslimene Jerusalem og etter forhandlinger med dronning Sibylla overga de latinske herskerne bynøkklene til Saladin 2. oktober, 88 år etter at frankerne hadde erobret byen under Det første korstog. Den 29. oktober gav pave Gregorius VIII ordre om Det tredje korstog, som ikke skulle bli igangsatt før i 1189.<sup>92</sup>

For Tempelridderordenen innebar Saladins suksess naturligvis et tilbakeskritt. Deres hovedkvarter i al-Aqsa-moskeen gikk tapt, men man holdt flere festninger i kongedømmet. Kongene Richard I Løvehjerte av England og Phillippe II Auguste av Frankrike tok under Det tredje korstog tilbake flere av kystbyene, deriblant Akko i juli 1191, hvor de sentrale latinske hovedkvarter, også Tempelriddernes, ble lagt. Ordenen hadde, i samarbeid med Johannitterne, spilt en stor rolle ved Richards suksess i gjenerobringen av kystbyene.<sup>93</sup> Jerusalem lot seg imidlertid ikke gjenvinne, og Richard og Saladin inngikk våpenhvile i Jaffa i september 1192.<sup>94</sup> Selv om Tempelridderne nok i egne øyne hadde tatt tilbake noe av sin tapte stolthet fra Hattin gjennom å assistere Richard i å gjenopprette deler av det latinske kongedømmet

---

<sup>89</sup> H.E. Mayer, *The Crusades*, *op. cit.*, s. 134.

<sup>90</sup> *Encyclopædia Britannica Online*, <http://www.britannica.com/eb/article-9039516>.

<sup>91</sup> H.E. Mayer, *The Crusades*, *op. cit.*, s. 135.

<sup>92</sup> *Ibid.*, s. 135-39.

<sup>93</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 117.

<sup>94</sup> H.E. Mayer, *The Crusades*, *op. cit.*, s. 149.



Jerusalem, hadde man likevel – slik kristenheten så det – mislykkes i å bevare byen Jerusalem på kristne hender.

På den annen side førte hendelsene i etterkant av slaget ved Hattin, tapet av Jerusalem og Det tredje korstog til at militærordenene fikk en viktigere og mer fremtreden posisjon. Deres opprinnelige pilegrimsbeskyttende funksjon kunne ikke lenger oppfylles, men de landområdene i Palestina som fortsatt var på kristne hender måtte nå forsvares langt mer aktivt enn tidligere. Til dette ble militærordenene ansett for å være velegnede verktøy, skjønt det eksisterte knapt noe realistisk alternativ. Hvem skulle ellers ha ressurser til å organisere transport av menn og utstyr i så stor skala som nødvendig var, og til å bygge store og uinntagelige borger? Tempelridderordenen og Johannitterne opplevde således en ansvarsutvidelse, hvilket førte med seg større uavhengighet. De to største militærordenene ble etter dette mer sentrale i korstogspolitikken. Mens de såkalte korsfarerstatene, de latinske bosetningene i Det hellige land, ble svakere, fikk militærordenene mer makt og øvde større innflytelse over den kristne regjering i Midtøsten. Det skulle være unødvendig å si at det ofte brøt ut disputer og sjalusi mellom Tempelridderne og Johannitterne i en slik situasjon. De to ordenene var avhengige av hverandres hjelp og støtte, og rivalisering dem imellom var en åpenbar politisk svakhet. Med tiden skulle de komme til å støtte hver sin side i andre folks feider, og deres åpenbare samarbeidsvansker bidro til å forsure den indre atmosfæren i kristenhetens høyere nivå.<sup>95</sup> En følelse av mistro til militærordenene – som for så vidt hadde eksistert helt siden de ble dannet, men i nokså beskjeden grad – blomstret derfor opp.

I Europa satte Tempelridderne tidlig i gang med det vi i dag kaller eiendomsutvikling og utvidet sitt virkeområde generelt. Både i byer og på eiendommer som var overgitt til ordenen bygde man herregårder eller ”hus”, halvklosterlige lære- og bosteder for Tempelriddere.<sup>96</sup> Disse eiendommene ble inkorporert i et nettverk som bidro med menn, hester, penger og utstyr til Tempelridderne i Midtøsten. Ødeland ble gjort om til dyrkbar jord og landbruket ble drevet med militær effektivitet. Ordenen eide en flåte av skip og brukte Marseille som sjøforbindelse til og fra Midtøsten. Mange av skipene konstruerte og bygde Tempelridderne selv. Viljen og kompetansen til å bygge kommer også til syne i Det hellige land, hvor man bygde store borger som Athlit, også kjent som *Pilgrim's Castle*, reist i årene 1217-21 oppå en frankisk borg langs kystveien mellom Haifa og Akko, og Safad, også kjent som *Chastel*

---

<sup>95</sup> P. Partner, *The Knights Templar and their Myth*, Op. cit., s. 20-21. For en grundig redegjørelse for de politiske forhold og hendelser i korsfarerstatene i årene etter Det tredje korstog, se f. eks. M.N. Hardwicke, ”The Crusader States, 1192-1243” i K. Setton (sjefsred.), *A History of the Crusades*, bind II: *The Later Crusades, 1189-1311*, 1969, s. 522-46.

<sup>96</sup> På engelsk brukes ofte betegnelsen *preceptories* om disse stedene.

*Blanc*, ombygd av Tempelridderordenen fra 1241 til -44. Dette er de to største og mest kjente byggverkene ordenen sto bak i Midtøsten, men i tillegg reiste man konstruksjoner som kirker, bolighus, vindmøller, broer, bymurer samt både industrielle og landbruksrelaterte byggverk.<sup>97</sup>

Tempelridderordenen ble en velstående organisasjon som kunne benytte seg av datidens beste og mest moderne teknologi. Innenfor arkitektur og landbruk later Tempelridderordenen fra sent på 1100-tallet og til midten av 1200-tallet til å representere en slags *state of the art*, det som skapes ligger på et for sin tid imponerende nivå. Omkring 1240 var Benedict av Alignan, biskopen av Marseille, på reise i Det hellige land, og engasjerte seg sterkt for at en ombygging av borgen Safad skulle realiseres. Da Benedict var tilbake i det samme området på 1260-tallet, lot han seg imponere av det ferdige verket: "[The castle] had been built with such effort, such wonderful magnificence that its excellent and exquisite construction had been accomplished not only by men but also by almighty God."<sup>98</sup>

På 1200-tallet begynte så ridderne å gjøre seg bemerket gjennom bankvirksomhet. Man hadde riktig nok i årevis oppbevart eller til og med lånt ut penger, men nå ble ordenen på dette området mer verdifull både for pavestolen og verdslige herskere, som stadig var interessert i å finne nye veier til å utvide sine formuer.<sup>99</sup>

Med avdelinger spredt rundt om i Europa og også i Midtøsten oppsto nemlig en ny mulighet for flytting av verdier. Transport av gull, sølv og andre verdier var en brysom affære både før og under middelalderen, ikke bare fordi godsets vekt var betydelig, men vel så mye på grunn av risikoen for å bli overfalt og ranet av banditter. Problemer som fysisk strev og risiko for ran kunne nå reduseres betraktelig. I tillegg til innskudd og uttak innebar deres finansielle tjenester også lån og kreditt og de kunne også opptre som skatteinnkrevere enten for seg selv som lensherrer, eller på vegne av verdslige herskere.<sup>100</sup>

En viktig årsak til Tempelridderordenens suksess som finansmenn var deres objektivitet. Bare en nøytral stiftelse kunne yte finansielle tjenester til kongene av England og Frankrike samtidig. Som en viktig aktør i middelalderens finansverden kunne Tempelridderordenen få utvidede privilegier av de monarker en gjorde forretninger med, for å sikre at deres bedrift skulle "fungere effektivt". Kongene Henry III og Edward I av England innrømmet ordenen slik velvilje, og Tempelridderne hadde i over hundre år et nært økonomisk samarbeid med det franske kapetingerdynastiet, dog med enkelte kortere opphold underveis, men man fungerte

---

<sup>97</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 237; "The Templars", *op. cit.*, s. 2.

<sup>98</sup> "Rebuilding of the castle of Safad (1241-44)" i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars*, *op. cit.*, s. 89. Teksten er oversatt fra "De constructione castri Saphet" i R.B.C. Huygens (red.), *Studi medievali*, ser. 3, 6 (1965), s. 378-87. Forfatteren er ukjent, men var trolig et medlem av biskop Benedicts reisefølge på 1260-tallet.

<sup>99</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 250-54, 266-67.

<sup>100</sup> *Ibid.*, s. 266-79.

for eksempel på et tidspunkt som bankmenn ikke bare for kong Louis IX, men også for hans mor, brødre og sønner.<sup>101</sup>

Rundt år 1300 hadde Tempelridderordenen oppnådd en ganske annen posisjon enn hva noen hadde tenkt seg etter kirkemøtet i Troyes i 1129. Ordenen hadde sammen med Johannitterordenen blitt en ledende figur innenfor korstogsbevegelsen, og til tross for at Tempelridderne hadde utvidet sitt repertoar betydelig fra den spede begynnelse som pilegrimseskorte i 1120 vek den aldri bort fra sitt militære fundament, selv om resultatene aldri kom til å stå i stil med forventningene. Ordenen ble stadig kritisert for å ha fraveket og glemt sine løfter om fattigdom og ydmykhet. Som tidligere nevnt var mange allerede på 1100-tallet av den oppfatning av at ordenen i for stor grad konsentrerte seg om rikdom og for lite om den åndelige siden ved å være en kristen organisasjon. Kombinasjonen av store økonomiske gaver og pavelige privilegier stimulerte til snarlig vekst for ordenen, som raskt vokste seg en anelse for rik og for selvstendig for manges smak. Likevel hadde ikke ordenens eksistens vært direkte truet i og med at dens innsats ble sett på som påkrevet i Det hellige land. I 1291 hadde imidlertid den siste latinske bastion, havnebyen Akko, gått tapt, og Tempelridderne hadde vært nødt til å trekke seg vestover til Kypros. På flere hold ble det kontinuerlig arbeidet med nye planer for å gjenerobre Jerusalem, enn så lenge uten at en konkret plan hadde manifestert seg. Tempelridderordenen hadde blitt etablert for å tjene de kristne i Det hellige land og skyldte helt og fullt sin eksistens til korstogsbevegelsen. Ved inngangen til det 14. århundre fremstod ordenen som stor og rik, men manglet en slik oppgave som deres organisasjon var tuftet på.

### 3.2 Prosessen mot Tempelridderordenen

I morgentimene fredag 13. oktober 1307 smeller det. Kong Phillippe IV har fire uker i forveien sendt ut arrestordre på alle Tempelriddere i Frankrike. For å maksimere overraskelsesmomentet ligger arrestordrene i forseglede konvolutter hvis segl ikke får brytes før torsdag 12. oktober. Alle medlemmer av Tempelridderordenen som den ulykksalige fredagen oppholder seg i Frankrike – totalt 15.000<sup>102</sup> – blir arrestert av kongens menn. Blant de arresterte er Stormester Jacques de Molay, men de fleste som blir arrestert er bønder, hustjenere, til og med gjeterer i ordenens tjeneste, det er anslått at bare 500 av de pågrepne er

---

<sup>101</sup> *Ibid*, s. 274-77.

<sup>102</sup> N. Cohn, *Europe's inner demons: an enquiry inspired by the great witch-hunt*, London: Sussex University Press, 1975, s. 91.

”ordentlige” brødre, altså riddere, prester eller *sergeants*.<sup>103</sup> For øvrig antas det at ikke flere enn omkring tolv brødre skal ha klart å slippe unna.<sup>104</sup> Massearrestasjonen blir utført i Inkvisisjonens navn, men uten pave Clementius’ godkjennelse, noe som skal bli et stort problem for kongen senere i prosessen. Alt Tempelriddergods som blir funnet konfiskeres umiddelbart av kongemakten.

De offisielle anklagene mot Tempelridderne skal gås nærmere inn på etter hvert, men hovedsakelig gikk disse ut på at Tempelridderordenen i hemmelighet var kjettere og blant annet dyrket blasfemi og homoseksuell aktivitet. I løpet av oktober og november 1307 tilsto de aller fleste av brødrene, deriblant Stormester Molay, det de var anklaget for. Det er sannsynlig at de mange tilståelsene skyldtes bruk av tortur fra Inkvisisjonens side, men spørsmålet om Tempelridderne var skyldige i anklagene eller ikke, blir et tilnærmet akademisk spørsmål. Det betyr ikke at den delen av diskusjonen skal utelates (spørsmålet vil bli diskutert i kapittel fire), men skyldspørsmålet kan ikke ha hatt særlig betydning for at Tempelridderordenen møtte sitt endelikt, muligens er en eventuell skyld heller en virkning av de samme mangler og problemer som førte til at ordenen ikke kunne fortsette sin virksomhet som under korstogtiden. Men dette temaet vil altså bli diskutert nedenfor.

Det bemerkelsesverdige ved prosessen mot Tempelridderne er at ordenen havnet midt i en dragkamp mellom den franske kronen og paven. Pave Clementius følte seg forbigått av kong Phillippe idet kongen hadde angrepet en organisasjon han ikke hadde jurisdiksjon over. Tempelridderne var underlagt paven og kunne således bare straffes av ham. I konflikten mellom disse to mektige institusjonene krympet derfor Tempelriddernes skjebne til å bli en brikke i et spill mellom Phillippe og Clementius, samtidig som Tempelridderordenens Stormester Molay viste liten evne til å kjempe for seg og sine under prosessen.

Nettopp Molays opptreden er spesielt interessant. Han erkjente under sitt første avhør den 24. oktober 1307 at han under sin innvielse hadde blitt beordret til å benekte Kristus og til å spytte på korset, men at han da ikke hadde spyttet på korset, men på bakken.<sup>105</sup> Den 27. desember samme år, foran representanter for paven, trakk han så tilståelsen sin tilbake. I fangenskap i slottet Chinon gikk Molay så tilbake til sine opprinnelige innrømmelser foran kardinalene i august 1308, men holdt seg til fornektelse av Kristus og spyting på korset. Intet

---

<sup>103</sup> *Ibid.*

<sup>104</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 46. Ifølge de offisielle kildene var det tolv som unnslopp, men det ser ut til å ha vært så mange som tolv i tillegg til disse. Barber viser til H. Finke (red.), *Papsttum und Untergang des Templerordens*, II, Münster, 1907, s. 74 (den offisielle listen); J. Michelet (red.): *Le procès des Templiers*, 2 bind, Paris, 1841-51, I, s. 30, 509; II, s. 1, 33, 144, 147, 157, 159, 241, 263, 265 og 266 for flere som slapp unna.

<sup>105</sup> Se ”Depositions of the Templars at Paris (October-November 1307)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars*, *op. cit.*, s. 252. Teksten er oversatt fra J. Michelet (red.), *Procès*, *op. cit.*, II, s. 305-6.

ble sagt om sodomi eller avgudsdyrkelse.<sup>106</sup> Ved en senere anledning, foran en pavelig høringskommisjon i Paris i november 1309, ble Molay tilbudt å forsvare sin orden, hvilket han avslo:

”[A]sked by the said lords of the commission if he wished to defend [the Order], he replied that he was an impoverished knight who knew no Latin, and that he had heard in an apostolic letter that had been read to him that the lord pope had reserved for himself the judging of him and other leading Templars; therefore in present circumstances he did not wish to proceed further with the aforesaid matters (...) he would go before the lord pope when the said lord pope pleased.”<sup>107</sup>

Sin forklaring forbeholdt Molay paven personlig, et standpunkt han fastholdt foran den samme kommisjonen den 2. mars 1310.<sup>108</sup> Han viste altså paven stor tillit, men som leder for en militærorden satt på tiltalebenken gjorde denne fremferden lite for å gagne hans orden. Han later til å ha endret strategi opptil flere ganger, men det har blitt antydnet at Molay gjennom lang tid i fangehullet (hvor han muligens ble torturert) ble mentalt svekket, han må på denne tiden ha vært omkring 60 år gammel og etter datidens standard en eldre mann. Man mener også å tro at Molay var for naiv til å forstå det storpolitiske spillet som foregikk over hodet på både ham og Tempelridderordenen, ikke bare under prosessen, men også i årene i forkant, da enkelte så vidt hadde begynt å utvikle tanken om at Det hellige land kanskje ikke kunne vinnes tilbake.<sup>109</sup>

Resultatet av prosessen mot Tempelridderordenen ble at den gjennom den pavelige bullen *Vox in excelso* ble oppløst i mars 1312 og dens verdier besluttet overført til Johannitterordenen. Straffene de enkelte brødrene da ble dømt til var relativt milde, i alle fall sammenlignet med den voldsomme oppstandelse den franske kongemakten gjorde sitt ypperste for å skape rundt saken ved dens begynnelse. Noen av de tiltalte måtte likevel bøte med livet, underveis i prosessen hadde Phillippe som et strategisk trekk gått til det skritt å brenne 54 Tempelriddere til døde uten dom i mai 1310,<sup>110</sup> og Stormester Molay og Geoffroi

---

<sup>106</sup> A. Demurger, *The Last Templar: The Tragedy of Jacques de Molay, Last Grand Master of the Temple*, London: Profile Books, 2005 (eng. paperback edition, først utgitt 2002), s. 181-83.

<sup>107</sup> “Proceedings of the Papal Commission at Paris (November 1309 to June 1311)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 293. Teksten er oversatt fra J. Michelet (red.), *Procès, op. cit.*, I, s. 42-45.

<sup>108</sup> *Ibid.*, s. 296-97, oversatt fra J. Michelet (red.), *Procès, op. cit.*, I, s. 87-88.

<sup>109</sup> A. Demurger, *The Last Templar, op. cit.*, s. 186-92; M. Barber, “James of Molay, the last Grand Master of the Order of the Temple” i *Studia monastica. Abadía de Montserrat*, 14 (1972), s. 103-21.

<sup>110</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars, op. cit.*, s. 157.

de Charnay, ordenens lærer i Normandie, ble altså brent på bålet så sent som i 1314. To andre høytstående riddere ble dessuten dømt til livsvarig fengsel.

I det følgende skal jeg gå nærmere inn på de elementene av prosessen som nå så vidt er nevnt. Vi skal ta for oss de involverte hovedpersonene: Molay, kong Phillippe og paven, vi skal se på hvordan konflikten mellom paven og den franske kongen påvirket varigheten og utfallet av prosessen og på hvilke motiver som kan ha lagt til grunn for disse to maktpersonenes handlinger, både før 13. oktober 1307 og underveis i straffesaken. Før vi kommer så langt må vi imidlertid se nærmere på Tempelridderordenens status omkring år 1300, da man befant seg i et slags eksistensielt vakuum. Tempelridderordenen var utelukkende en militærorden, en krigerorganisasjon, og en krigerorganisasjon uten krig kan ikke sies å være annet enn en organisasjon i dyp krise.

### **3.2.1 Tempelridderens status omkring år 1300**

Tapet av Akko, den siste latinske besittelse i Det hellige land, i mai 1291, har i ettertid blitt stående som et symbol på slutten på korsfarertiden og på den vestlige kristenhets aspirasjoner i Palestina. I samtiden så man det naturligvis ikke umiddelbart slik, militærordenene fortsatte å legge planer for nye korstog og aksjoner som ikke nødvendigvis var forventet å gjenvinne Jerusalem i en jafs, men som tok sikte på å etablere et fotfeste i Midtøsten, et springbrett for ytterligere felttog. Det er lite som tyder på at Tempelridderne selv hadde gitt opp håpet, selv om man altså i løpet av sin tid etablerte seg på andre virkeområder, for eksempel som fremtredende aktører i datidens moderat utbygde finansverden.

Vi skal nå ta for oss to forskjellige sider ved Tempelridderordenen anno ca. 1300. Først skal vi se hvordan de politiske holdningene i Europa hadde endret seg siden Tempelridderordenen først vant popularitet på 1130-tallet og hvordan disse endringene ikke bare påvirket volumet av de økonomiske gavene som tidligere hadde bidratt så sterkt til ordenens vekst, men også påvirket de rådende korstogtanker som sirkulerte blant skribenter og herskere. Det var nemlig mange slike som på dette tidspunkt hadde ideer om hvordan militærordenenes kompetanse best kunne utnyttes for på ny å sikre kristent herredømme over Det hellige land. Deretter skal jeg forsøke å danne et bilde av Tempelridderordenens siste Stormester, Jacques de Molay, som opptrådte så hjelpeløst under prosessen og der gav inntrykk av at han ikke var rett mann til å lede en slik organisasjon på en politisk scene hvor det fantes motspillere som kong Phillippe. Molay kan meget vel ha stått overfor en uløselig oppgave som leder for en militærorden uten noe konkret eksistensberettigende militært

oppdrag, og det i et politisk klima som nå krevde mer fra Tempelridderne enn løfter om krigsinnsats i Guds navn. Men la oss først se hvilke korstogssynspunkter som var dominerende etter Akkos fall.

### 3.2.1.1 Holdningsendringer og nye planer

På den positive siden innebar tapet av Akko at den vestlige kristenhet så muligheten til å planlegge et korstog nærmest fra grunnen av, med blanke ark, idet Det hellige land som skulle erobres nå var helt uten vestlige besittelser. Både Tempelridderordenen og Johannitterne hadde flyktet til Kypros og var fortsatt ansett som kristenhetens viktigste korstogsvåpen. Ideene innenfor kristenheten var mange og gjaldt ikke bare ulike aksjonsplaner, men også reform av de eksisterende militærordenene. For de resultatene som Tempelriddere og Johannittere produserte i korstogene var lite tilfredsstillende for de av Europas herskere som hadde vært med på å finansiere kampen for Det hellige land. I hovedsak skyldtes mangelen på fremgang muslimsk overlegenhet, men i samtiden ble tapene heller forklart med feil på den kristne side, og som hovedansvarlige for felttoget ble militærordenene som helhet et åpenbart mål for kritikk og mange mente å se et betydelig forbedringspotensial i hvordan ordenene ble brukt. I disse tankene ligger også en idé om at militærordenene var blitt for rike og mektige og var mer opptatt av å krangle seg imellom enn å gjøre sitt beste for kristenheten.

Nettopp rivaliseringen mellom militærordenene gikk ut over effektiviteten i korstoget mente man, idet det manglet en sentral autoritet. Derfor ble det en utbredt tanke at militærordenene måtte underordnes en slik, men ingen hadde noe svar på nøyaktig hvordan en slik lydighet skulle innføres hos militærordenene.<sup>111</sup> Én forfatter, Ramon Lull fra Mallorca, foreslo at så snart Det hellige land var gjenvunnet, skulle de tre ledende militærordenene plasseres på hver sin front, i håp om å redusere nærkontakten seg imellom,<sup>112</sup> og for at en slik gjenvinning skulle kunne finne sted foreslo Lull i flere arbeider en sammenslåing av militærordenene.<sup>113</sup> En slik fusjon var en populær tanke også blant enkelte konger i Europa og

---

<sup>111</sup> A.J. Forey: "The Military Orders in the Crusading Proposals of the Late-Thirteenth and Early-Fourteenth Centuries" i *Traditio*, xxxvi (1980), s. 318-19. Forey bruker som eksempel fransiskaneren Fidentius av Padova, *Liber de recuperatione Terre Sancte* 11, 48, 112 i G. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'oriente francescano* II, Quaracchi 1913, s. 15, 41, 59 og erkebiskopen av Canterbury, John Pecham i F.M. Powicke og C.R. Cheney (red.), *Councils and Synods, with Other Documents Relating to the English Church*, Oxford, 1964, II 1113.

<sup>112</sup> *Ibid.*, s. 320. Forey viser til J. Rambaud-Buhot (red.), *Tractatus de modo convertendi infideles* i *Beati magistri R. Lulli opera latina* III, Palma, 1954, s. 101.

<sup>113</sup> *Ibid.* Forfatteren viser blant annet til J. Rambaud-Buhot (red.), *Epistola summo pontifici Nicolao IV pro recuperatione Terrae Sanctae*, i *Beati magistri R. Lulli opera latina* III, *op. cit.* For flere arbeider der Lull foreslår sammenslåing av militærordenene, se Foreys artikkel, s. 320, fotnote 15.

allerede like etter nederlaget i Akko hadde pave Nicolaus IV kalt inn til kirkemøter for å vurdere nettopp dette spørsmålet. Alle kirkemøtene – det vil si alle møtene hvis nedtegnelser har overlevd – stemte for en fusjon,<sup>114</sup> men Nicolaus døde i april 1292 før ytterligere skritt kunne utføres. Imidlertid skal det fremgå av disse nedtegnelsene at graden av en slik sammenslåing ikke var særlig definert og en kan derfor ikke fastslå om den bare var ment å gjelde Tempelriddere og Johannittere eller om alle eksisterende militærordenene var ment å underordnes et felles lederskap.<sup>115</sup> For øvrig viet Lull liten oppmerksomhet til de praktiske vanskelighetene ved å føre flere militærordenene sammen, mens kong Charles II av Napoli, som også var en ivrig tilhenger av fusjonstanken, var mest opptatt av hvordan klesdrakten til en eventuell fusjonert militærorden skulle se ut.<sup>116</sup> Selv om pave Nicolaus IV døde før noe konkret kunne gjøres for å iverksette en sammenslåing, så døde ikke denne tanken på pavelig nivå. Både Bonifacius VIII og Clementius V tok frem denne ideen, men den ble aldri gjennomført i praksis før massearrestasjonen av Tempelridderne fant sted, både på grunn av de praktiske problemer en slik omveltning måtte medføre og ikke minst fordi de største militærordenene hadde en lunken holdning til et slikt forslag.

Skribentene brukte videre mye tid på hvem som eventuelt skulle lede en slik felles militærorden og hvilken rolle denne lederen skulle ha, en diskusjon også kong Phillippe IV av Frankrike blandet seg inn i idet han likte tanken på at han selv eller en av hans sønner skulle være både konge av Akko og leder for militærordenen, som det stort sett var enighet om skulle være det ledende organ for den kristne innsatsen i Det hellige land. Dette på et tidspunkt der gjenerobring av Det hellige land i seg selv ikke var annet enn en fjern mulighet, men om ikke annet viser det hvilken prestisje man så i denne rollen, særlig når man vet at kong Phillippe ikke egentlig var spesielt opptatt av Det hellige land.<sup>117</sup>

En del av kritikken på slutten av 1200-tallet gikk ut på at militærordenene ikke var villige nok til å kjempe mot muslimene og ikke satte inn mange nok menn i strid. Nå var Tempelridderordenen og Johannitterne bare forpliktet til å overføre en tredjedel av sine inntekter til sine avdelinger i Palestina, men denne overføringen fant ikke alltid sted i denne

---

<sup>114</sup> *Ibid*, s. 321. For kirkemøtenes nedtegnelser viser Forey til Eberhard, *Annales* i G.H. Pertz, T. Mommsen *et. al.*, *Monumenta Germaniae Historica: Scriptores rerum germanicarum*, Hanover, Berlin &c, 1826-, 17.594 (Salzburg); Mansi 24.1079-1080 (Milan); John av Tielrode, *Chronicon* i G.H. Pertz, T. Mommsen *et. al.*, *Monumenta Germaniae Historica, op. cit.*, 25.581-582 (Sens, Reims); Cotton, Bartholomew: *Historia anglicana*, H.R. Luard (red.), Rolls Series 16; London 1859, s. 213-215 (Lyon, Arles); F.M. Powicke og C.R. Cheney (red.), *Councils and Synods, op. cit.*, II 1108, 1113 (London).

<sup>115</sup> *Ibid*, s. 321-22.

<sup>116</sup> *Ibid*, s. 322-23. Charles IIs interesse for klesdrakten henter Forey fra G.I. Brătianu, "Le conseil du roi Charles: Essai sur l'internationale chrétienne et les nationalités à la fin du moyen âge" i *Revue historique du sud-est européen* 19 (1942), s. 358.

<sup>117</sup> *Ibid*, s. 335.



perioden, da både penger og menn kunne bli holdt igjen i vest. Dette bidro til å spre oppfatningen av at militærordenene ikke gjorde sitt beste for å forsvare Det hellige land mot muslimene. Trolig har dette sammenheng med at forretningene ikke lenger gikk så strykende for militærordenene mot slutten av 1200- og begynnelsen av 1300-tallet. Innskrenking i privilegiene, tap av ressurser som følge av krig, ufruktbar jord, avhending av eiendom for å imøtekomme akutte behov samt en ineffektiv og korrump administrasjon var alle faktorer som var med på å redusere inntektene både for Tempelridderne og Johannitterne. Dessuten hadde militærordenenes gradvise overtagelse av forsvaret av korsfarerstatene i løpet av 1200-tallet ført til økte kostnader. Det kostet å bygge og vedlikeholde borger som Tempelriddernes Athlit og Safad.<sup>118</sup>

Attpåtil var pengegevinstene som hadde gjort militærordenene rike i andre tredjedel av 1100-tallet nå langt færre og mindre. Det ekspansjonshungrige Europa som hadde støttet militærordenene på 1100-tallet var nå blitt et mer stabilt samfunn der mennene hadde langt mer å tjene på å bli hjemme. En kombinasjon av økonomisk fremgang og sterkere statsstyring hadde gjort de farlige og kostbare ekspedisjonene til Midtøsten mindre attraktive, og korstogenes manglende suksess hadde styrket inntrykket av at det var lite å vinne på å begi seg ut på slike eventyr. Videre hadde Tempelriddernes utnyttelse av land og privilegier i vest skaffet dem uvenner i områder som tidligere var befolket av givere. Den lettere naive tiltroen til det nye ridderidealet som Tempelridderordenen representerte i etterkant av kirkemøtet i Troyes i 1129 var det nå lite igjen av, og de som hadde råd og lyst til å investere, enten i en mulig gjenerobring av Jerusalem eller i militære styrker til eget bruk, som etter hvert ble nokså vanlig blant verdslige herskere i Europa, kunne nå stille langt større krav til militærordenene. Europa og militærordenene, da først og fremst representert ved Tempelridderne som den ordenen som fikk mest oppmerksomhet og som mesteparten av kritikken derfor var rettet mot, var rundt år 1300 i en situasjon ingen kunne være fornøyde med. I en slik tilstand er det forholdsvis naturlig at enkeltpersoner, enten det er uavhengige skribenter, andre lærde eller herskere, engasjerer seg for å utforske områder hvor forbedringer kan gjøres, hvor kompetente de enn måtte være til denne tankevirksomheten. Forey skriver om nevnte Lull og andre meningsyttere: "...it could be suggested that they had little contact with the realities of politics and administration, and therefore did not fully realise the obstacles to the implementations of their plans."<sup>119</sup> Videre skriver han at noen av dem kanskje bare ønsket å vise at den vestlige kristenhet hadde midler til å overvinne "de vantro"

---

<sup>118</sup> *Ibid*, s. 326-29.

<sup>119</sup> *Ibid*, s. 344.

og således holde motet oppe når det for enkelte så ut til at Det hellige land hadde gått tapt, hvilket han nådeløst fastslår at det i realiteten var.<sup>120</sup>

Men slik så altså ikke samtiden det. Det fantes fortsatt en tro på at Det hellige land fremdeles kunne gjenerobres på vegne av kristenheten gjennom effektiv bruk av militærordenene. Det gjaldt bare å foreta visse justeringer av disse. Akkurat det var lettere sagt enn gjort, men det ble likevel foretatt konkrete skritt for å nærme seg enn mulig sammenslåing av de største militærordenene, en tanke Tempelriddernes Stormester Jacques de Molay også skulle få anledning til å uttale seg om, hans syn på disse kommer vi til etter hvert. Men først skal vi se nærmere på Molay, som tok over lederskapet av Tempelridderordenen kort tid etter tapet av Akko og som hadde den lettere utakknemlige oppgave å lede ordenen gjennom en slik vanskelig og turbulent periode.

### 3.2.1.2 Den siste Stormester: Jacques de Molay

Molays bakgrunn og bevegelser før han i 1292 ble valgt til Stormester i Tempelridderordenen er det lite man vet sikkert om. Vi vet at han ble tatt opp i ordenen i bispedømmet Autun i Frankrike i 1265 av to meget høytstående medlemmer,<sup>121</sup> hvilket skulle tyde på at Molay selv var av fin familie. Hans fødselsår er av Barber antatt å være 1243 eller -44, mens Alain Demurger åpner for at det kan ha vært et sted mellom 1244 og 1249. De to later imidlertid til å enes om at fødestedet (eller nærmere bestemt -regionen) er Franche-Comté i den østlige delen av Frankrike.<sup>122</sup>

I sin tid som broder i Tempelridderordenen før han ble Stormester finnes det bare noen få, nærmest ubetydelige, referanser til Molays person. Eksempelvis omhandler disse hans tilstedeværelse ved innvielse av nye brødre i årene 1284-85. Det er derfor ingen holdepunkter for at Molay var en ridder som markerte seg og hadde verv av betydning før han i 1292 ble Stormester. Kanskje var han en spesielt diskret og reservert herre, men Demurger foreslår at Molay kan ha vært en opprører og derfor ikke ble gitt noen betydningsfull rolle i ordenen. En annen forklaring går ut på at ordenen i løpet av Molays første 27 år som broder hadde to Stormestre, Thomas Berard (1256-73) og Guillaume de Beaujeu (1273-91), som sto for svært ulike politiske kursen. Radikale kursendringer skaper gjerne splittelser på flere nivå i en slik

---

<sup>120</sup> *Ibid*, s. 345.

<sup>121</sup> Molay bekreftet i avhør 24. oktober 1307 at han ble inntatt i ordenen 42 år tidligere. Se ”Depositions of the Templars at Paris (October-November 1307)”, *op. cit.*, 305-6.

<sup>122</sup> M. Barber, “James of Molay”, *op. cit.*, s. 92; A. Demurger, *The Last Templar*, *op. cit.*, s. 2-3. Mange mener å vite at Molay var burgunder, hvilket for så vidt også er riktig. Hans familie kom fra en del av Burgund som i dag ligger i Franche-Comté.

organisasjon, og Molay ville ikke under noen omstendighet være Beaujeus mann. Det er derfor meget usannsynlig at Beaujeu ville innsette Molay i en høyere stilling i ordenen. Men akkurat dette forblir Demurgers spekulasjoner.<sup>123</sup>

Prosessen som endte med at Molay ble Stormester i 1292 er imidlertid av en slik karakter at den bidrar til å gi noe troverdighet til denne splittelsesteorien. Guillaume de Beaujeu døde under beleiringen av Akko i mai 1291 og hans etterfølger, Thibaud Gaudin, døde før det var gått ett år. Han rakk således ikke å etterlate seg spor av betydning og Jacques de Molay arvet de problemer som måtte ha eksistert etter Beaujeus regjeringstid. Da Molay ble valgt til Stormester fantes det én motkandidat: Hugues de Pairaud, som også var foretrukket av valgmennene i Generalkapitlet.<sup>124</sup> De to kandidatene representerte trolig to vidt forskjellige retninger og valget ville i så tilfelle få stor betydning for Tempelridderordenens fremtid. Molay sto for den opprinnelige kursen til militærordenene, innstilt på gjenerobring av Det hellige land; Pairaud for en mer diplomatisk retning, mer opptatt av den virkelige verdens situasjon sent på 1200-tallet, av kristendommens interesser når det gjaldt forholdet mellom kirke og stat og ikke så fokusert på Det hellige land alene.<sup>125</sup>

Molay ble likevel valgt, og hvordan dette kom til er det vanskelig å fastslå nøyaktig. Men vi vet at han ble valgt til Stormester *senest* 20. april 1292. Thibaud Gaudins dødsdato er *senest* 16. april 1292.<sup>126</sup> En korrekt prosess for valg av Stormester i Tempelridderordenen ville normalt ha tatt seks til åtte uker. Vi forstår at valget ikke kan ha funnet sted på riktig måte, tar vi datidens kommunikasjoner med i betraktningen forstår vi også at Tempelriddere og herskere i Europa, herunder den franske kongen, ikke en gang rakk å få kjennskap til Stormesterens død før en ny hadde blitt valgt. Dersom den franske kong Phillippe hadde rukket å blande seg inn i prosessen er det sannsynlig at han ville ha satt krefter i sving for å få Pairaud valgt som ny Stormester. Det er mulig at et nettverk av burgundere både i og utenfor ordenen, som da befant seg på Kypros, klarte å få Molay valgt til Stormester.<sup>127</sup> For at dette skulle kunne skje må man ha fått i stand en avstemning i ekspressfart nettopp for å unngå at vesten ble kjent med Gaudins død, for å sikre at utfallet kunne bli slik som Molay og burgunderne ønsket. Ytterligere en mulighet for hvordan Molay kunne ta over lederskapet så

---

<sup>123</sup> A. Demurger, *The Last Templar*, *op. cit.*, s. 50-52.

<sup>124</sup> *Ibid.*, s. 68; M. Barber, "James of Molay", *op. cit.*, s. 93.

<sup>125</sup> A. Demurger, *The Last Templar*, *op. cit.*, s. 69. Når det gjelder de politiske skillelinjene mellom Molay og Pairaud, viser Demurger til B. Frales hypotese i "L'ultima battaglia dei Templari. Dal 'codice ombra' d'obbedienza militare alla costruzione del processo per eresia" i *I libri di Viella*, 25, Roma, 2001.

<sup>126</sup> *Ibid.*, s. 72. Ifølge Demurger er det nærmest sikkert at Gaudin døde før 16. april, særlig hensett til at Molay var blitt Stormester allerede 20. april. Likevel kan det ikke ha skjedd så lenge før at personer i vest med interesser i Tempelridderordenen rakk å få kjennskap til dødsfallet.

<sup>127</sup> *Ibid.*

raskt er at han under Gaudin besatte en stilling som automatisk ville gi ham opprykk til Stormester ved dennes død, men Demurger har ikke funnet grunn til å tro at det kan ha foregått slik.<sup>128</sup> Barber på sin side skriver at Molay muligens kan ha fått stillingen som *Grand Prior* da Gaudin døde, hvilket ville gjøre ham til midlertidig overhode inntil ny Stormester var blitt valgt, og at han fra denne posisjonen kan ha manipulert valgmennene til å støtte hans kandidatur. Barber er imidlertid klar på at dette vanskelig kan etterprøves.<sup>129</sup>

Under sin regjeringstid er det – i tillegg til prosessen mot Tempelridderordenen, hvorunder Molays opptreden tidligere er nevnt – spesielt to områder hvor Jacques de Molays tanker og holdninger er interessante for oss i henhold til vår problemstilling. Det ene angår spørsmålet om ordenen hadde et reformbehov og hvorvidt Molay foretok seg nok for å gjennomføre en eventuell reform. Dette spørsmålet angår imidlertid mulige årsaker til Tempelridderens undergang direkte og vil bli diskutert nedenfor. Det andre området angår ordenens fremtidsplaner i korstogene og en eventuell fusjon med Johannitterordenen.

Pave Clementius V kalte i juni 1306 inn Molay og Johannitternes Stormester Foulques de Villaret til et møte i Poitiers. På forhånd ble de begge bedt om å utarbeide en rapport der de redegjorde for sine syn på eventuelle nye planer i Midtøsten og på en eventuell sammenslåing av de to mektigste militærordenene.

Molays rapport om et mulig nytt korstog er, sett fra et militært ståsted og uten å ta de bredere strømningene i samtiden med i betraktningen, en moden og nøktern vurdering av hvordan Det hellige land best kan angripes. Malcolm Barber har på sin side beskrevet Molays tekst som et ærlig, men ikke spesielt originalt forsøk på å overtale paven til å preke korstog.<sup>130</sup> I rapporten understreker Molay at dersom det skal være noe vits i å mobilisere en aksjon må det skje ved et samarbeid mellom kongene i de viktigste landene i kristenheten, og det må skje i stor skala. Hans tidligere erfaringer med mindre, isolerte operasjoner får ham til å avvise slike som ineffektive. I et større felttog anslår han at det vil bli nødvendig med 12-15.000 riddere i tillegg til 5.000 fotsoldater.<sup>131</sup>

I det spørsmålet som angår en mulig fusjon med Johannitterne forfatter Molay en rapport som argumentasjonsmessig er svakere enn den ovennevnte, trolig fordi det for Stormesteren er et langt mer personlig tema. Det er fristende å beskrive argumentene mot en union, som utgjør størstedelen av brevet, som smålige og uten tyngde. Stormesteren henger

---

<sup>128</sup> *Ibid*, s. 67.

<sup>129</sup> M. Barber, "James of Molay", *op. cit.*, s. 93-94.

<sup>130</sup> *Ibid*, s. 104.

<sup>131</sup> "The report of James of Molay (1306-7)" i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 108. Teksten er oversatt fra E. Baluze (red., ny utgave redigert av G. Mollat), *Vitae Papatum Avenionensium*, bind 3 (Paris, Letouzey og Ané, 1927), nr. 32, s. 145-49.

seg opp i de praktiske problemer som måtte oppstå i etterkant av en mulig union, og det kan virke som Molay ikke helt har forstått omfanget av spørsmålet han er bedt om å uttale seg om, men heller har tatt utgangspunkt i hvilke negative følger en forening kan få for ham selv og Tempelridderordenen. Blant annet fokuserer han på mulige disputer som står i fare for å oppstå på individnivå etter en eventuell union, en type argument pave Clementius neppe hadde forventet å bli servert da han ba Molay om å avgi en uttalelse. Eksempelvis:

”Item there would be another grave danger if the union took place, because of the rivalry of men; at the devil’s prompting quarrels might arise between them, such as ‘We were worthier than you and did more good’. Such quarrels could cause many dangers, because the Templars and the Hospitallers are armed. If rumours of that sort spread among them then they could easily be the cause of a serious scandal.”<sup>132</sup>

Rapporten skiller seg gjennom sin argumentasjon (eller mangel på sådan) klart fra den tidligere nevnte vurderingen av et mulig nytt korstog, og understreker ikke minst at Molays intellektuelle kompetanse først og fremst er plantet på det militære felt, og ikke innen politikken. Han avviser kategorisk en sammenslåing med Johannitterne, en naturlig reaksjon for en mann som har tilbrakt hele sitt voksne liv i Tempelridderordenen og nå konfronteres med en radikal forandring. Avslutningsvis legger han for syns skyld til noen argumenter som taler for en fusjon, hvoretter han fastslår at han og hans orden er underlagt paven og at det til syvende og sist er opp til paven hva han vil gjøre med militærordenene.<sup>133</sup>

Alain Demurger har beskrevet Molays argumentasjon som ”weak” og betegnende for en Stormester som er på defensiven.<sup>134</sup> Den samme Demurger mener imidlertid at Molays argumenter mot sammenslåingen er såpass svake fordi Stormesteren vet at en slik union på sikt er uunngåelig, samtidig som det finnes andre, uenevnelige grunner til å motsette seg den. Den ene er at en forent orden ville ligne mer på Johannitterne, med sitt veldedige fundament, enn på Tempelridderne, som kun var tuftet på militær aktivitet. Den andre årsaken var at Molay må ha visst at en slik sammenslått orden ville miste sin autonomi og komme under den franske kongens administrasjon, attpåtil en konge som ikke var særlig interessert i korstog.<sup>135</sup>

---

<sup>132</sup> ”The reply of James of Molay to Pope Clementius V concerning the proposal to unite the Orders of the Temple and the Hospital (1306-7)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 235. Teksten er oversatt fra G. Lizerand (red. og overs.), *Le Dossier de l’Affaire des Templiers*. Les Classiques de l’Histoire de France au Moyen Age, 2. utgave (Paris, Société d’Édition ‘Les Belles Lettres’, 1964), s. 2-15.

<sup>133</sup> *Ibid.*, s. 234-38.

<sup>134</sup> A. Demurger, *The Last Templar, op. cit.*, s. 147.

<sup>135</sup> *Ibid.*, s. 148.

Disse grunnene var Molay nødt til å underslå fordi de ville få enhver person til å spørre seg om det var Tempelridderordenen som var et redskap for kristenheten, eller om kristenheten var et redskap for Tempelridderordenen.

Situasjonen Tempelridderordenen befant seg i de siste årene før massearrestasjonene 13. oktober 1307 var altså meget uviss, og samtalene om korstog- og fusjonsplaner kom heller aldri i gang. Da Jacques de Molay ankom Frankrike på senhøsten i 1306 var møtet avlyst fordi paven hadde blitt syk. I stedet ble Stormesteren konfrontert med rykter og beskyldninger som, dersom de var sanne, ville representere en trussel mot ordenens eksistens.<sup>136</sup> Før vi kommer nærmere inn på disse, må vi imidlertid ta for oss Phillippes kongedømme og dets forhold til pavestolen og Tempelridderordenen.

### **3.2.2 Kong Phillippe IV og kapetingerdynastiets ekspansjon**

Phillippe (f. 1268) var konge av Frankrike fra oktober 1285 og frem til sin død i 1314. Han kom fra et kongelig dynasti som fra omkring år 1200 hadde opplevd stor fremgang, det vil si at kongemakten hadde økt sin maktbase i det franske samfunnet. Under Phillippe II Augustes tid som konge i årene etter 1200 (hans regjeringstid strakk seg fra 1180 til 1223) og også under Louis VIII (1223-26) hadde kongen vunnet dominans over fyrster, adel og også den franske kirken. Maktforholdet mellom sistnevnte og kongemakten skulle konsolideres ytterligere av Louis IX, som regjerte fra 1226-70. Denne utviklingen kan forklares med en langsiktig utnyttelse av sosiale og økonomiske endringer som økt utbredelse av handel og fremveksten av penger som den mest betydningsfulle faktor i samfunnet. Et annet moment som ble viktig for konsolideringen av den kapetingiske kongemakten, var Phillippe IIs gjenvinning av den engelske kong Johns franske områder.<sup>137</sup>

En videre konsolidering av kongemakten som helhet fant sted under Phillippe IVs bestefar og senere helgen, Louis IX, hvis regjeringstid skapte legenden om St. Louis' gullalder. Den franske kronen ble under Louis elevert til nye makt- og prestisjemessige høyder både i og utenfor riket, men Elizabeth Hallam beskriver Louis som en langt fra "perfekt" konge. Den utvidede statsadministrasjonen og hans manglende suksess i korstog vakte sterke reaksjoner, men det er likevel Louis' bedrifter i form av utvidelse av kongemakten han vil huskes for. I fortsettelsen av Phillippe II og Louis VIII spilte Louis IX en stor rolle i å legge grunnlaget for det klimaks kongens makt nådde under Phillippe IV. I

---

<sup>136</sup> *Ibid.*, s. 152-53.

<sup>137</sup> E.M. Hallam, *Capetian France 987-1328*, London: Longman, 1980, s. 111-13.

Louis' regjeringstid ble de kongelige landområdene, kongens maktbase i riket, endelig konsolidert og nye erobringer ble legitimert. Kongens føydale overlegenhet ble gjenopprettet og bildet av kongen som en slags Guds utvalgte begynte å ta form. Regimet var autoritært, noe særlig kirken fikk merke, men Louis var en så ekte og dyptfølt kristen at kirken vanskelig kunne gjøre motstand. Med Louis IX endret selve kongemaktens natur seg. I en tid der nye ideer om både det franske og andre kongedømmer var under utvikling, ble den franske kongen som følge av sine bedrifter og sitt selvbilde alle andre mennesker overlegen.<sup>138</sup>

Phillippe III var så uheldig at han kom til å herske imellom to av Frankrikes mest bejublete konger, og vil fremfor alt huskes for sitt påkostede – og mislykkede – felttog mot Aragon i 1285. Ekspedisjonen påførte Frankrike en enorm gjeldsbyrde som skulle vise seg vanskelig å komme bort fra, og kostet dessuten kongen livet da han under ekspedisjonen ble syk og måtte reise tilbake til hjemlandet, hvor han døde i Perpignan.<sup>139</sup>

Phillippe IV – ”den smukke” – lærte av sin fars mislykkede aksjon, for han vendte seg bort fra dyre ekspedisjoner som fant sted langt borte og som ble iverksatt i tråd med pavelig politikk. Han konsentrerte seg heller om problemer og interesser innenfor sitt franske monarki.<sup>140</sup> Under Phillippe vokste det franske monarkiet seg til å bli større og mer militant enn noen gang tidligere, og den franske kongen ble presentert som leder for Guds sak og mester over hele kristenheten.<sup>141</sup> Det kan imidlertid argumenteres for at Phillippes tro på kapetingerdynastiet var langt sterkere enn hans gudstro, og at han kynisk benyttet seg av helligheten ved sitt kongedømme for å nå sine politiske mål.<sup>142</sup>

Phillippe som person har fascinert mange historikere, ikke bare på grunn av hans gåtefulle natur, men mest på grunn av den viktigheten hans regjeringstid hadde for Frankrike. Kongen bærer preg av å ha vært en skyggeaktig figur som stadig gjemte seg bak en skjerm av byråkrater, og det har vist seg vanskelig å bevise at noen viktige *handlinger* under hans regjering kom som resultat av kongens personlige avgjørelser. Men ingen enkelt minister holdt makt gjennom hele Phillippes tid som konge og ingen enkelt minister hadde fullstendig kontroll over regjeringen. Likevel holdt den grunnleggende politikken seg konstant under Phillippes regjeringstid – dog med vekslende taktikk.<sup>143</sup>

---

<sup>138</sup> *Ibid.*, s. 204, 269.

<sup>139</sup> *Ibid.*, s. 277.

<sup>140</sup> *Ibid.*

<sup>141</sup> E. Brown, “The Prince is Father of the King: the Character and Childhood of Philip the Fair of France” i *Mediaeval Studies*, 49 (1987), s. 282-83.

<sup>142</sup> E.M. Hallam, *Capetian France 987-1328*, *op. cit.*, s. 278.

<sup>143</sup> J.R. Strayer, “Philip the Fair: A ‘constitutional’ King” i *The American Historical Review*, 62 (1956-57), s. 18.

I spørsmålet om Phillippes involvering i politikken har Joseph R. Strayer konkludert med at det er for mange bevis på at Phillippe aktivt involverte seg i både små og store saker til at man kan avskrive kongen som en marionett, samtidig som råd og ministre hadde for mye makt og ansvar til at de kun fungerte som dokumentstemplere. For kongen konsulterte ofte sine rådgivere, en måte å styre på som han hentet fra sin bestefars monarki. Louis IX hadde alltid bedt om råd fra sine betrodde menn før han fattet sine egne avgjørelser, selv i kampens hete. Phillippe arbeidet under sin regjeringstid hardt for å få sin bestefar kanonisert, det var derfor naturlig at han forsøkte å kopiere sin bestefars metoder. Det er denne monarkiske tilnærmingen Strayer legger til grunn når han skriver at Phillippe ønsket å være en ”konstitusjonell” konge, han forsøkte å tilpasse seg det franske kongedømmets tradisjoner og praksisen til den franske regjeringen. Derfor var den riktige måten å styre på å arbeide gjennom ministrene og rådet, slik at kongen kunne ta imot råd fra menn som var skolert i jus og statsstyring. Men ingen viktig sak ble avgjort uten at kongen selv var kommet frem til *den endelige beslutningen*.<sup>144</sup>

Det fins få samtidige kilder som antyder noe konkret om kongens personlighet – bortsett fra at han var en lidenskapelig jeger, men Elizabeth Brown er likevel i stand til å beskrive Phillippe som en smålig, strengt moralistisk, skruppelløs, humorløs, sta, aggressiv og hevngjerrig mann,<sup>145</sup> hvis bedrifter og intensitet økte betydelig etter hans kones død i 1305. Etter dette vurderte Phillippe en stund å abdisere for å la sin eldste sønn bli konge, selv kunne han tenke seg å bli hersker over Det hellige land som leder for en forent korstogsorden. Og det er merkelig, for Phillippes støtte til korstogsbevegelsen under sin regjeringstid var beskjeden, og selv reiste han ikke i korstog før 1313.<sup>146</sup>

Videre beskrives Phillippe som en mann hvis vilje var større enn intellektet og som lett kunne ledes bort av sin intense tro på kristendommen og på det franske monarkiet. Hans tro på dette var så sterk at andre sider kunne bli oversett, som for eksempel Den vestlige kristenhet som helhet. Kongens ministre var alltid interessert i å utvide kongens makt, og spilte gjerne på kongens troskap og stolthet i monarkiet for å oppnå dette. Derfor ble kongen stadig minnet om at han som kristen hersker hadde plikt til å rette anklager mot pave Bonifacius VIII og senere mot Tempelridderordenen.<sup>147</sup>

Kong Phillippes feide med Bonifacius begynte med en dispuTT om skattlegging av geistligheten for å finansiere krigshandlinger, en praksis både Louis IX og Phillippe III hadde

---

<sup>144</sup> *Ibid*, s. 29-31.

<sup>145</sup> E. Brown, “The Prince is Father of the King”, *op. cit.*, s. 315.

<sup>146</sup> *Ibid*, s. 296-97.

<sup>147</sup> J.R. Strayer, “Philip the Fair: A ‘constitutional’ King”, *op. cit.*, s. 31.



ført og som tidligere paver hadde anerkjent som rettmessig innkreving til korstog. Da Phillippe IV og Edward I av England begge skattla sine geistlige for å finansiere en krig med hverandre, forbød Bonifacius slik skattlegging gjennom bullen *Clericis laicos* i 1296. Bonifacius var fullstendig klar over den franske kongemaktens økende posisjon i det vestlige Europa og fant det nødvendig å markere hvem som virkelig hadde makt over geistligheten. Phillippe, som altså representerte et kongelig dynasti som i egne øyne hadde vokst seg ut av rollen som underdanig i forhold til paven – snart også i geistlige spørsmål – svarte ved å forby eksport av gull og sølv fra Frankrike, hvilket ville svekke pavens inntekter.<sup>148</sup> Paven, som sies å ha hatt mangelfulle diplomatiske evner,<sup>149</sup> utferdiget så en bulle der kong Phillippe ble anklaget for å være en tyrann. Denne første fasen av feiden mellom pavestolen og Phillippe kom til ende sommeren 1297 gjennom et forlik som har blitt omtalt som en total pavelig kapitulasjon for franske interesser,<sup>150</sup> men kom også som et resultat av at paven hadde blitt satt under sterkt press fra den mektige Colonna-familien i hjemlandet, som anklaget Bonifacius for kjetteri, simoni, valgjuks og for å ha tatt livet av sin forgjenger, Celestinus V.<sup>151</sup> For Bonifacius, som til tross for sitt temperament var en meget dyktig jurist og administrator, må det ha fortonet seg som en kamp på for mange fronter på en gang til å ha noe realistisk håp om å overvinne sine motstandere. Forliket innebar også at kong Louis IX, hvis barnebarn Phillippe hadde arbeidet hardt for å få kanonisert, ble til St. Louis. Bonifacius kunne for øvrig ikke dy seg fra å rette et spark mot Phillippe i kanoniseringsbullen, der Louis fremheves som en god konge i håp om å etablere en standard for kongelig oppførsel som Phillippe måtte forstå at han ikke var i nærheten av.<sup>152</sup>

I 1301 blusset så krangelen mellom Bonifacius og Phillippe opp igjen. Årene som var gått siden forliket hadde paven brukt til å knuse Colonna-familien og gjenoppbygge sin posisjon. Nå krevde Phillippe at Bonifacius skulle degradere Bernard Saisset, biskopen av Pamiers, som Phillippe og hans rådgivere anklaget og fikk dømt for forræderi og kjetteri. Phillippe hadde dermed beveget seg inn på det pavelige jurisdiksjonsområde. Å trekke en mann av kirken for retten på en slik måte var å oppfatte som en regelrett fornærmelse mot pavestolen.<sup>153</sup> Denne gangen var Bonifacius fast bestemt på ikke å inngå noe forlik han ville komme svekket ut av, og en utveksling av fornærmelser mellom paven og kongen fulgte, der

---

<sup>148</sup> E.M. Hallam, *Capetian France 987-1328*, *op. cit.*, s. 313-14.

<sup>149</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 23.

<sup>150</sup> M.C. Gaposchkin, "Bonifacius VIII, Philip the Fair, and the Sanctity of Louis IX" i *Journal of medieval history*, 29 (2003), s. 5.

<sup>151</sup> E.M. Hallam, *Capetian France 987-1328*, *op. cit.*, s. 314.

<sup>152</sup> M.C. Gaposchkin, "Bonifacius VIII, Philip the Fair, and the Sanctity of Louis IX", *op. cit.*, s. 20-22.

<sup>153</sup> E.M. Hallam, *Capetian France 987-1328*, *op. cit.*, s. 314.

hver av partene gjorde sitt ytterste for å få den andre til å innse hvem som virkelig satt med makten. Bonifacius, som hadde siste ord i trosspørsmål, handlet således i henhold til sitt embete, mens Phillippe – utvilsomt inspirert av sine rådgivere – utviste all mulig manglende respekt. Et av kongens svar til Bonifacius lyder slik:

”Philip by the grace of God, king of the French, to Boniface who acts as though he were Pope, little or no greeting. Let your great fatuity know that in temporalities we are subject to no-one; that the collation of vacant churches and prebends belongs to us by royal right. (...) All those who think otherwise we hold for fools and madmen.”<sup>154</sup>

Den verdslige makten Frankrike hadde således nektet å underkaste seg dens kirkelige autoritet, og ved innsettelsen av Guillaume de Nogaret som ny sjefsrådgiver for Phillippe, antok kongen en ny og aggressiv strategi. Nogaret anklaget paven for mord, avgudsdyrkelse, sodomi, simoni og kjetteri – anklager som høres kjente ut – og reiste sak mot paven i Frankrike. Bonifacius var i ferd med å lyse Phillippe i bann i september 1303 og hadde trukket seg tilbake til sin hjemby Anagni, da Nogaret sammen med en representant fra Colonna-familien kom for å pågripe paven og ta ham med til Frankrike slik at han kunne stå til rette for anklagene mot seg. De brøt seg inn hos paven og la muligens også hånd på ham, men deres plan mislyktes da de ikke kunne bli enige om hvordan de skulle håndtere situasjonen videre, og Anagnis borgere kom for å drive dem ut av byen.<sup>155</sup> En måned senere døde Bonifacius, trolig som følge av de påkjenninger opptrinnet hadde ført til.<sup>156</sup> Nogaret lot seg imidlertid ikke hefte av det og fortsatte straffeprosessen mot Bonifacius posthumt, en sak som ikke ville få noen avslutning før kirkemøtet i Wien i 1311-12.

Clementius V etterfulgte Benedictus XI, som døde etter bare elleve måneder i pavestolen. Clementius (Bertrand de Got) var fransk og kom fra stillingen som erkebiskop i Bordeaux.<sup>157</sup> Da han ble valgt ble han ansett for å stå et sted imellom de to grupperingene som

---

<sup>154</sup> *Ibid.*, s. 315. Hallam viser til P. Dupuy, *Histoire du differend d'entre le Pape Boniface VIII et Philippe le Bel*, Paris, 1665 (sidetall ikke oppgitt) og B. Tierney, *The Crisis of Church and State (1050-1300)*, New York, 1964, s. 190.

<sup>155</sup> *Ibid.*, s. 316.

<sup>156</sup> Barber skriver i *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 25, at Bonifacius ved sin død var i 80-årene, men *The Catholic Encyclopedia* (<http://www.newadvent.org/cathen/02662a.htm>) hevder at Bonifacius var født omkring 1235, hvilket skulle tilsi at han ved sin død var ca. 68 år gammel.

<sup>157</sup> Clementius' tid som pave innebar også begynnelsen på plasseringen av pavestolen i Avignon, en by like utenfor den sørøstlige delen av det franske kongedømmet. En kombinasjon av pavens sykdom samt mange og store oppgaver i Frankrike førte til at Clementius gjorde Avignon til pavelig residens. Hans etterfølger, Johannes XXII, var tidligere biskop av Avignon og fant det således naturlig å holde til der. Den neste paven, Benedictus XII, fikk bygd et stort pavelig palass i Avignon og de pavelige arkivene sendt fra Assisi. Avignon ble dermed, gjennom Johannes og Benedictus, gjort til permanent pavelig residens, hvilket byen var frem til 1403. At

hadde dannet seg under feiden mellom Phillippe og Bonifacius, han hadde ingen spesiell tilknytning verken til kongehuset eller til den avdøde Bonifacius. Forholdet mellom de to maktene skulle likevel bli svært urolig ettersom kong Phillippe stadig forsøkte å begi seg inn på pavelig jurisdiksjonsområde, som han gjorde da han aksjonerte mot Tempelridderne i oktober 1307. Dette var nok et fransk angrep på kirkens autoritet, og Clementius ble så indignert at hele prosessen ble satt i stillstand i mars 1308, men presset fra det franske kongehuset var så sterkt at paven i løpet av sommeren samme år ble tvunget til å gjenoppta saken. Den skulle nå fortsette gjennom to separate høringer, én i bispedømmene for å avklare skyldspørsmålet for hver enkelt broder, og én pavelig kommisjon som skulle avgjøre hvorvidt ordenen som helhet var skyld i anklagene. Hvis tanken bak denne beslutningen var å trenere saken for å vise Phillippe at ingen konge kunne trenge seg inn på pavens juridiske område og forsyne seg av Tempelriddernes formue, så lyktes Clementius med det, den pavelige høringskommisjonen avsluttet ikke sitt arbeid før i juni 1311.<sup>158</sup>

Phillippes motiv bak angrepet på Tempelridderne er – uansett hvordan man måtte vri og vende på det – hovedsakelig et økonomisk motiv, selv om det i høy grad også er å anse som et nummer i rekken av utfordringer av pavens makt. Da Phillippe ble konge i 1285 arvet han stor gjeld etter sin fars mislykkede korstog mot Aragon. På 1290-tallet sørget krigføring mot England og Flandern til å øke gjeldsbyrden for den franske kronen, og det eksisterte derfor et vedvarende behov for å reise ytterligere kapital. Det var kongens skattlegging av geistlige i landet som var den utløsende faktor til første del av feiden med Bonifacius, og for å tilegne seg økonomiske midler hadde Phillippe beslaglagt verdiene til de italienske bankmennene – lombardene – i Frankrike i 1291, noe han skulle gjøre på ny i 1311. I mellomtiden hadde de jødiske bankmennene i landet lidt samme skjebne i 1306 da de ble utvist fra riket ”for all tid”. Lombardene og jødene hadde til felles at de var rike og upopulære og få ville savne dem om kongen skulle frarøve dem pengene deres og hive dem ut av landet. Tempelridderordenen var som bankmenn i besittelse av betydelige likvide midler og verdifullt løssøre og som lensherrer i hver eneste region i Frankrike et åpenbart mål for en konge med kortsiktige økonomiske behov. At lombarder og jøder på et noe tidligere tidspunkt ble utsatt for slik røff behandling kan komme av at Tempelridderne helt til 1306 spilte en viktig rolle i ”det kongelige finansdepartementet”, for å bruke en moderne betegnelse, og dekket et behov. Tidlig på 1300-

---

pavestolen ble flyttet fra Italia og (nesten) til Frankrike gjenspeiler både innflytelsen og viktigheten til den franske kongemakten i perioden. Men det skal ikke underslås at den pavelige administrasjon under Avignon-pavene ble bedre organisert og sentralisert, og for øvrig gjorde Avignon til et betydelig kultursenter. Elizabeth Hallam skriver dessuten at pavene i Avignon ikke ble så avhengige av den franske kongen som mange trodde da Phillippe tvang Bonifacius i kne. Se E.M. Hallam, *Capetian France 987-1328*, *op. cit.*, s. 320-21.

<sup>158</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 25-26; *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 303-4.

tallet fant det imidlertid sted en rasjonalisering av slike økonomiske funksjoner i statsadministrasjonen, og Tempelridderne mistet mer eller mindre den finansfunksjon som de tidligere hadde hatt for kongen. Uten slike bånd var ikke ordenen mer verdifull for kongen enn lombardene og jødene hadde vært og kunne derfor angripes. Dette kan ses som et ledd i en politisk prosess der kongen oppmuntret til at franske borgere skulle gis nøkkelposisjoner innen finans og administrasjon i stedet for de fremmede elementene som etter hvert ble kastet ut.<sup>159</sup> For øvrig styrkes Phillippes interesse for Tempelridderordenens verdier av at deres eiendommer nøyaktig ble talt opp like etter arrestasjonen, at man straks beslagla deres verdier samt den fortsatte administrasjon av Tempelriddernes ”kasse” i den videre prosessen.<sup>160</sup>

Det økonomiske motivet samt iveren etter å utfordre paven trenger dog ikke utgjøre det totale grunnlaget for Phillippes entusiasme i saken mot Tempelridderordenen. Det har vært foreslått at kronen så ordenen som en politisk eller militær trussel mot kongedømmet eller at deres uavhengighet utfordret kongens suverenitet, men det er få holdepunkter for at Tempelridderne på noe tidspunkt var motstandere av den franske kongen. Derimot later det til å være mer å hente på det åndelige plan. Phillippe var av kapetingerdynastiet, som uavbrutt siden 987 hadde styrt Frankrike i den tro at landet var Guds utvalgte kongedømme og at dets herskere var spesielt begunstiget av Gud som følge av sin sterke tro på Herren. Malcolm Barber tegner i sin artikkel ”The World Picture of Philip the Fair” et meget godt bilde av Phillippes mentale forutsetninger for å angripe Tempelridderne. Phillippe så for seg at han levde i en verdensorden skapt av Gud som en pyramide med mennesker, velsignet med fornuftens makt, på toppen. Tempelridderordenen var, ifølge Phillippe, i kraft av sine forbrytelser å anse for umenneskelige idet de handlinger de var anklaget for knuste den gave av fornuft som mennesket som den høyeste av Guds skapninger var velsignet med, derfor hadde de ødelagt symmetrien i denne verdensordenen og til og med begått handlinger som selv skapninger lavere i pyramiden – skapninger som ikke en gang var velsignet med fornuft – ville avstå fra å begå. Kongen gjorde et stort poeng av at Tempelridderne skulle ha holdt møter og messer om natten, for man assosierte (og assosierer fortsatt) Gud med lyset og det var fra Gud hver orden i det skapte universet mottok lys. Således undergravde Tempelridderne arkitekturen i universet og angrep dermed også Gud som universets arkitekt, han hadde ifølge 1. mosebok gitt form til jorden og skapt himmel, jord, sol, måne og elementene. Hans verk mottok skjønnhet gjennom lyset. Derfor måtte Tempelriddernes

---

<sup>159</sup> S. Menache, ”The Templar Order: a failed ideal?” i *The Catholic historical review, American Catholic Historical Association*, 79 (1993), s. 19-20; M. Barber, *The New Knighthood, op. cit.*, s. 298.

<sup>160</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars, op. cit.*, s. 40-41; *The New Knighthood, op. cit.*, s. 297-98.

handlinger, som forstyrret den universelle orden, hevnes. De hadde besmittet luftens renhet og spredt forvirring i den kristne tro. Phillippe så dem som fiender av ikke bare Gud, troen og naturen, men også det menneskelige samfunn som helhet. De hadde gitt opp sin plass i den universelle orden fordi deres handlinger var motstridende i forhold til menneskets natur og dets posisjon i den guddommelige orden og således benektet perfeksjonen i Guds skaperverk. En reaksjon var derfor uunngåelig.<sup>161</sup>

Dette synet sørget Phillippe og hans ministre for å presentere i juridiske termer slik at deres tolkning av Gud og den guddommelige verdensorden rettferdiggjorde deres handlinger i oktober 1307. Ikke minst gjelder dette argumentasjonen for at Phillippe skulle kunne gjøre dette uten godkjenning fra paven. Det man fremholdt var at kongen ikke hadde noe valg, han hadde allerede under kroningen sverget en ed på at han ville forsvare kirken etter de hellige fedres tradisjon, og han kunne derfor ikke utøve sin ed og sin plikt uten å ta det juridiske ansvaret for kjetteri som fantes i hans rike.<sup>162</sup>

Selv om det må være åpenbart at Phillippes medarbeidere Guillaume de Nogaret og Guillaume de Plaisians sto for den juridiske resonnementskjeden, så enes mange om at Phillippe selv trodde på en slik verdensorden og på Tempelridderne som dens fiender og ødeleggere. Kongen var dypt religiøs og en moralist som så seg selv som ”den mest kristne av konger”, og så mange av handlingene i hans regjeringstid bærer preg av dette verdenssynet som er beskrevet, at Barber mener det beviser at Phillippe ikke ble manipulert av sine ministre til å basere angrepet på Tempelridderne på et slikt religiøst fundament.<sup>163</sup>

Aksjonen mot Tempelridderordenen inneholder likevel en solid dose realpolitikk. Timingen i forhold til pavens planlagte utredning, som vi kommer tilbake til, er ett eksempel på dette. Videre tilsier alle solemerker at ministrene i kongens nærmeste krets var mindre opptatt av rikets åndelige tilstand enn av økonomiske spørsmål og politisk makt, men en slik voldsom aksjon som ble iverksatt må altså gis legitimitet, hvilket man på finurlig vis gjorde, i alle fall sett med kongelige øyne. Phillippe hadde sett for seg at Tempelriddernes verdier i løpet av kort tid skulle bli overgitt til kronen, man hadde neppe regnet med at pave Clementius skulle bli så indignert over Phillippes initiativ at han overtok styringen av prosessen, som dermed trakk slik ut at spørsmålet om skyld og fordeling av verdier ikke kunne avgjøres før våren 1312.

---

<sup>161</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 297; “The World Picture of Philip the Fair” i *Journal of medieval history*, 8 (1982), s. 14-17.

<sup>162</sup> M. Barber, “The World Picture of Philip the Fair”, *op. cit.*, s. 22.

<sup>163</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 299.

### 3.2.3 Anklagene mot Tempelridderordenen

De generelle anklagene som i årenes løp hadde blitt rettet mot både Tempelriddere og andre militærordener, deriblant Johannitterordenen, gikk på at de var stolte, arrogante og grådige. Men de ryktene som nå sirkulerte om Tempelridderne gikk mye lengre enn det og angikk en annen type umoral. Det het seg at Tempelridderne spyttet på korset, kysset hverandre på obskøne steder på kroppen, bedrev sodomi, hadde hemmelige møter og at de i realiteten brød seg lite om å gi almisser til fattige og syke.

Disse ryktene skal ha sin opprinnelse i at to fengslede Tempelriddere, i hver sitt fengsel og uavhengig av hverandre, betrodde seg til hver sin medfange. Deres medfanger rapporterte så dette videre, trolig i håp om å bli benådet eller få sine straffer redusert. En av dem, Esquieu de Floyran fra Béziers, fikk til og med audiens hos kong Phillippe, og beskrev ved hoffet hvilke grusomheter Tempelridderne bedrev. Den samme Esquieu skrev i januar 1308 til kong Jaime av Aragon og krevde æren (og penger) for at Tempelridderne ble arrestert:

”May it be manifest to your royal Majesty that I am he who exposed the actions of the Templars to my lord king of France, and may you acknowledge that you were the first prince in the whole world to whom I exposed their action (...) you were unwilling, lord, to give full credence to my words at the time, which is why I had recourse to the lord king of France, who investigated the activities and brought them out into the daylight...”<sup>164</sup>

Esquieu hadde først servert kong Jaime denne historien om Tempelridderne tidlig i 1305, og det fremkommer videre i brevet at kongen hadde lovet Esquieu en økonomisk belønning dersom historien i ettertid skulle vise seg å være riktig. Jaime tvilte nemlig først på Esquieus informasjon, men sistnevnte ble altså langt bedre mottatt av Phillippe og hans minister, Guillaume de Nogaret.<sup>165</sup>

Nogaret, som skulle bli arkitekten bak prosessen mot Tempelridderordenen, iverksatte dermed avhør av brødre som hadde blitt utvist fra eller brutt med ordenen, samt plasserte muldvarper på innsiden av organisasjonen. Han ante nok at den informasjon dette ville avdekke en gang i fremtiden ville komme kongen til gode, for på dette tidspunktet – i 1305 – var den franske kronen mer opptatt av å fordømme den avdøde pave Bonifacius VIIIs minne etter en langvarig feide med ham, og Tempelridderordenens nyoppdagede skavanker ble

---

<sup>164</sup> “Letter of Esquin of Floyran to King James II of Aragon (21 January 1308)” i M. Barber og K. Bate, *The Templars, op. cit.*, s. 256. Teksten er oversatt fra H. Finke (red.), *Papsttum und Untergang, op. cit.*, II, s. 83-85.

<sup>165</sup> *Ibid.*, s. 256-57.

behandlet som en mulighet for å legge press på pavestolen og kirken generelt, mer enn man hadde et fremtidig angrep på ordenen i tankene. Men frøene for et slikt angrep var sådd.<sup>166</sup>

Jacques de Molay reagerte på de sirkulerende ryktene på den eneste måten en leder med intet å skjule og med tro på dens pavelige overhode kunne gjøre. Våren 1307 ba han paven om å igangsette en etterforskning slik at de stygge ryktene kunne avkrefte en gang for alle. Paven på sin side må ha hatt mistanke om at det foregikk et eller annet blant Tempelridderne, for Molay hadde tidligere det samme året hatt et møte med paven der Stormesteren hadde blitt svar skyldig da han ble konfrontert med at det ble sagt at brødrene dyrket gudebilder. For paven må derfor en slik etterforskning ha innebåret et sant ønske om å finne ut hva som virkelig foregikk på innsiden av ordenen. Den 24. august skrev Clementius til kong Phillippe for å informere ham om den kommende etterforskningen:

”Since the Master of the knights of the Temple, and with him several preceptors of the same Order from your kingdom and others, having heard, so they said, how their reputation has suffered repeatedly at your hands in the eyes of us and some other temporal lords in relation to the already mentioned deed, have sought with great insistence, not just once, but on several occasions that we seek out the truth of the accusations laid against them (unjustly as they said) (...) at the insistence of the said Master and the Templars, and with the advice of our brothers, we propose to begin an enquiry of careful investigation of this matter in the next few days...”<sup>167</sup>

I løpet av de to årene som var gått siden Nogaret hadde begynt sine undersøkelser av ordenen hadde kongen funnet det for godt å angripe. Phillippe og Nogaret svarte den 14. september med å sende ut hemmelige arrestordrer på alle Tempelriddere i Frankrike. Arrestasjonene fant sted kun få dager før pavens planlagte utredning og opprørte naturlig Clementius sterkt. Den 27. oktober skrev han til Phillippe for å uttrykke sin misnøye med det inntrufne:

”But you, dearest son, we grieve to report, you have laid hands upon the persons and the goods of the Templars, and not just anyhow but going as far as imprisoning them, as though we were

---

<sup>166</sup> A. Demurger, *The Last Templar*, *op. cit.*, s. 156-58. Forfatteren viser til Esquieu de Floyrans brev og til G. Bordonove, *La Tragédie des Templiers*, Paris, 1993, s. 95. Ifølge Demurger kommer historien om Floyran opprinnelig fra skribenten Amaury Augier fra Béziers, han viser til E. Baluze (red., ny utgave redigert av G. Mollat), *Vitae Paparum Avenionensium*, *op. cit.*, bind 2, s. 89-106. Det kan for øvrig ikke sies med sikkerhet om Floyran fikk servert historien i fengsel, ettersom brevet fra Floyran til kong Jaime ikke sier noe om hvor han har tilegnet seg denne kunnskapen.

<sup>167</sup> “Letter of Clement V to Philip IV (24 August 1307)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars*, *op. cit.*, s. 243-44. Teksten er oversatt fra E. Baluze (red., ny utgave redigert av G. Mollat), *Vitae Paparum Avenionensium*, *op. cit.*, bind 3, s. 60.

privy to the events (...) you committed the said actions on the said persons and their goods which are under direct jurisdiction of ourselves and the Church of Rome.”<sup>168</sup>

Clementius tonesetter sitt brev langt mer diplomatisk enn for eksempel Bonifacius, noe som trolig skyldes den ærefrykt den sittende paven følte for den franske kongen. Han fortsetter så med å henstille Phillippe om å overlevere de arresterte ridderne til kirken, og varsler at han vil sende to kardinaler ”to spell [this] out to [Phillippe]”.<sup>169</sup>

Den franske kongens offisielle liste over anklager mot Tempelridderne er lang og noe omstendelig formulert. Anklagene er gjengitt i sin helhet i tillegget bakerst, og en nærmere gjennomgang av dem finnes i kapittel fire. Felles for anklagene er at de alle kan oppfattes som usømmelige og meget upassende for en organisasjon som er underlagt pavestolen, og dertil er egnet til å frata den eller de som utsettes for slike anklager all troverdighet, spesielt i samtiden. Dette var Nogarets spesialitet. I sin tid som minister for den franske kongen hadde han utviklet sine egne løsninger for å hankses med de som av ulike årsaker hadde røket uklar med regimet. Vold og trusler ble supplert med intensive propagandakampanjer for å skaffe støtte blant befolkningen og sverte sine motstanderes navn og rykte. Tidligere hadde man benyttet seg av slik propaganda mot uvenner som Bonifacius og Guichard, biskopen av Troyes. En gjennomgang av anklagene mot Tempelridderne avdekker den samme sansen for bruk av propaganda og ikke minst en utviklet forståelse av samfunnets mottagelighet for denne. De nevnte anklagene har alle sin opprinnelse i myter og overtro og hadde tidligere også blitt brukt av pave Gregorius IX i 1233 for å påvirke både verdslige og geistlige ledere i Tyskland til å handle mot tyske ”kjettere”. Beskrivelsene av disses handlinger som Gregorius der benytter seg av er slående like anklagene mot Tempelridderne 75 år senere. Men bruken av slike historier kan spores enda lengre tilbake, og Malcolm Barber har vist hvordan dette er en del av et lager av propagandistisk skyts som med jevne mellomrom helt siden romertiden har blitt tatt frem (av både kirke og stat) for å bringe sine motstanderes navn i vanry.<sup>170</sup>

Man kan slik se Tempelridderne som ofre for en heksejakt der Nogaret, som var jurist av utdannelse, sørget for å ha en detaljert teoretisk struktur liggende bak anklagene for å tilfredsstille de intellektuelle i samfunnet. Hvis vi for eksempel tar for oss anklagen om at Tempelridderordenen under nattverden unnlot å ytre innvielsesordene, så ville dette – hvis det

---

<sup>168</sup> ”Letter of Clement V to Philip IV (27 October 1307)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 249-50. Teksten er oversatt fra E. Boutaric, ”Clément V, Philippe le Bel et les Templiers” i *Revue des Questions historiques*, 10 (1871), s. 332-33.

<sup>169</sup> *Ibid.*, s. 250.

<sup>170</sup> M. Barber, ”Propaganda in the Middle ages” i *Nottingham Medieval Studies*, 17 (1973), s. 43-48.



medførte riktighet – innebære at Jesus Kristus ikke var til stede i kirken og at intet offer var gitt. Nattverden kunne således ikke ha noen åndelig verdi og man kunne argumentere for at alle som hadde gitt materielle offer til Tempelridderne hadde gjort dette forgjeves. De store eiendommene ordenen hadde fått hadde blitt overgitt under falske forutsetninger, og slik håpet Nogaret å vende de innflytelsesrike franske landeierne over på kongens side slik at man lettere kunne rettferdiggjøre en fullstendig konfiskering av Tempelridderordenens eiendom.<sup>171</sup>

Etter anklagernes eget syn var angrepet på Tempelridderne en genistrek. Det var Tempelriddernes egne synder som hadde ledet til korsfarerstatenes fall, og hvis man ikke handlet raskt ville Guds vrede også falle på det franske kongeriket som gav disse forbryterne husly. At folket og kirken nå måtte gå sammen for å kvitte seg med en slik fare, var et konsept alle kunne forstå.<sup>172</sup> Tempelridderordenen ble ikke bare gjort til syndebukker for en mislykket korstogsbevegelse, men samtidig et verktøy for den franske regjeringen til å stilne en eksisterende uro i befolkningen og rette misnøyen mot en felles fiende.

Utenfor Frankrike ble imidlertid ikke denne propagandaen noen suksess, den har sågar blitt omtalt som en fiasko. Hovedkilden til legitimitet i religiøs politikk var fortsatt pavelig godkjenning, og det var ikke før paven ba Europas monarker om å etablere en felles kristen front mot kjetteri at arrestasjoner ble utført i andre land, og selv da med en viss uvilje både hos Edward II av England og Jaime II av Aragon. Deres samarbeid er ikke nødvendigvis et uttrykk for aksept av den franske propagandaen, men kom til i håp om å få en del av byttet etter Tempelridderne.<sup>173</sup> Tidlig i 1308 avbrøt paven så sitt samarbeid med Philip. Clementius fryktet at den franske politikken i trosspørsmål skulle bli for uavhengig og følte et behov for å markere hvem som hadde den faktiske jurisdiksjon i slike saker. Prosessen ble satt i stillstand, og Phillippe – eller nærmere bestemt hans ministre, anført av Nogaret – måtte ty til andre instanser for å få aksept for sin politikk. Man henvendte seg til universitetet i Paris og deres *masters of theology* og stilte dem syv spørsmål som angikk kongens mulige rett til å opptre uavhengig av pavestolen i saken mot Tempelridderne. Det, svarte teologene ved universitet, kunne han ikke. Kongen hadde ikke rett til å opptre uavhengig mot en orden som var underlagt kirkelig immunitet.<sup>174</sup> Sophia Menache mener universitetets svar underbygger svikten til den kongelige propagandaen også på fransk jord, idet man gjennom sitt svar gav

---

<sup>171</sup> *Ibid.*, s. 54-55.

<sup>172</sup> *Ibid.*, s. 56-57.

<sup>173</sup> S. Menache, "Contemporary attitudes concerning the Templars' affair: propaganda's fiasco?" i *Journal of medieval history*, 8 (1982), s. 144-45.

<sup>174</sup> "Questions of King Philip IV to the masters of theology at the University of Paris and their reply (January-March 1308)" i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 258-63. Teksten er oversatt fra G. Lizerand (red.), *Le Dossier de l'Affaire des Templiers, op. cit.*, s. 56-63.

uttrykk for at det ikke forelå omstendigheter som gav grunnlag for å overse jurisdiksjonsspørsmålet.<sup>175</sup> Propagandaen hadde med andre ord ikke lyktes i å tegne et bilde av en fiende som var så farlig at ikke de gjeldende kirkelige regler kunne følges.

### 3.2.4 En langvarig prosess ender med oppløsning

Jeg skal bruke relativt lite plass til å gjennomgå prosessen i detalj, de enkelte vitneavhør i saken eller vendinger som prosessen tar underveis er for så vidt ikke så vesentlige som utfallet av den og som de standpunkter som Jacques de Molay, pave Clementius og kong Phillippe bekjenner seg til og disses bakenforliggende motiver. Det viktigste ved vitneavhørene, som ble utført av Inkvisisjonen etter ordre fra den franske kongen, er at så mange tilsto til anklagene som ble reist mot dem. Av de 138 som ble avhørt i Paris i oktober-november 1307 var det kun fire som benektet alt. Blant de som tilsto var Stormester Jacques de Molay, og at man lyktes i å fremskaffe så mange tilståelser så snart etter arrestasjonen gav kongen tro på at prosessen ville bli en suksess og at saken kanskje kunne avsluttes allerede før jul. Utenfor Frankrike var man imidlertid skeptisk til det hele. Phillippes økonomiske problemer var viden kjent og verken Edward av England eller Jaime av Aragon lot seg overbevise av det som til nå hadde fremkommet. Det gjorde som kjent heller ikke Clementius.<sup>176</sup>

Det er da heller ingen grunn til å la seg imponere av at så mange Tempelriddere tidlig sa seg skyldige i de grove anklagene. Inkvisisjonens metoder i middelalderen er ikke kjent for å fortone seg som koselige samtaler i en lun atmosfære. Sannsynligvis ble de fleste brødrene fysisk mishandlet og/eller nektet å sove etter at de ble arrestert. Dessuten ble man kun servert brød og vann. Det fins flere nedtegnelser fra arresterte brødre som er samstemte om dette. Avanserte torturretskaper ble også benyttet: strekkbenk og ”strappado” – et system som heiste kroppen opp i luften for så å rykke til (noen ganger ble lodd festet til offerets føtter eller testikler for å øke sjokket) – eller man kunne nøye seg med å holde en fakkell mot det uheldige offerets bare fotsåler. Det overveldende antall tilståelser i oktober-november 1307 kan ganske sikkert ha sin årsak i de virkemidlene Inkvisisjonen brukte under avhør, og mistanken om bruk av tortur i Frankrike kan også være med på å forklare at arrestasjonene av Tempelriddere i andre land i Europa etter at paven gav ordre om dette den 22. november, ikke førte til noen slags bølge av tilståelser.<sup>177</sup> Som vi har vært inne på tidligere fremhever Menache den franske

---

<sup>175</sup> S. Menache, “Contemporary attitudes concerning the Templars' affair”, *op. cit.*, s. 141-42.

<sup>176</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 301-4.

<sup>177</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 55-58.

kronens ineffektivitet når det gjaldt å tegne et bilde av Tempelridderordenen som en farlig og djevlesk fiende som alle kristne land i Europa måtte samle seg mot. Dette synet styrkes av Barber, som har poengtert at bruken av tortur for å sikre tilståelser antyder hvor svake bevisene mot Tempelridderne må ha vært.<sup>178</sup>

Vi har tidligere sett at Stormester Molay var til liten hjelp for Tempelridderordenens forsvar under straffeprosessen. Blant de tiltalte dannet det seg etter hvert et slags forsvar ledet av fire av de mer talekyndige brødrene, men dette forsvaret kollapset like etter at Phillippe etter eget initiativ fikk 54 Tempelriddere brent utenfor Paris i mai 1310, en hendelse som ble etterfulgt av flere lignende henrettelser, dog i noe mindre skala.<sup>179</sup> Blant brødrene på tiltalebenken må det ha vært stor skuffelse over at ingen av deres mer profilerte medlemmer maktet å ta til orde på vegne av ordenen. Molay var da han ble arrestert omkring 60 år gammel, han later under prosessen til å ha vært en redd og forvirret mann hvis første tilståelse ble blåst så til de grader opp av kongemakten at den godt kan ha tjent til å ta motet fra Stormesteren og påvirket hans atferd senere. Muligens ble han torturert, men Barber holder det for mer sannsynlig at man benyttet seg av metoder for å bryte Molay ned psykisk og redusere hans motstandskraft, kanskje ble han også tilbudt friheten så snart saken var over.<sup>180</sup> Alain Demurger på sin side finner det sannsynlig at Molay første gang innrømmet (muligens under trusler om tortur) enkelte forseelser som i hans øyne var mer eller mindre harmløse. Da han så hvordan den kongelige propagandaen overdrev tilståelsen og samtidig fikk inntrykk av at paven var på hans side og ville beskytte ham og Tempelridderordenen, stolte han på at paven ville komme til den eneste fornuftige løsning på saken. Men Molay lukket munnen sin for godt på et alt for tidlig tidspunkt, han hadde muligheten til å ta til motmæle mot anklagene foran en pavelig høringskommisjon i november 1309, men gjorde det ikke. Hadde Molay da reist seg og markert seg som forsvarer for sin orden kunne de videre hendelsene ha sett annerledes ut.<sup>181</sup> Stormesteren fikk for øvrig personlig tilgivelse fra paven – riktig nok i brev form – gjennom det såkalte Chinon-brevet, som paven utferdiget da Molay satt fengslet i slottet Chinon, den 12. august 1308, noe som kan være med på å forklare hvorfor Molay under sin forklaring foran kardinalene mellom 17. og 20. august gikk tilbake til å erkjenne skyld i forhold til enkelte anklagepunkter.<sup>182</sup>

---

<sup>178</sup> *Ibid.*, s. 220.

<sup>179</sup> *Ibid.*, s. 154-61. For mer om Tempelridderens forsvar under prosessen, se T. Burrows, "The Templars' case for their defence in 1310" i *Journal of religious history*, 13 (1985), s. 248-259.

<sup>180</sup> *Ibid.*, s. 65.

<sup>181</sup> A. Demurger, *The Last Templar*, *op. cit.*, s. 191-92.

<sup>182</sup> B. Frale, "The Chinon chart: Papal absolution to the last Templar, Master Jacques de Molay" i *Journal of medieval history*, 30 (2004), s. 132-33. Et annet merkelig aspekt ved brevet er at det er datert 12. august 1308 og

Kirkemøtet i Wien ble åpnet i oktober 1311, men *Vox in excelso*, bullen som erklærte Tempelridderordenen for oppløst, var ikke klar før 22. mars 1312. Trolig hadde Clementius bestemt seg ved kirkemøtets begynnelse for at ordenen ikke kunne fortsette, men han ble forstyrret av et kirkemøte som ønsket å gi Tempelridderordenen en høring, mens Phillippe og Jaime av Aragon gjorde krav på Tempelriddergods i sine landområder. Så sent som 20. mars erklærte Clementius at han ikke visste om ordenen skulle bestå eller ei. To dager senere avholdt han et hemmelig råd der fire femtedeler av de stemmeberettigede mente Tempelridderordenen måtte oppløses, en avgjørelse som ble offentliggjort 3. april.<sup>183</sup> *Vox in excelso* lyder blant annet:

”We have taken into account the disgrace, suspicion, vociferous reports and other attacks (...) against the Order, also the secret reception into the Order, and the divergence of many of the brothers from the general behaviour, way of life and morals of other Christians. (...) We observe in addition that the above have given rise to grave scandal against the Order, scandal impossible to allay as long as the Order continues to exist.”<sup>184</sup>

Man kan tolke Clementius slik at uavhengig av om brødrene var skyldige i de forbrytelser mot kristenheten som de var anklaget for, så var ordenens rykte så fordervet at den umulig kunne fortsette å eksistere. Videre lyder bullen:

”Therefore, with a sad heart, not by definitive sentence, but by apostolic provision or ordinance, we suppress, with the approval of the sacred council, the Order of Templars, and its rule, habit and name, by an inviolable and perpetual decree, and we entirely forbid that anyone from now on enter the Order, or receive or wear its habit, or presume to behave as a Templar. If anyone acts otherwise, he incurs automatic excommunication. Furthermore, we reserve the persons and property for our disposition and that of the apostolic see.”<sup>185</sup>

---

den omtalte høringen ikke fant sted før 17.-20. august, hvilket betyr at paven annonserte at Molay ble tilgitt flere dager før han fikk sjansen til å unnskyldes seg for paven. Årsaken til det kan være at paven, basert på Stormesterens tiltro til ham, følte seg sikker på at Molay ville underkaste seg hans autoritet og derfor hadde bestemt seg for å tilgi ham. En annen mulighet er at brevet – i etterkant av høringen – bevisst ble gitt en tidligere dato for å vise at handlingen allerede var trådt i kraft.

<sup>183</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, op. cit., s. 224-28.

<sup>184</sup> “Papal bull, *Vox in excelso* (22 March 1312)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars*, op. cit., s. 317. Teksten er oversatt fra N.P. Tanner (red.), *Decrees of the Ecumenical Councils*, bind 1 (London, Sheed and Ward, 1990), s. 336-43.

<sup>185</sup> *Ibid*, s. 318.

2. mai samme år ble så Tempelriddernes gods og eiendom overført til Johannitterordenen gjennom bullen *Ad providam*. Denne overføringen skulle på grunn av forsinkelser av ulik karakter – som for eksempel trenering fra den franske kongens side – ta mange år. Johannitterne kom ikke til enighet med kongemakten før i 1318. På den iberiske halvøy besluttet pave Johannes XXII i 1317 at en ny militærorden som skulle stå under den eksisterende Calatrava-ordenen og være tilknyttet kongen av Aragon, skulle overta størstedelen av verdiene, mens noe tilfalt Johannitterne også her. Brødrene selv, som etter oppløsningen hadde lite å gjøre og få steder å gå, led ulike skjebner. De som ble erklært uskyldige eller hadde underkastet seg kirken, ble i mange tilfeller gitt en pensjon hentet fra Tempelriddernes verdier. De som fortsatt nektet skyld ble passende straffet på kirkelig vis. Med tiden ble enkelte også benådet og kunne gå inn i klostertjeneste.<sup>186</sup>

Det er verdt å ta med seg at det i Portugal har foregått en historisk diskusjon om hvorvidt deres gren av ordenen kan ha overlevd i skjul av den nyskapte Kristusordenen, som overtok all eiendom etter Tempelridderne i landet. Tempelridderordenen hadde vært en svært viktig alliert for det portugisiske kongehuset i deres gjenerobring av områder som muslimene tidligere hadde tatt fra dem, og ordenens lojalitet til kongen var så sterk at man gjerne snakker om at ordenen i Portugal ble nasjonalisert og tjente monarkene i stedet for å støtte en erobring av Det hellige land. Tradisjonelt har portugisiske historikere sett en kontinuitet mellom Tempelridderordenen og Kristusordenen og på overgangen mellom disse som en hyllest til Portugals evne til å føre en kurs som skiller seg fra resten av Europa. Denne overgangen skal ha vært praktisk talt sømløs og alt Tempelriddergods ble ført over til Kristusordenen. Ingen Tempelriddere ble heller noen gang arrestert i Portugal.<sup>187</sup> Dette bekreftes delvis av at biskopen av Lisboa avholdt en høring i 1308 der 28 Tempelriddere ble avhørt uten at utredningen førte til at noe straffbart ble avdekket.<sup>188</sup>

Uavhengig av det som skjedde i Portugal, så opphørte Tempelridderordenen i mars 1312 å eksistere. Årsaker til at det kunne gå slik skal diskuteres i neste kapittel, men først skal vi over til Johannitternes og Den tyske Ordens videre skjebne i skyggen av Tempelridderne.

---

<sup>186</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 238-39.

<sup>187</sup> J. Valente, "The New Frontier: the Role of the Knights Templar in the Establishment of Portugal as an independent Kingdom" i *Mediterranean studies. The journal of the Mediterranean Studies Association*, 7 (1998), s. 49-65. Valente viser til Carlos da Silva Tarouca (red.), *Cronica dos sete primeiro reis de Portugal*, Lisboa: Academia Portuguesa da História, 1952, s. 75.

<sup>188</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 213. Barber viser til M. Raynouard, *Monumens historiques relatifs à la condamnation des Chevaliers du Temple*, Paris, 1813, s. 264-67, 313-15; og til J.D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, bind 25, Venezia, 1782, spaltene 297-98.

### 3.2.5 Johannitterne og Den tyske Orden fortsetter sin virksomhet

Da vi forlot *Johannitterordenen* i kapittel to hadde den gjennomgått en gradvis militariseringsprosess som førte til at ordenen omkring midten av andre halvdel av 1100-tallet var å anse som en militærorden. Etter dette deltok man mer og mer i krigføring og samarbeidet med Tempelridderordenen i kampen mot Saladin under Det tredje korstog (1189-92). I 1191 etablerte ordenen sin base i Akko, som Tempelridderne. Ett resultat av Johannitternes militarisering ble at ordenen som tidligere nevnt kom i et rivaliseringsforhold til Tempelridderne, selv om de utvilsomt kjempet på samme side og for samme sak. Johannitterordenen besatte store landområder både i Tripoli og i Antiokia, men mistet fra ca. 1260 en del av disse til de egyptiske mamelukkene, som da var på fremmarsj. Under disses beleiringen av Akko i april-mai 1291 evakuerte Johannitterne til Kypros, men forflyttet seg videre til Rhodos i 1306 etter å ha inngått en avtale med en stor landeier som trengte hjelp til å kontrollere øya. Dette innledet en beleiring som skulle vare i drøyt tre år, en periode Stormester Foulques de Villaret brukte til å forberede et nytt korstog. Villaret hadde håpet på en større ekspedisjon med gjenerobring av Det hellige land som mål, men den labre interessen for korstog på dette tidspunkt forhindret dette. Det korstoget som ble stablet på bena av pave Clementius i 1309-10 satte Johannitterne i spissen for en ekspedisjon til det østlige Middelhav, men korstoget ble svekket av at verdslige herskere satte sine egne interesser foran kristenhetens, og resultatene ble små. Det eneste Johannitterne maktet å oppnå var å konsolidere sin makt på Rhodos, som hadde overgitt seg til ordenen i august 1309.<sup>189</sup>

Selv etter militariseringen gav aldri Johannitterne opp sin opprinnelige funksjon, som var å ta seg av syke. Dessuten førte utvidelsen av eiendommer under donasjonstiden på 1100-tallet og tidlig 1200-tall til at ordenen kunne drive produksjon av varer som oliven, sukker, såpe og lintøy, samt at en drev møller i Storbritannia og gruvedrift blant annet på Sicilia. Pengeutlån ble også tilbudt, men ordenen var ikke på langt nær så geskjeftige som Tempelridderne. Man opparbeidet seg ellers et nært forhold til paven og involverte seg også i verdslige affærer som gjorde dem verdifulle for alle som hadde politisk makt i Europa.<sup>190</sup>

Da Tempelridderordenen ble oppløst var det altså Johannitterne som overtok store deler av Tempelriddernes land og gods. Dette til tross for at både geistligheten og verdslige herskere var kritiske til Johannitterordenen. Kong Phillippe hadde nektet å støtte korstoget i 1309-10 fordi den franske innflytelsen ifølge ham ikke var tilstrekkelig stor. Kong Jaime av

---

<sup>189</sup> H. Nicholson, *The Knights Hospitaller, op. cit.*, s. 34-47; N. Housley, "Pope Clement V and the crusades of 1309-10" i *Journal of Medieval History* 8 (1982), s. 39-40.

<sup>190</sup> H. Nicholson, *The Knights Hospitaller, op. cit.*, s. 98-115.

Aragon fryktet at Johannitterne i hans kongerike ville få for stor makt dersom de overtok Tempelriddernes festninger. Den franske geistligheten krevde at Johannitterordenen skulle reformeres fra bunnen av, og ved kirkemøtet i Wien ble også Johannitterne anklaget for ondskap, usedelighet og manglende bruk av ressurser på krigføring mot muslimer. Clementius begunstiget likevel Johannitterne med arven etter Tempelridderne fordi han anså dem for å være best skikket til å fortsette den hellige krigen i øst. Samtidig ville overføringen av aktiva til Johannitterne innebære den unionen av militærordenene som tidligere hadde vært diskutert. Johannitterordenen mottok imidlertid aldri alt det land man hadde krav på. Spesielt i England og Tyskland tok etterkommere etter de opprinnelige donorene tilbake landområder, og når land faktisk ble overgitt til Johannitterne, heftet det seg ofte gjeld og forpliktelser til disse.<sup>191</sup>

Fra Rhodos markerte ordenen seg først og fremst på sjøen, hvor man blant annet samarbeidet med de italienske statene Venezia og Genoa mot tyrkerne, som ble en slags hovedfiende etter at korstogstanken omsider ble forlatt. Da de ottomanske tyrkerne erobret Rhodos i 1522 sto Johannitterne uten noe formelt hovedkvarter i åtte år før keiser Charles V i 1530 overlot øyene Malta, Gozo og Comino til ordenen. Oppdraget som fulgte med var relativt likt det man tidligere hadde hatt: å beskytte de nevnte øyene samt Tripoli mot tyrkerne. Malta blomstret under Johannitterne og hjalp samtidig ordenen til å overleve i en periode der andre militærordener forsvant.<sup>192</sup>

Johannitterordenens tid på Malta varte frem til Napoleon tok øya i juni 1798. Før det hadde Johannitterne ved siden av å kjempe mot tyrkere og nordafrikanske muslimer i Middelhavet også rukket å bygge øyas hovedstad Valletta, som fikk navn etter Stormester Jean de la Valette (1557-68). I kjølvannet av den franske revolusjon erobret Napoleon Malta i frykt for at Storbritannia eller Russland skulle gjøre det før ham, og ordenens Stormester og noen ridderbrødre fikk asyl i Trieste. Den russiske tsar Pavel I hadde en drøm om å gjenopprette Johannitterordenen i St. Petersburg og klarte til og med å bli valgt til Stormester og anerkjent av pave Pius VI, til tross for at tsaren ikke anerkjente paven. Etter tsarens død i 1801 måtte Johannitterne igjen se seg om etter en ny base, og det var ikke før i 1834, etter mange kaotiske år for ordenen, at pave Gregorius XVI besluttet at ordenen skulle flyttes til Roma. Her ble Johannitterne gitt et sykehus, ordenen ble reformert og deres militære funksjoner opphørte. Heretter skulle man kun konsentrere seg om ambulanssevirkosomhet,

---

<sup>191</sup> *Ibid.*, s. 47-48. Hva gjelder den økonomiske arven etter Tempelridderordenen viser Nicholson til A. Luttrell, "Gli Ospitalieri e l'eredità dei Templari, 1305-1378" i G. Minnucci og F. Sardi (red.): *I Templari: Mito e Storia – Atti de Convegno Internazionale di Studi alla Magione Templare di Poggibonsi-Siena (29-31 maggio 1987)*, Singaluna-Siena 1989, s. 67-86, trykt på nytt i Luttrells *The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World*, Aldershot 1992, 3.

<sup>192</sup> J. Riley-Smith, *The History of the Order of St John*, *op. cit.*, s. 106-123.

sykepleie og omsorg for fattige, men ordenen fikk beholde sin suverenitet.<sup>193</sup> Under første verdenskrig deltok Johannitterne i flere land og ble etter hvert meget anerkjente for sitt veldedige arbeid. Omsorg for syke og fattige er Johannitternes hovedoppgave den dag i dag, ordenen organiserer årlige pilegrimsferder for syke og handikappede, men er også involvert i diplomati med egen ambassade i flere land og innehar permanent observatørstatus i FN.<sup>194</sup>

*Den tyske Orden* ble stor i sin ordensstat i Preussen, som man altså fra 1309 av hadde gjort til sitt hovedsete. Tapet av Akko hadde tvunget ordenen til Venezia, hvor man ventet på nye korstog. I 1308 lot nye militære aksjoner mot Midtøsten vente på seg og ridderne i nordøst var i ferd med å bli omringet av både litauere og livonere mens Polen og Brandenburg gjorde seg klare til å gå imot ordenen. Man var nå nødt til å velge hvilket korstogsområde man skulle konsentrere sine ressurser om, og massearrestasjonen av Tempelriddere året før forenklet Stormester Feuchtwangens beslutning. Den tyske Orden hadde med tiden fått rykte på seg for å være i overkant brutale mot de hedninger som kom i deres vei, og Feuchtwangen fryktet at hans orden ikke ville kunne forsvare seg om den franske kongen og paven skulle finne det for godt å etterforske Den tyske Orden.<sup>195</sup>

Den tyske Ordens historie i Preussen og i Baltikum kan nemlig fortone seg som en salig blanding av opprør, uroligheter, raid, erobringer, seiere og tap. Vendepunktet for ordenens fremgang i øst ble det berømte slaget ved Tannenberg i juli 1410, der tyske riddere møtte polske og litauiske tropper supplert med russere og moldover. Slaget markerer avslutningen på Det litauiske korstog, som hadde begynt så tidlig som i 1283 og som utgjorde den største utfordringen for tyskerne i Baltikum.<sup>196</sup> Historikere og arkeologer har ennå ikke maktet å komme frem til en tilfredsstillende gjengivelse av hendelsesforløpet i slaget, men man tror at så mange som 8.000 mann på hver side ble drept.<sup>197</sup> Etter dette ble Den tyske Ordens autoritet i øst svekket, man opplevde økonomiske problemer og antall riddere ble stadig redusert etter at Svartedauden ødela de tidligere så gode rekrutteringsmulighetene. I løpet av 1400-tallet ble ordenens områder i Preussen overført til Polen og ordenen selv tvunget til å underkaste seg den polske kongen. På 1500-tallet påvirket den lutherske reformasjon Den tyske Orden og gjennom Stormester Albrecht von Brandenburgs konvertering i 1525 sluttet ordenen å eksistere som middelaldersk korstogsenshet. Fem år senere kom den inn under Habsburg-dynastiet, som da fikk anledning til å bruke Den tyske Orden i sin krig mot tyrkerne ettersom

---

<sup>193</sup> H. Nicholson, *The Knights Hospitaller, op. cit.*, s. 139-42.

<sup>194</sup> Moderniteten har påvirket Johannitterne på flere områder og den har – nær sagt selvfølgelig – også sin egen hjemmeside på Internett: <http://www.orderofmalta.org>.

<sup>195</sup> E. Christiansen, *The Northern Crusades, op. cit.*, s. 150-51.

<sup>196</sup> *Ibid.*, s. 227-31; W. Urban, *Teutonic Knights, op. cit.*, s. 153-95.

<sup>197</sup> W. Urban, *Teutonic Knights, op. cit.*, s. 214-17.



ordenens riddere ikke lenger hadde forpliktelser i nordøst. Man deltok i slike spredte felttog i nesten 300 år, før Napoleon i 1809 oppløste ordenen i alle land som sto under hans herredømme. For Den tyske Orden betydde det alle land unntatt det østerrikske keiserdømme, hvor den eksisterte i hemmelighet frem til keiser Ferdinand I ”gjenopprettet” den i 1839. Fra da av skulle dens geskjeft kun omhandle pleie av sårede soldater, en aktivitet Den tyske Orden – i likhet med Johannitterne – praktiserte under første verdenskrig, etter å ha mottatt økonomisk støtte fra den østerrikske adelen. Under Det tredje rikets styre ble ordenen så oppløst for så å bli startet på ny i Tyskland etter andre verdenskrig. Dens aktiviteter i dag inkluderer i tillegg til omsorg for syke og fattige kloster- og barnehagedrift. Dens hovedkvarter, skattkammer og arkiv ligger nå i Wien.<sup>198</sup>

Verken Johannitterne eller Den tyske Orden ble utsatt for en slik omfattende og propagandapreget prosess à la Tempelridderordenen. Men det betyr ikke at deres navn var plettfrie. Det gikk for eksempel negative rykter om Johannitterordenen (og Tempelridderne), som pave Honorius III i 1218 fant grunn til å dementere overfor prestene på Sicilia:

”...some people returning from [the Holy land] have so blackened [the Hospitallers’ and Templars’] reputation (...) We therefore entreat your charity and urge you in the Lord through apostolic letters to treat any rumours and calumnies against the aforementioned brothers that might reach your ears as groundless and mendacious; to continue to hold them in your esteem as previously; to preach their innocence in your churches each and every day...”<sup>199</sup>

Videre har følgende blitt skrevet om Johannitterne:

”The pope had heard that the brothers kept harlots in their villages; owned private property; received thieves, murderers of pilgrims, and heretics in their confraternity; assisted the Greek emperor-in-exile against the Latin empire of Constantinople; were reducing their alms to the poor; altered the wills of dying men in their own favour; and committed many more ‘enormities’. Several of the brothers were also suspected of heresy. The pope gave the

---

<sup>198</sup> E. Opsahl, “The Teutonic Order” i *The ORB: On-line Reference Book for Medieval Studies*, <http://www.the-orb.net/encyclop/religion/monastic/opsahl1.html>, s. 3-4. Internett-artikkel, se fotnote 68. Den tyske Orden finnes også på Internett: <http://www.deutscher-orden.at>.

<sup>199</sup> “Pope Honorius III orders the prelates of Sicily to protect the Hospitallers and Templars (24 November 1218)” i M. Barber og K. Bate (red. og overs.), *The Templars, op. cit.*, s. 231-32. Teksten er oversatt fra J. Delaville Le Roulx (red.), *Cartulaire général de l’Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem, 1100-1310*, bind 2, *op. cit.*, nr. 1633, s. 253-54.

Hospitallers three months to reform themselves, before he sent the archbishop of Tyre to reform them.”<sup>200</sup>

I desember 1312 beordret pave Clementius Johannitterne til reform etter press fra kong Phillippe, Johannitterne hadde deltatt i et mislykket korstog i 1309-10 og hadde ellers gjort lite for å fremme korstogssaken. Imidlertid ble reformeringen overskygget av spørsmålet om overføringen av gods fra Tempelridderordenen, og da både Clementius og Phillippe døde i løpet av 1314, forsvant saken ut av verden.<sup>201</sup>

Den tyske Ordens flytting fra Venezia til Marienburg i september 1309 fant sted i grevens tid, for i juni 1310 satte Clementius ordenen under etterforskning, angivelig fordi de ikke lenger kjempet i Jesu navn og mot troens fiender, men heller på vegne av slike hedninger.<sup>202</sup> Utredningen førte til at en prosess ble igangsatt, men ingen av ordenens motstandere hadde den tyngde som kong Phillippe hadde, og ordenen fikk overleve.<sup>203</sup>

Felles for anklagene mot disse to militærordenene er at de er relativt lite omtalt, selv om noen mener Den tyske Orden bare så vidt unnslett å bli oppløst idet man flyttet hovedkvarteret sitt til Preussen.<sup>204</sup> Sammenlignet med prosessen mot Tempelridderordenen er noen spede anklager nærmest for ingenting å regne, men dette viser i det minste at usømmeligheter eller manglende åndelig entusiasme var laster som Tempelridderne ikke var alene om, og at paven var klar over dette. Forskjellen på Tempelridderordenen på den ene siden og Johannitterne og Den tyske Orden på den andre er med andre ord ikke at de ble beskyldt for (og trolig fantes det elementer innenfor hver av militærordenene som drev med slike) usømmeligheter, men at Tempelridderne, med årsak i andre, utenforliggende omstendigheter, på nådeløst vis ble forfulgt og til slutt fratatt sin eksistens. I neste kapittel skal vi ta for oss mulige årsaker til at dette kunne skje.

---

<sup>200</sup> H. Nicholson, *Templars, Hospitallers, and Teutonic Knights*, *op. cit.*, s. 31. Nicholson viser til J. Delaville le Roulx (red.), *Cartulaire Général de l'ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem, 1100-1310*, nr. 2186, Paris, 1894-1905. Hun anfører at hun ikke har vært i stand til å finne dette i noen andre kilder, og oppgir heller ikke noe årstall for hendelsen, men sammenlignet med annen informasjon i Nicholsons tekst skjer dette på 1230-tallet.

<sup>201</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 309.

<sup>202</sup> E. Christiansen, *The Northern Crusades*, *op. cit.*, s. 151. Christiansen viser til Clementius' bulle *In vinea domini* i F.G. von Bunge (red.), *Liv-, Esth-, und Curländisches Urkundenbuch*, 12 bind, Reval og Riga 1853-1910, bind 11, nr. 630.

<sup>203</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, *op. cit.*, s. 310.

<sup>204</sup> E. Christiansen, *The Northern Crusades*, *op. cit.*, s. 151.

## **Kapittel 4 – Tempelridderordenens undergang**

Proessen mot Tempelridderordenen er i seg selv ingen fullgod årsak til at ordenen utåndet. Historiefaget lærer oss at en slik prosess finner sted som følge av flere forutsetninger som igjen oppstår som følge av en utvikling over tid. Tempelridderordenens undergang kan eller bør heller ikke forklares med ett enkelt svar.

I dette kapitlet skal jeg aller først ta for meg spørsmålet om Tempelridderne kan ha vært skyldige etter anklagene. Selv om prosessen alene ikke er noe svar på det store spørsmålet ”hvorfors?” så vil en utforskning av skyldgraden være med på å forklare hvordan anklagene kunne brukes mot Tempelridderordenen samtidig som det kan tjene til å eliminere utilstrekkelige forklaringer som at ”Tempelridderordenen ble oppløst fordi de var kjettere” og lignende. Om vi ser prosessen som nådestøtet som visket ordenen vekk, så vil det være viktig for oss å kartlegge hvilke omstendigheter som lå til rette for at prosessen kunne innledes.

Deretter vil jeg presentere noen eksisterende syn eller forklaringer på Tempelridderordenens undergang, hvor vi blant annet vil se at ulike forfattere vektlegger ulike forutsetninger. Men aller først skal vi altså ta for oss spørsmålet om skyld.

### **4.1 Skyldspørsmålet**

Det er vanskelig å fastslå med nøyaktighet hvorvidt Tempelridderne var skyldige eller ikke skyldige i alle anklagene som ble rettet mot dem. For en del av anklagene skulle det imidlertid være mulig å avgjøre skyldspørsmålet basert på vitneavhør, andre historiske fakta og sunn fornuft. Resonnement som virket fornuftige på begynnelsen av 1300-tallet gir ikke like mye mening i dag. Vår tid er først og fremst preget av langt større grad og utstrekning av opplysning. Dette utkrystalliserer seg blant annet i at anklagene i samtiden kunne gjøre voldsomt og skremmende inntrykk på befolkningen.

For eksempel gikk en av anklagene fra kong Phillippe, eller rettere sagt Guillaume de Nogaret, som var hovedarkitekten bak anklagene, ut på at Tempelridderne ved innvielsesseremoniene hadde beordret søkeren til å spytte eller urinere på korset, og at dette var et kjettersk eller blasfemisk ritual. Mens det i middelalderen trolig var nokså enkelt å overbevise dommere og befolkning om at handlinger som urinerings/spytting på korset hadde funnet sted og var uttrykk for blasfemi, vil vi i dag finne det vanskelig å ta dette for gitt uten videre bevisførsel. Nå var situasjonen en ganske annen i middelalderen, ikke dermed sagt at sunn fornuft var mangelvare, men det nevnte opplysningsnivået blant allmuen var av en slik

karakter at menneskene var tilbøyelige til å ty til djevelen (og for den saks skyld også Gud) for å finne en forklaring på det man ikke visste eller forstod.

Anklagene var altså noe omfattende i tillegg til at de er omstendelig formulert og vi skal derfor ikke gjengi hver enkelt post her.<sup>205</sup> Derimot kan vi sortere anklagene i seks forskjellige kategorier: (1) Tempelridderordenen hadde et fast innvielsesrituale der ansøkeren måtte fornekte Kristus og/eller spytte, trampe eller urinere på korset. Videre bestod ritualet av uanstendige handlinger som kyssing på munn, navle, mage, bakende og noen ganger også på penis, samt oppfordringer til sodomi. (2) Tempelridderne trodde ikke på sakramentene og Stormesteren og andre ledere forbeholdt seg retten til å gi syndsforlatelse. (3) De bedrev avgudsdyrkelse. (4) De foretok seg intet for å eliminere verken de uskikkelige innvielsesritualene eller gjennom reform å få bukt med andre forbrytelser mot kristenheten. (5) Tempelridderne gav ikke tilstrekkelige almisser og strevet i for stor grad etter å øke ordenens inntekter. (6) De holdt sine møter i hemmelighet.

I tillegg til disse kategoriene nevnes i anklagene også hvilken skandale Tempelriddernes forbrytelser har skapt innenfor kristenheten, for ikke å snakke om "... in the hearts of elevated persons, even of kings and princes..."<sup>206</sup> og at flere av ridderne har tilstått forholdene.

Det helhetlige inntrykket anklagene gir er at de ligner det man har blitt vant til å se som typiske middelalderanklager, basert på overtro og djevelfrykt, rasket sammen og i dette tilfellet tilpasset Tempelridderordenen for å sverte dens navn og rykte. Den generelle tendensen blant historikere er også noenlunde lik: tilliten til anklagenes plausibilitet er minimal. Som vi allerede har sett har Malcolm Barber gått langt i å hevde at anklagene spiller på den eksisterende frykten for det uforklarlige i Tempelriddernes samtid, og man kan tolke ham dit hen at anklagene i seg selv er for store og for fantastiske til at de kan oppfattes som troverdige. Videre har Barber skrevet at vi vanskelig kan forestille oss hvor sterk en stats evne til å undertrykke sine motstandere virkelig var i middelalderen, og at tilståelsene derfor ikke beviser noe annet enn torturens makt over de anklagedes psykiske og fysiske motstand.<sup>207</sup> Alan Foreys tvil til anklagenes rot i virkeligheten begrunnes blant annet i tilståelsene i seg selv, idet han mener de er selvmotsigende i tillegg til at de ikke er særlig overbevisende.<sup>208</sup> Også Helen Nicholson poengterer at anklager om dette i århundrer hadde vært

---

<sup>205</sup> Anklagene er gjengitt i sin helhet (på engelsk) i tillegget.

<sup>206</sup> Se tillegg, s. 105.

<sup>207</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, op .cit., s. 243.

<sup>208</sup> A.J. Forey, *The Military Orders from the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries*, op. cit., s. 231-32.

standardanklager mot ”kjettere” som politiske rivaler ofte benyttet seg av for å knuse sine motstandere.<sup>209</sup>

Men la oss nå ta disse gruppene av anklager i nærmere øyesyn og se hvorvidt noe kan utledes om en eventuell skyldgrad, og på hvilke syn som finnes i litteraturen. Som vi skal se er det den beryktede innvielsen som er mest interessant og det er også den vi skal konsentrere oss mest om. Ikke bare fordi det under seremonien foregår opptil flere usømmeligheter av ulik art, men fordi en nylig antatt broder her blir gitt et inntrykk av Tempelridderordenens indre karakter og mangel på etterlevelse av kristne idealer, et inntrykk som etter hvert kunne skape en oppfatning hos den enkelte av at slik fremferd var i tråd med ordenens regelverk.

#### 4.1.1 Innvielsesritualet

For kong Phillippe og hans rådgivere må innvielsesseremonien ha fortonet seg som rene skattkisten. Uavhengig av hvor mye sannhet det var i ritualene fantes her nok av tråder å ta tak i. Med riktig spinning av trådene kunne de knyttes til djeveldyrkelse og lignende frykteligheter som unektelig ville gjøre inntrykk gjennom hele kristenheten. Pave Clementius, som altså tidligere hadde hørt rykter om at ukristelige elementer fantes innenfor Tempelridderordenen, kunne lite gjøre for å redde det umiddelbare inntrykk som spredte seg, men viste gjennom sin adferd under prosessen og sine egne etterforskningsmessige initiativ at han sterkt betvilte at ritualene var utført i den hensikt å utøve kjetteri. Som oppløsningserklæringen *Vox in excelso* bærer bud om var imidlertid Tempelriddernes rykte så skadd at det ikke kunne reddes, til tross for Clementius’ forsøk på å oppnå en form for visshet rundt ordenens ”kjetterske” praksis.

Det er først og fremst under innvielsesseremonien at det ifølge den franske kongemakten ble gjennomført ritualer som var blasfemiske og/eller kjetterske. Denne seremonien er av de som sa seg skyldige etter anklagene beskrevet med betydelige variasjoner – ikke bare fra broder til broder, men også fra den samme broder til ulike tidspunkter. Det finnes heller ikke holdepunkter for når disse ritualene skulle ha blitt en del av seremonien. De brødrene som kommenterte dette i det hele tatt gav kun uttrykk for at dette var vanlig innenfor ordenen og at ritualene var nedskrevet i dens vedtekter. Det siste har Alan Forey markert at han har vanskelig for å tro, for hvis dette virkelig hadde vært sedvane i lang tid ville det trolig ha blitt avslørt lenge før tidlig på 1300-tallet. Det var ikke uvanlig at brødre av ulike årsaker forlot en

---

<sup>209</sup> H. Nicholson, “Saints or sinners? The Knights Templar in medieval Europe” i *History today. A monthly magazine*, 44:12 (1994), s. 35.

militær- eller religiøs orden, og menn som forlot Tempelridderordenen ville ha sørget for å ha gjort slike umoralske forhold kjent.<sup>210</sup>

Helen Nicholson, hvis arbeid primært omhandler kritikk mot og holdninger til militærordenen, har ikke funnet at noen av militærordenenes kritikere anklaget Tempelridderne for umoral før 1300, og i samme tidsrom ingen tegn til at brødrene ble anklaget for å ha unnlatt å utføre sakramentene. I kilder fra før 1300 har Nicholson ikke funnet noen indikasjoner på at ordenen misbrakte innvielsesseremonien, drev med kjetteri, avgudsdyrkelse eller at det forekom homoseksuell aktivitet.<sup>211</sup>

Ut fra det vi vet er det vanskelig å tro at Tempelridderne var åndelige kjettere. Et annet moment er at tar man i betraktning deres levesett og avslappede forhold til åndelighet når det gjaldt kristendommen, er det lite som får en til å tro at brødrene ville ha orket å mobilisere tid og ressurser til å utøve en slags motreligion til kristendommen. Jonathan Riley-Smith har konkludert med at de fleste av anklagene mot Tempelridderne lett kan frafalles, men at de hemmelige innvielsesseremoniene med dertil hørende usømmeligheter er vanskeligere å takle.<sup>212</sup> I historiene fra avhørene avtegnes – til tross for manglende overensstemmelse og andre nevnte tvilsomme faktorer – et bredt mønster: en broder som nylig var inntatt i ordenen ville bli ført til et eget rom eller en avskjermet del av kirken av en mottager. Der ville han motta den riktige klesdrakt og deretter beordres til tre ganger å benekte at Jesus Kristus var menneskehetens frelser for så å måtte spytte (noen ganger urinere eller trampe) på et krusifiks eller et kors av ulik fremstilling.<sup>213</sup> Ifølge anklagene var en ansøker umiddelbart etter mottagelsen nødt til å kysse sin mottager, ikke bare på munnen, men på magen, ryggen og visse unevnelige steder på kroppen. Deretter ble han fortalt at han ikke kunne ha kjødelig omgang med kvinner, men gjerne med andre brødre. Hvis slike uortodokse ritualer ved innvielsene virkelig fant sted – uten at dette innebar noe kjettersk – hva var så grunnen(e) til det?

La oss ta det enkleste først. Kyssingen minner om det engelskmennene kaller *horseplay*, en grov spøk av den typen man gjerne finner i mannsdominerte miljøer – også i dagens samfunn. Inntrykket av at dette er en form for spøk forsterkes av at ansøkere ved flere

---

<sup>210</sup> A.J. Forey, *The Military Orders from the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries*, op. cit., s. 231-33.

<sup>211</sup> H. Nicholson, "Saints or sinners?", op. cit., s. 33. Det kunne riktig nok forekomme spredte rykter, som omtalt på s. 62.

<sup>212</sup> J. Riley-Smith, "Were the Templars guilty?" i S. Ridyard (red.): *The Medieval Crusade*, Woodbridge: Boydell Press, 2004, s. 112.

<sup>213</sup> *Ibid*, s. 116.

anledninger kunne få slippe dette.<sup>214</sup> Det fins også antydninger til at det blasfemiske ritualet var en slik grov spøk. Vitner har forklart at de hadde hørt at denne seremonien ikke var alvorlig ment, én forklarte sågar at mottageren hadde ledd hånlige av ansiktsuttrykket hans da han ble bedt om å fornekte Kristus.<sup>215</sup>

Anklagene nevnte også at noen av brødrene pleide seksuell omgang med hverandre. Det later til å ha forekommet kjødelig omgang mellom brødre innenfor Tempelridderordenen, hvilket ikke er uvanlig i slike isolerte mannsmiljøer hvor det ikke er tilgang på kvinner. At det ble oppmuntret til slik praksis ved innvielsen kan være en misforståelse av den instruksjonen som sier at dersom en broder fra et annet hus var på besøk og det ikke fantes noen ledig seng, måtte en av brødrene tilby ham å dele med seg.<sup>216</sup> Selv om det nærmest sikkert ble bedrevet sodomi innenfor ordenen (riktignok beskriver svært få vitner den slags aktivitet og dens hyppighet var trolig ikke spesielt høy)<sup>217</sup> er det ingen tegn til at dette var en del av et formalisert ritual. Seksuell omgang mellom menn var imidlertid en grov forbrytelse og det var slik praksis som ifølge Bibelen hadde brakt Guds vrede over Sodoma. For anklagerne kunne en synd som dette benyttes som forklaring på hvorfor korsfarerstatene gikk tapt i 1291.<sup>218</sup>

Benektelsen av Kristus kan være litt mer vrien å forklare. Under etterforskningen av Tempelridderordenen oppga en broder at det var ment som en gjenskapning av apostelen Peters benektelse av Jesus natten før korsfestelsen. En annen broder mente en slik praksis hadde blitt introdusert av en Stormester som i sin tid hadde vært nødt til å gjøre det samme for å få slippe fri fra et muslimsk fengsel. Andre snakket om at det var ment som en prøve for å se om brødrene ville benekte sin tro hvis de skulle bli tatt til fange av muslimer.<sup>219</sup> Imidlertid ble ikke alle nyinnvidde tvunget til å fornekte Kristus, men dette kunne forekomme i enkelte Tempelridderhus og trolig uten at lederskapet ved disse husene var kjent med dette. Til støtte for dette synet kan det vises til dominikaneren Pierre de La Palud,<sup>220</sup> som var til stede ved utspørringen av mange Tempelridderbrødre. La Palud opplevde at noen av brødrene innrømte mange av anklagene mens andre nektet fullstendig, og mente at de som nektet ikke var mindre

---

<sup>214</sup> *Ibid.*, 113. Riley-Smith viser til J. Michelet (red.), *Procès, op. cit.*, I, s. 307, 342, 364; II, s. 2, 45, 76, 79, 128, 406, 414; R. Sève og A-M. Chagny-Sève (red.), *Le procès des Templiers d'Auvergne, 1310-1311*, Paris, 1986, s. 168.

<sup>215</sup> *Ibid.*, s. 120. Forfatteren viser til J. Michelet (red.), *Procès, op. cit.*, I, s. 510, 531; II, s. 111, 384.

<sup>216</sup> *Ibid.*, s. 113. Riley-Smith viser her til R. Sève og A-M. Chagny-Sève (red.), *Procès, op. cit.*, s. 169; J. Michelet (red.), *Procès, op. cit.*, I, s. 317, 345-46, 351, 354; II, s. 178, 384, 389, 391, 397, 403.

<sup>217</sup> A. Gilmour-Bryson, "Sodomy and the Knights Templar" i *Journal of the history of sexuality*, 7 (1996), s. 182-83.

<sup>218</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars, op. cit.*, s. 190-91.

<sup>219</sup> A.J. Forey, *The Military Orders from the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries, op. cit.*, s. 232.

<sup>220</sup> J. Riley-Smith, "Were the Templars guilty?", *op. cit.*, s. 121-22. La Palud skulle i 1329 bli patriark i Jerusalem og var for øvrig en fremstående skribent innenfor teologi, bibelstudier og kanonisk rett. For mer om hans karriere vises til *Lexikon des Mittelalters*, bind 6 (Stuttgart, 1999), spaltene 1979-80.

troverdige enn de som tilstod. Derfor kom han til at mange av de obskøne gjerninger som anklagene innebar hadde funnet sted ved noen innvielser, men at de ikke var universelle.<sup>221</sup> Fornektelsen av Kristus var et smått perverst ritual som ikke forekom i alle Tempelridderhus i Europa og Midtøsten og det var heller ikke et resultat av en ordre ovenfra. De brødre som bodde i Tempelridderhus som praktiserte denne blasfemien må imidlertid ha antatt at den var universell. Sannsynligvis ble denne praksisen bedrevet i enkelte hus i Frankrike, hvor Tempelridderhusene drev sin virksomhet svært isolert fra hverandre og med høy grad av uavhengighet helt fra dannelsen av. Det ville være meget enkelt for uvaner av ulik karakter å snike seg inn i rutinene ved et slikt hus (for eksempel gjennom perverterte enkeltpersoner eller -ledere, men det er vanskelig å si når eller hvordan dette kan ha skjedd) og brødre som kom inn i ordenen med den tro at denne praksisen var obligatorisk tok den så med seg til både Italia og Midtøsten, hvor mange av brødrene var franskmenn. Hvis man så spør seg *hvordan* dette kunne skje vil man, som Riley-Smith, måtte konkludere med at Tempelridderordenen hadde et presserende behov for intern reform.<sup>222</sup>

#### **4.1.2 Manglende tro på sakramentene, intern bruk av syndsforlatelse**

Som vi så i kapittel tre ble Tempelridderne anklaget for å ha unnlatt å ytre innvielsesordene under gudstjenesten, hvilket kongens rådgivere via finurlig juridisk manøvrering brukte for å bevise at det land som Tempelridderordenen hadde mottatt som en kristen orden, hadde blitt overgitt dem på falskt grunnlag. Et annet moment ved at man lot være å uttale de nødvendige ordene var at inkvisitoren Bernard Gui hadde fastslått at alle kjettere mente at innvielsesordene var tomme og uten mening, og at kjetterne unnlot å si ordene for å markere at Kristus ikke var til stede under den aktuelle gudstjeneste.<sup>223</sup> Dette skulle således utgjøre nok en forbindelse til organisert kjetteri.

At Tempelridderne avga sitt skriftemål til ledere internt i ordenen skjedde ifølge anklagerne for å forhindre at kunnskapen om de skrekkelige forbrytelsene man hadde begått, skulle nå ut til prester på utsiden. Selv om mange brødre i avhør hevdet at de hadde skriftet for eksterne prester, kan det være noe i anklagene, dog med forbehold om at det hele beror på en misforståelse hos mange Tempelriddere. Under etterforskningen i England kom det nemlig

---

<sup>221</sup> Paluds uttalelser under høringene er også inntatt i "Proceedings of the Papal Commission at Paris", *op. cit.*, s. 303-4, oversatt fra J. Michelet (red.), *Procès, op. cit.*, II, s. 195-96.

<sup>222</sup> J. Riley-Smith, "Were the Templars guilty?", *op. cit.*, s. 123-24.

<sup>223</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars, op. cit.*, s. 189. Barber viser til B. Gui, *Manuel de l'Inquisiteur*, I, s. 12, 24.



frem at mange brødre ikke skilte mellom sakramental syndsforlatelse gjennom prester og tilgivelse fra en av ordenens ledere for å ha gjort seg skyldig i brudd på det interne regelverket. Dette virker nokså uskyldig og har lite eller ingenting med kjetteri å gjøre, men for anklagerne hadde det betydning fordi det kunne knyttes til Tempelriddernes manglende respekt for og tro på sakramentene.<sup>224</sup> Dette sier imidlertid mer om den uvitenheten som fantes på lokalt nivå innenfor ordenen og som har sammenheng med det reformbehovet som vi skal komme tilbake til.

### 4.1.3 Avgudsdyrkelse

Ved siden av de tilsynelatende antikristne aktivitetene som foregikk under innvielsesseremonien er det anklagen om avgudsdyrkelse som har tydeligst relasjon til spørsmålet om kjetteri. Tempelridderne skal ha hatt flere gudebilder som man i større møter eller forsamlinger tilbad eller gav en sentral plass i ritualer. Et av gudebildene skal ifølge anklagene ha vært en katt, noe som spiller på samtidens tro på katten som en inkarnasjon av djevelen. For øvrig antyder anklagene om avgudsdyrkelse at Tempelridderne var under innflytelse av islam, da noen på denne tiden fortsatt mente at muslimene tilbad gudebilder.<sup>225</sup> Nå lyktes ikke Inkvisisjonen å finne et eneste gudebilde, hode eller andre objekter som var egnet til bruk i kjetterske seremonier. Likevel tilsto flere brødre at en slik gjenstand eksisterte og ble brukt, men Peter Partners oppsummering av beskrivelsene av den forsterker inntrykket av at brødrene fortalte inkvisitoren det de trodde inkvisitoren ønsket å høre: "[I]t was like a skull, like a reliquary, like a cat, like two or three cats, like a painting on a beam or wall, like a head of a man with a long beard."<sup>226</sup>

Det er sannsynlig at kong Phillippes menn benyttet seg av omkringvandrende rykter kombinert med forestillinger om kjetteri og djevleskap da disse anklagene ble forfattet, i den hensikt å etablere et helhetlig inntrykk av kjettersk praksis. Det er for så vidt ikke utenkelig at en Tempelridder en gang kan ha kommet over en gjenstand som kan gå for å være et gudebilde og at denne gjenstanden ved en eller flere anledninger ble vist frem under et møte. Det kan til og med hende at det i et og annet Tempelridderhus fantes brødre som likte å leke

---

<sup>224</sup> *Ibid.*, s. 190, 203. Barber viser til H.C. Lea, "The Absolution Formula of the Templars", i A.C. Howland (red.), *Minor Historical Writings and Other Essays by Henry Charles Lea*, London, 1942, s. 97-112. Se også C. Perkins, "The Trial of the Knights Templars in England" i *The English Historical Review*, 24 (1909), s. 435-36. Perkins viser til Bodleian MS, fol. 126-29, 131-32.

<sup>225</sup> *Ibid.*, s. 185. Dette var for øvrig en uriktig antagelse. Barber viser til N. Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image*, Edinburgh, 1960, s. 39-40, 309.

<sup>226</sup> P. Partner, *The Knights Templar and their Myth*, *op. cit.*, s. 77-78.

seg med gamle gjenstander og utforme ritualer rundt disse, uten at det av den grunn var ment å representere et ordensritual. Tempelridderordenens interne struktur, som vi skal komme tilbake til senere, var som nevnt slik at det var mulig for enkeltindivider å la sine personlige preferanser og uvaner få innpass og i noen tilfeller så stor utbredelse at flere av brødrene trodde dette var normalt. Men som var tilfellet med anklagene om sodomittisk praksis er det vanskelig å hevde at avgudsdyrkelsen – som sammenlignet med sodomien mindre sannsynlig forekom – var et formalisert ritual, en sedvane som var bestemt av ordenens lederskap. Men det er nødvendig å bemerke at de anklagene som angår dette må anses for å ha rot i middelaldersk kjetterpropaganda mer enn de har i faktiske forhold.

#### **4.1.4 Manglende reformtiltak**

Hva gjelder anklagene om manglende interesse for intern reform og for å eliminere ukristelige uvaner, så er man absolutt i nærheten av å kunne si at Tempelridderne var skyldige. Ifølge anklagene var det øverste lederskapet kjent med ordenens problemer og obskøne unoter, men gjorde ingenting for å få bukt med det til tross for at denne adferden hadde foregått over lang tid. Selv om de ukristelige eller kjetterske elementene etter anklagen er bevisste og vedtatt på høyeste nivå – hvilket er høyst usannsynlig – så sviktet ordenens lederskap på den måte at den ikke iverksatte tiltak for å rydde opp i de uvaner som fantes på lokalt nivå innenfor ordenen, og som spilte en sentral rolle i å utbre *inntrykket* av at den usømmelige praksisen var normal eller formalisert.

Flere har skrevet at de generelt har liten tiltro til anklagenes plausibilitet, men i tilknytning til akkurat disse anklagene var det Tempelridderne egen – og høyst reelle – mangel på intern styring og ordensstruktur som tillot Phillippes menn å presentere Tempelridderne som kjettere overhodet. Det Tempelridderordenen som organisasjon trolig var aller mest skyldig i – gjennomgående dårlig internkontroll og uorden for øvrig, i alle fall sammenlignet med de øvrige anklagene – førte altså til at man fant seg selv i en situasjon der man delvis tilsto handlinger man neppe var skyldige i.

#### **4.1.5 Grådighet og utilstrekkelige almisser**

Det kan vanskelig benektes at Tempelridderne, i alle fall ordenens ledere, var grådige. Helt siden 1130-årene hadde man, først gjennom donasjoner, deretter gjennom bankvirksomhet, akkumulert verdier. Noe mer presist heter det i anklagene at Tempelridderne ble oppfordret til

å søke å øke ordenens inntekter på hvilken måte som helst, enten ved lovlige eller ulovlige midler.<sup>227</sup> En slik formulering hever skyldkravet noe og innebærer muligens en overdrivelse idet den innebærer en form for organisert kriminalitet, for å bruke et moderne uttrykk. Det kan dog ikke være tvil om at Tempelridderordenen var en bedrift som var opptatt av (og avhengig) av å tjene penger, og beskyldninger om grådighet, som gjennom kristenheten ble rettet mot ordenen nesten gjennom hele deres levetid, kan sies å være berettiget dersom man betrakter Tempelridderordenen som en kristen organisasjon som i utgangspunktet ikke er etablert i den hensikt å akkumulere penger.

At ordenen ikke gav tilstrekkelige almisser kan for så vidt ha noe for seg, skjønt praksisen meget mulig kan ha endret seg noe over tid og i takt med gode og dårlige tider. Ifølge regelverket fra 1129 skulle alle brødrester etter måltider fordeles på tjenere og trengende, i tillegg til at hvert tiende brød skulle utgjøre almisser.<sup>228</sup> Alan Forey, som har gått Tempelridderens veldedige sider nærmere etter i sømmene, har imidlertid konkludert med at det til tider ble delt ut almisser mindre enn tre ganger i uken i Frankrike de siste årene før aksjonen mot ordenen, og at dette enten skyldtes hungersnød, ordenens egen (dårlige) økonomiske situasjon eller muligens svikt hos enkelte Tempelriddere. Han har dog ikke kunnet påvise at store reduksjoner i almisser ble gjort over lengre tid.<sup>229</sup> Dersom det er korrekt at det ikke ble utdelt almisser daglig kan det naturligvis påstås at man ikke bidro til de fattige ofte nok, og at man på den måten forbrøt seg mot sitt kristne ideal. Sammenlignet med anklagene for øvrig er dette nærmest for en liten forseelse å regne, men for anklagerne vil også dette bidra til å bygge opp inntrykket av at Tempelridderordenen ikke respekterte de pålegg en var ilagt og som hadde rot i kristne verdier, og dette kunne igjen knyttes til at Tempelridderne som kjettere utøvde en form for motstand mot kristendommen.

#### 4.1.6 Hemmeligholdelse

Det lar seg vanskelig bevise at å avholde hemmelige møter var en forbrytelse. Når dette likevel er inkludert i anklagene springer det trolig ut fra at kong Phillippe mente Tempelridderordenen, som representant for kristenheten, var pålagt å drive sin praksis i

---

<sup>227</sup> Se tillegg, s. 104.

<sup>228</sup> "Latin Rule of 1129", paragraf 13 og 14, i M. Barber og K. Bate (red. og overs.) *The Templars, op. cit.*, s. 38. Teksten er oversatt fra S. Cerrini (red.), *Regula pauperum commilitonum Christi Templique Salomonici*, Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis.

<sup>229</sup> A.J. Forey, "The Charitable Activities of the Templars" i *Viator. Medieval and Renaissance studies*, 34 (2003), s. 117-18. Forey baserer hovedsaklig sin informasjon om almisser på avhør av brødre etter massearrestasjonen, og viser til J. Michelet (red.), *Procès, op. cit.*, I, s. 199, 247, 269, 305, 310, 357-58, 629, 641; II, s. 87-88, 142.

åpenhet eller nærmere bestemt på en slik måte at paven og andre dominerende skikkelser i Europa kunne oppnå en viss oversikt over Tempelriddernes aktiviteter. Det er riktig at man avholdt møter i hemmelighet, men det var ifølge Nicholson vanlig for militærordener.<sup>230</sup> I det hele tatt må hemmeligholdelsen ses som et ubetinget gode for Phillippe. Dersom den nevnte innvielsesseremonien var en skattkiste av usømmelige og – i kongens øyne – kjetterske handlinger, så tilførte det faktum at møtene foregikk i hemmelighet denne skattkisten en viss uttømmelighet. Hvis ingen utenfor Tempelridderordenen kunne si hva som foregikk ved møtene ville det være en enkel sak for en anklager å konstruere eller skape et inntrykk av at det under disse møtene ble praktisert kjetteri, avgudsdyrkelse eller hva anklageren måtte ønske. Det hele koker riktignok ned til påstand mot påstand, men Inkvisisjonens evne til å oppnå tilståelser fra arrestantene vender effektivt situasjonen til anklagerens fordel og det blir plutselig saken uvedkommende at en stor del av de anklagede betyr sin uskyld.

Helt avslutningsvis kan man generelt om anklagene si at de fleste historikere på 1900-tallet i større eller mindre grad har fulgt tyskeren Henrich Finke i at fornektelse av Kristus, vanære av korset, henfallenhet til sodomi og avgudsdyrkelse ikke *normalt* ble praktisert ved innvielsen av en Tempelridder.<sup>231</sup> Hva gjelder riddernes tilståelser har det blitt poengtert at de anklagede under avhør hadde blitt utsatt for alskens press og at de i fangenskap hadde hatt tid og anledning til å diskutere seg imellom hva de skulle si og til å finne på historier. I avhør ble de ofte spurt om hendelser som hadde skjedd fra ti til tjue år tidligere. Vitnemålene deres samsvarte ikke alltid med hverandre og det er i hvert enkelt tilfelle vanskelig å avgjøre hva som var sant, oppfunnet av hver enkelt eller et produkt av diskusjon med andre brødre.<sup>232</sup> Derfor kan heller ikke tilståelsene oppfattes som noe slags bevis for skyld. Erfaringen etter en gjennomgang av anklagene må bli at anklagene helhetlig sett er overdrevne og satt inn i en ikke-eksisterende kjettersk sammenheng. Isolert sett kan det nok finnes en grobunn eller en inspirasjonskilde til hver enkelt av dem, men det later til at det kun er de mindre sensasjonelle anklagene om grådighet og manglende reforminitiativ som virkelig har noe for seg.

## 4.2 Ulike synspunkter på Tempelriddernes undergang

Vi skal holde oss innenfor historiografien, nærmere bestemt for å se på enkelte historikers syn på hvorfor Tempelridderordenen opphørte å eksistere. Det finnes relativt få verk som

---

<sup>230</sup> H. Nicholson, "Saints or sinners?", *op. cit.*, s. 35.

<sup>231</sup> P. Partner, *The Knights Templar and their Myth*, *op. cit.*, s. 83. Partner viser til H. Finke (red.), *Papsttum und Undergang*, *op. cit.*, s. 326 flg; H. Jedin, *Kleine Konziliengeschichte*, Freiburg, Basel og Wien, 1960, s. 58.

<sup>232</sup> J. Riley-Smith, "Were the Templars guilty?", *op. cit.*, s. 116.

grundig søker å forklare hvordan Tempelridderordenen kunne gå under mens Johannittere og tyskere overlevde, og blant de som vel kan sies å ha spesialisert seg på middelalderens militærordener kan vi avgrense de forklaringene som er å finne til tre hovedsyn. For å balansere disse ”spesialistenes” tolkninger skal vi imidlertid først se hvordan noen andre historikere – et par av dem autoriteter innenfor korstogshistorie og én ekspert på kapetingerdynastiet – forklarer Tempelriddernes undergang. Disse forfatterne vier ikke Tempelridderne særlig stor oppmerksomhet i sine bøker. De har heller ikke benyttet seg av de samme kildene i like stor grad som Barber, Riley-Smith og Forey, som baserer sine konklusjoner på kilder som berører prosessen mot ordenen (som for eksempel Jules Michelets *Les procès des Templiers* og Heinrich Finkes *Papsttum und Untergang des Templerordens*) og andre arbeider som angår Tempelridderordenen spesielt. Likevel vil det være interessant å se hvordan mer ”generelle” historikere forholder seg til oppløsningsspørsmålet, ikke minst fordi både Steven Runciman og Hans Eberhard Meyer regnes som to av de aller største navnene innenfor 1900-tallets korstogsforskning.

#### **4.2.1 Steven Runciman: ytre og indre forutsetninger**

Runciman understreker at Tempelridderordenen alltid hadde ført en politikk som var både egoistisk og uansvarlig. At de på 1200-tallet hadde hatt suksess som bankmenn stimulerte heller ikke til noen slags hengivenhet for ordenen. Dette kan ses som et hint om at Tempelriddernes politikk og praksis var en trussel mot deres egen eksistens.<sup>233</sup>

I etterkant av 1291 var det bare militærordenene som virkelig ivret etter nye korstog. For de verdslige herskerne var det liten eller ingen nytte i slike aksjoner på dette tidspunktet, hvilket virket til å gjøre særlig Tempelridderordenen overflødig. Runciman mener det vil være uklokt å avvise ryktene om kjetteri som en ren oppfinnelse fra fiendens side, men at det trolig var akkurat nok substans i dem til å vise vei til hvordan Tempelridderne best kunne angripes på en overbevisende måte. Frem til 1954, da Runcimans tredje bind i korstogverket *A History of the Crusades* ble utgitt, hadde det som følge av at rettergangen mot ordenen var oppfattet som skandaløs og urettferdig, eksistert en hang i historieskrivingen til å fremstille ridderne som fullstendig skyldfrie. Dette er Runciman sterkt uenig i. Han er overbevist om at mistankene om Tempelriddernes unoter ikke var uten grunnlag. Imidlertid tilbyr disse eventuelle moralske og ukristelige skavankene bare en bakdør for et angrep på ordenen, og

---

<sup>233</sup> S. Runciman, *A History of the Crusades, Volume 3: The Kingdom of Acre and the later Crusades*, London: Penguin Books, 1990 (først utgitt av Cambridge University Press i 1954), s. 435.

forklarer ikke undergangen i seg selv. Runciman, som for så vidt er sparsommelig i sin forklaring av det hele, kan forstås slik at det er en kombinasjon av utviklingen i korstogsbevegelsen og dens sviktende entusiasme omkring år 1300, samt Tempelridderenes egen drift, som setter ordenen i en posisjon der den blir unnværlig og dermed også et enkelt bytte for Europas mektigste konge.<sup>234</sup>

#### **4.2.2 Hans Eberhard Mayer: Tempelridderordenen overflødig**

Mayer berører bare så vidt Tempelridderordenens oppløsning i forbindelse med ettervirkningene av tapet av korsfarerstatene i 1291. Han skriver blant annet at kong Phillippe gjennom "... a trumped-up charge of heresy" fikk paven til å oppløse ordenen.<sup>235</sup> Dette finner sted på et tidspunkt da militærordenene ikke var aktive i Midtøsten, og Tempelridderne knapt var aktive overhodet, noe som vanskelig kunne rettferdiggjøre deres betydelige eiendommer og gods. Samtidig var ikke korstogsbevegelsen preget av handling så mye som av diskusjon, og all den tid diskusjonen ikke førte til konkrete aksjoner var det mulig for Phillippe å angripe Tempelridderordenen i et øyeblikk da dens nødvendighet ikke var legitimert. Mayer kan tolkes på den måten at den sviktende korstoginteressen gjorde Tempelridderne sårbare for angrep fra mektige verdslige herskere så lenge dens velstående eksistens var unyttig for kristenheten, et syn som altså ikke avviker spesielt fra Runcimans, med unntak av at Mayer ikke uttaler seg om spørsmålet om skyld i forhold til anklagene.<sup>236</sup>

#### **4.2.3 Elizabeth M. Hallam: et spørsmål om makt**

Hallam, som er ekspert på det franske kapetingerdynastiet, mener Phillippes angrep på Tempelridderne var økonomisk motivert og at kongen og hans rådgivere ved hjelp av sine ferdigheter innenfor ydmykkelser og propaganda frembrakte fellende bevis mot ridderne. Dermed ble en svak pave Clementius tvunget til å oppløse ordenen.<sup>237</sup> Hallams arbeid er sentrert rundt kapetingerdynastiet og dets maktutvidelse fra ca. år 1200, og selv om hun ikke sier det eksplisitt er det tydelig at pave Clementius under prosessen mot Tempelridderordenen i hennes øyne domineres av nasjonalstaten Frankrike, som på dette tidspunktet var ved et

---

<sup>234</sup> *Ibid.*, s. 427-36. Runciman, som går nærmere inn på skyldspørsmålet enn både Mayer og Hallam, som følger nedenfor, baserer naturligvis sitt syn på dette spørsmålet på kilder som omhandler prosessen mot ordenen. Han viser til G. Lizerand, *Le Dossier de l'Affaire des Templiers*, Paris, 1928.

<sup>235</sup> H.E. Mayer, *The Crusades*, op. cit., s. 287.

<sup>236</sup> *Ibid.*

<sup>237</sup> E.M. Hallam, *Capetian France 987-1328*, op. cit., s. 317.

høydepunkt i sin maktposisjon i det vestlige Europa. Hun legger ikke skjul på at Phillippes metoder var alt annet enn hederlige og at kongens motiver ble fremstilt som rene og dydige mens det hele i realiteten var et spørsmål om å forsyne seg av en religiøs ordens aktiva, hvilket igjen representerer en markering av hvem som virkelig satt med makten innenfor kristenheten. Hallam sier ingenting nærmere om Tempelridderordenens utvikling eller status pr. 1307, men det fremgår at ordenen på dette tidspunkt var å anse som et lett bytte for en makthaver av Phillippes størrelse, særlig idet ordenens øverste beskytter, paven, ikke var sterk nok til å motstå den franske kongemaktens vilje.<sup>238</sup>

#### **4.2.4 Malcolm Barber: flere eksterne faktorer avgjør**

Tempelridderordenen er Barbers spesialfelt, og sentralt i hans arbeid står prosessen mot Tempelridderordenen, der hovedverket som nevnt er boken *The Trial of the Templars*. Barbers syn omhandler følgelig prosessen og ordenen sett noe mer isolert enn for eksempel de ovennevnte korstogspesialistene. Korstogsbevegelsen og dens varierende entusiasme berøres i liten utstrekning.

Et fremtredende syn hos Barber er at anklagene mot Tempelridderordenen er falske og at de sammenlignet med anklager om kjetteri mot andre på 1100- og 1200-tallet lukter av heksejakt. Hvorvidt Tempelridderordenen var i forfall på begynnelsen av 1300-tallet, er imidlertid et mer komplisert spørsmål. Barber mener hvilken som helst religiøs ordens iherdighet når det gjelder administrativ og økonomisk aktivitet vil være en trussel mot dens åndelige fundament. For slike ordener er suksess en risiko. Suksess bringer økte inntekter og med det ansvar for ny eiendom og for nye medlemmer som kanskje attpåtil vil vanne ut den eksisterende kvaliteten hos de opprinnelige medlemmene. Samtidig krever en militærorden en effektiv organisasjon til å vedlikeholde korstogsapparatet og verve nye soldater til å beskytte pilgrimer og delta i strid. For Tempelridderordenens del var et slikt apparat nødvendigvis stort, hvilket også gjenspeiles i den vareopptelling som ble gjort av kongen etter massearrestasjonen. På grunn av ordenens størrelse kan både den og dens medlemmer ha blitt oppfattet som arrogante av samtiden, og det finnes på 1200-tallet tegn til økende misnøye med Tempelridderordenens fremferd. Blander man denne generelle upopulariteten med ordenens manglende eksistensielle fotfeste på begynnelsen av 1300-tallet – Det hellige land var tapt, mens Johannitterordenen og Den tyske Orden (som attpåtil begge var fundert på veldedige og

---

<sup>238</sup> *Ibid*, s. 317-20.

sosiale oppgaver) hadde funnet nye militære ventiler henholdsvis på Rhodos og i det nordøstlige Europa – gjorde dette Tempelridderne mer sårbare og nærmest i ferd med å gå ut på dato uten at de selv var klare over det. Tempelridderordenen uten Det hellige land var en tom orden, uten substans til å bære dem gjennom vanskelige perioder og uten noe å basere en eventuell senere reformasjon på. At deres åndelige liv ikke var så sterkt som hos mange av de andre militærordenene gjorde ikke saken enklere.<sup>239</sup>

Idet Barber mener at anklagene om kjetteri forblir ubeviste samtidig med at det indre forfall i ordenen for ham er vanskelig å gradere (han har liten tro på at det ble utført blasfemiske ritualer ved innvielsesseremoniene, slik som Riley-Smith åpner for), konsentrerer han seg om kong Phillippes motiver for å ha forårsaket massearrestasjonen av og prosessen mot Tempelridderne. Det mest åpenbare motivet er penger, for den franske kronens økonomiske problemer var tydelige, men det foreligger flere mulige faktorer som førte til at Phillippe tok affære. Muligens så han Tempelridderne som en trussel mot sitt kapetingerkongedømme, noe Barber mener er en overdrivelse, men at det for en mann med Phillippes temperament godt kan ha fortonet seg som en trussel. Likevel er det mer sannsynlig at Tempelridderordenen i kraft av å være immune mot Phillippes makt representerte en trussel mot kronen idet ordenen sto under paven og hadde opparbeidet seg en viss økonomisk posisjon i Frankrike. Tempelridderne kan derfor ha blitt sett som en velstående, aristokratisk enklave som kongen fant frastøtende samtidig som ordenens massive verdier innebar en gedigen fristelse.<sup>240</sup> Dessuten fins det altså en mulighet for at Phillippe virkelig trodde at Tempelridderne var kjettere. Kongens syn på seg selv som den mest kristne av konger kan meget vel ha gitt ham den tro at det var opp til ham å rense ut ugudelige elementer fra sitt rike, og hvis han ikke gjorde det ville Guds vrede ramme hans kjære Frankrike. I sitt mer generelle verk om Tempelridderordenens historie, *The New Knighthood: a History of the Order of the Temple*, nevner Barber ytterligere en mulighet, nemlig at Phillippe hadde sett seg ut rollen som konge av Jerusalem – enten for seg eller for en av sine sønner – når en sammenslått, enhetlig militærorden en dag ville gjenerobre Det hellige land, og at Tempelridderordenen som organisasjon – men ikke deres gods – var uønsket i en slik ny orden. Barber fremholder imidlertid at dette alternativet er meget søkt idet det for Phillippes del innebærer at han måtte ha gitt opp den franske tronen for Jerusalems, hvilket han ikke anser for å være realistisk.<sup>241</sup>

---

<sup>239</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, op. cit., s. 243-45.

<sup>240</sup> *Ibid*, s. 246-47.

<sup>241</sup> M. Barber, *The New Knighthood*, op. cit., s. 300.



Barber forklarer altså prosessen mot Tempelridderordenen med at det fantes eksterne faktorer som gjorde det hele mulig. Phillippes økonomiske behov, pavestolens svakhet etter at Bonifacius VIII led nederlag mot den franske kongemakten, tapet av Det hellige land og dets påvirkning på holdningene innenfor kristenheten samt tilfældighetene som gjorde at pave Clementius kalte Stormester Jacques de Molay til Frankrike. Disse praktiske omstendighetene gjorde det mulig å angripe Tempelridderordenen, men Barber poengterer at den samfunnsmessige sammenhengen ikke må overses. Prosessen mot Tempelridderne kunne ikke ha funnet sted hvis det ikke i samtiden eksisterte en overhengende frykt for at Djevelen stadig forsøkte å spre fordervelse i kristne samfunn, og de troendes oppgave var til stadighet å være på vakt overfor denne trusselen. Dette spilte anklagerne til fulle på, med det resultatet vi kjenner. Det er etter Barbers syn derfor ikke mulig å se på prosessen mot Tempelridderne som et spørsmål om skyld eller uskyld, men som en middelaldersk tragedie der samfunnet, ved å skape omstendigheter som lot Phillippe handle slik han gjorde, knuste livet til en orden som det en gang hadde vært stolt av å oppfostre.<sup>242</sup>

#### **4.2.5 Jonathan Riley-Smith: fokus på et indre reformbehov**

Om Barber konsentrerer sin forklaring på Tempelridderens undergang rundt flere eksterne faktorer som sammen leder til en fatal straffesak, må Riley-Smith kunne sies å stå for et motsatt syn. Hans fokus hviler nemlig på Tempelridderordenens interne reformbehov, et behov som med tiden hadde vokst seg større og større og som rundt år 1300 hadde rukket å bli prekært. Dersom Tempelridderne var skyldige i de anklagene som angikk blasfemi og andre usømmeligheter under innvielsesseremonien – som omtalt ovenfor – kan dette godt skyldes dårlige vaner som kunne komme krypende inn i ordenen på grunn av manglende kontroll med interne rutiner. Dersom Riley-Smith nå skulle ta feil om det som angår skyld og uskyld, så omtaler han likevel i artikkelen *The Structures of the Orders of the Temple and the Hospital in c. 1291*<sup>243</sup> ordenens tilstand som så sørgelig at han tviler på at ordenen ville ha overlevd særlig lenge selv uten angrepet fra Phillippe. Tempelridderens rekkekamerater Johannitterne og Den tyske Orden maktet å opprettholde sin eksistens etter tapet av Det hellige land blant annet fordi deres praksis også omfattet pleie av syke, i tillegg til at de hadde fordelene av å være innkjørt i et konvensjonelt religiøst livsmønster til tross for at de var militærordener. De

---

<sup>242</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, op. cit., s. 247.

<sup>243</sup> J. Riley-Smith, "The Structures of the Orders of the Temple and the Hospital in c. 1291" i S. Ridyard (red.), *The Medieval Crusade*, op. cit., s. 125-43.

fant seg til og med noe nytt å gjøre på militærfronten, mens Tempelridderne fremsto som lammet, særlig etter tapet av øya Ruad i 1302, en øy som ble erobret for å være et slags springbrett for videre aksjoner i Midtøsten.

Riley-Smiths argumentasjon hviler på en sammenligning av organisasjonsstrukturen til Tempelridderne og Johannitterne,<sup>244</sup> hvor han finner flere forskjeller og hvorav enkelte av disse kan ha bidratt til å svekke den interne disiplin og utøvelse av det daglige virke som broder i Tempelridderordenen. Ett eksempel på slike forskjeller er at nyankomne brødre av ordenen ikke alltid mottok noen instruksjon om dagligliv og rutiner innenfor ordenen. Man hadde tidlig forkastet prøvetiden for nye brødre, men mottagere skulle likevel tilbys en viss opplæring. Det ble imidlertid ikke alltid gjort, og få overordnede later til å ha brydd seg om å forbedre rutinen. Dette kan henge sammen med at Tempelriddernes lederskap var svært forsiktig, nærmest paranoid med hensyn til hvem som fikk lese eller få referert innholdet i det offisielle regelverk. Vanlige brødre fikk ikke holde sine egne eksemplarer av frykt for at de eller deres tjenere skulle røpe noe for utenforstående og slik skade ordenen. Til sammenligning sirkulerte Johannitterne sine vedtekter åpent omkring. Virkningen av Tempelriddernes maniske hemmeligholdelse må følgelig ha vært en bred uvitenhet om ordenens formål og som følge av det igjen en rekke brudd på regelverket.<sup>245</sup>

Hvor mye visste så den vanlige broder om organisasjonsstrukturen i sin orden? Den *reelle* lovgivende forsamling i Tempelridderordenen var Stormesteren og hans råd, som etter 1291 besto av noen få eldre brødre og mange yngre i stridsegnet alder. Riley-Smith tviler på at rådet i det hele tatt var kvalifisert og godt nok oppdatert på hendelser i Europa til å ta avgjørelser som angikk provinser og hus der (helt kort kan vi si at Tempelridderordenen organisasjonsmessig var delt inn i flere provinser som igjen besto av flere mindre hus), rådet kunne dessuten være en arena for krangel og disputt. Den *formelle* lovgivende forsamling var generalkapitlet, men i praksis bare fordi Stormesteren og rådet var til stede ved dem. Videre fantes på provinsnivå et provinsielt kapittel som ble avholdt årlig, og et enkelt kapittel på husnivå (ett hus, eller *preceptory*, ville ofte bestå av flere fysiske hus som utgjorde et felles Tempelriddersamfunn) med ukentlige møter. Kapittelmøtene var viktige elementer i det religiøse livet, der alt fra budsjett/regnskap og ansettelse til disiplinærspørsmål ble diskutert. Blant Tempelridderne fantes en utbredt forvirring om både strukturen i organisasjonen og nivået til disse kapitlene. For eksempel fremgår det av vitneavhørene under prosessen at

---

<sup>244</sup> Forfatteren baserer seg her blant annet på K. Schottmüller, *Der Untergang des Tempel-Ordens*, 2 bind, Berlin, 1887; J. Riley-Smith, *The Knights of St John in Jerusalem and Cyprus c. 1050-1310*, London, 1967; samt H. de Curzon, (red.), *La règle du Temple*, Paris, 1886.

<sup>245</sup> J. Riley-Smith, "The Structures of the Orders of the Temple and the Hospital in c. 1291", *op. cit.*, s. 130-31.

mange brødre refererte til provinsielle kapittelmøter som generalkapitler og at de generelt hadde vansker med å skille disse fra hverandre.<sup>246</sup> Forvirringen var også til stede i det øvre sjikt; de få skriftlige kilder som har overlevd fra den lovgivende virksomhet er fulle av gjentakelser, de er rotete fremstilt og skiller ikke mellom hva som var vedtekter og hva som var sedvane. Under de rådende kommunikasjoner i middelalderen var det heller ikke vanskelig for brødre på lokalt nivå å overse ordrer eller retningslinjer som kom ovenfra. Riley-Smith kaller Tempelridderens styreform for anarkisk og gammeldags, men innrømmer at han muligens overdriver deres bakstreverskheter og at Johannitterne ikke var så veldig mye bedre idet det finnes holdepunkter i deres arkiver for at ikke alle prosedyrer fungerte tilfredsstillende. Om Johannitterne hadde blitt utsatt for en slik iherdig gjennomgang av sin organisasjon som Tempelridderne ble under etterforskningen av dem, ville muligens tilsvarende mangler ha blitt avdekket hos Johannitterne. Han stiller seg dog sterkt tvilende til at noe lignende noen gang vill ha skjedd med Johannitterordenen, ganske enkelt fordi de fant seg noe positivt å gjøre etter tapet av Akko i 1291 samtidig som de hadde flere virkeområder å falle tilbake på, herunder omsorgsarbeid. Dessuten var Johannitternes styringssystem noe mer moderne og sto for en mer effektiv drift, delvis fordi størrelsen på deres orden var enklere å hankses med. Etter at Tempelridderne tapte øya Ruad i 1302 mener Riley-Smith å sanse en viss demoralisering i ordenen, en mental tilstand som Tempelridderordenens organisasjonsapparat ikke var sterkt nok til å omvende.<sup>247</sup>

#### **4.2.6 Alan J. Forey: militærordenene mistet sin plass i historien**

Foreys arbeid omhandler mange forskjellige sider ved militærordenene som helhet, og omfatter for så vidt ingen eksplisitt forklaring på hvorfor Tempelridderordenen gikk under. I sin bok *The Military Orders from the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries* omtaler han imidlertid militærordenenes rolleendring etter tapet av Akko i 1291. Forey representerer en slags tredje tilnærming til problemet – selv om forklaringen hans på mange måter er en av flere eksisterende forutsetninger for prosessen som Barber omtaler – idet han velger å fokusere på militærordenenes historiske utvikling. Forey er ikke fullt så opptatt av motivene bak Phillippes angrep på Tempelridderordenen idet han mener det er vanskelig å vite noe

---

<sup>246</sup> *Ibid.*, s. 136. Riley-Smith viser til L. Menard, *Histoire civile, ecclésiastique et littéraire de la ville de Nîmes*, Paris, 1750, I, s. 176, 179-80, 191-92; E. Trota, "L'ordine dei cavalieri Templari a Modena e l'ospitale del Ponte di S. Ambrogio" i *Atti e memorie della deputazione di storia patria per le antiche provincie Modenesi*, serie 11, 6 (1984), s. 52; F. Fita y Colomé, *Siete concilios españoles*, Madrid, 1882, s. 109.

<sup>247</sup> *Ibid.*, s. 134-42.

sikkert om de bakenforliggende beveggrunner. Det overlevende kildematerialet antyder flere mulige forklaringer og det er helt sikkert snakk om flere medvirkende faktorer. Han belyser derimot militærordenenes endrede plass i historien etter hvert som utviklingen skred frem fra etableringen på første halvdel av 1100-tallet og frem til inngangen til det 14. århundre. Deres opprinnelige funksjon var å forsvare eller gjenvinne Det hellige land, et oppdrag som nå ikke lenger ble forfulgt med like stor entusiasme. Militærordenene selv brukte mindre tid og færre ressurser på å kjempe mot muslimene og ble oftere leid inn av verdslige herskere til å bekjempe andre kristne. Etter hvert som entusiasmen for og aktiviteten i korstog minket, dalte også den tidligere så massive støtten til militærordenene. Gunstige privilegier og fritak som ordenene tidligere hadde nytt godt av ble redusert og økende økonomiske krav ble stilt dem fra paver og verdslige. Slik manglende støtte fra kristenheten førte til at militærordenene ikke lenger gjorde sitt ytterste i kampen mot muslimene, som igjen førte til at de ble kritisert for ikke å produsere gode nok resultater til å rettferdiggjøre den tilkomne økonomiske støtte.<sup>248</sup>

I en slik ond sirkel hadde Johannitterne og Den tyske Orden det tidligere nevnte fortrinn at de kunne falle tilbake på sin sosiale bevissthet samtidig som omstendighetene førte til at de fant seg andre militære oppgaver. Omtrent på samme tid som disse to ordenene makter å forflytte sine fokus gir flere av de mindre militærordenene, som St. Thomas av Akko-ordenen og St. Lazarus-ordenen, opp sine militære funksjoner.<sup>249</sup> Forey nevner ikke Tempelriddernes endelikt spesifikt, men skriver at de problemene som møtte militærordenene rundt 1300 primært skyldtes forholdene i samtiden, som ikke lenger var i stand til å bære dem økonomisk. Svikten i korstogsbevegelsen ligger etter hans syn hos Den vestlige kristenhet som helhet idet den ikke var i stand til å opprettholde støtten til et kristent forsvar av Det hellige land, en sak han for øvrig mener pågikk alt for lenge.<sup>250</sup> Derfor kan vi for Tempelridderordenens del tolke Forey slik: tiden gikk fra dem. Det Europa som en gang hadde vært så entusiastisk og hjelpelig ved etableringen av ordenen og trykket den til sitt kristne bryst, hadde ikke lenger evne eller vilje til å fortsette å bære den nå som det primære formålet ved militærordenenes eksistens ikke var like attraktivt. Tidene og prioriteringene hadde forandret seg, det var nå opp til den enkelte militærorden å transformere seg i takt med tiden for å skape seg et eksistensgrunnlag. Det maktet ikke Tempelridderordenen og derfor – sammen med flere andre mulige motiver som Forey ikke synes vi bør ha for bastante meninger om – ble den et offer for den franske kongens handlekraft.

---

<sup>248</sup> A.J. Forey, *The Military Orders from the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries*, op. cit., s. 239-41.

<sup>249</sup> *Ibid*, s. 222-25.

<sup>250</sup> *Ibid*, s. 241.

## **Kapittel 5 – Diskusjon og konklusjoner**

Uavhengig av skyld eller uskyld, det kan mer eller mindre fastslås at den historiske utviklingen og ordenens egen adferd sammen hadde virket til å bringe Tempelridderordenen til en posisjon hvor man ville stå utsatt til for et velfundert angrep. Det kan ikke betviles at kong Phillippe slo til på et tidspunkt der Tempelridderordenen befant seg på sitt svakeste og der et eventuelt angrep ville ha størst mulig sjanse til å lykkes. Nå kan man ikke si at prosjektet for den franske kongens del ble *vellykket*, til det var den økonomiske gevinsten i forhold til den åpenbare målsetningen – å overta ordenens penger og gods – for mager. For det er lite som tyder på at Phillippes aksjon, uavhengig av de velformulerte juridiske og teologiske utflukter, kom som et resultat av kongens ærverdige samvittighet. Han hadde håpet å kunne valse over Tempelridderordenen i løpet av noen få måneder, for så uforstyrret å forsyne seg av deres aktiva. Phillippes tabbe var undervurderingen av pave Clementius' motstandsvilje. Den franske kronen hadde gjennom avslutningen på 1200-tallet lært seg selv at kongen hadde en guddommelig rett til å overstyre paven, og i saken mot Tempelridderne ble denne retten også overført til å gjelde trosspørsmål. Slik ser det i hvert fall ut, for angrepet på Tempelridderordenen ble definitivt utført uten den nødvendige jurisdiksjon. Som en kirkelig organisasjon kunne Tempelridderne bare arresteres eller straffes av paven selv, men Phillippe og hans ministre, naturligvis tvilende til hvorvidt paven ville danse etter deres fløyte under en korrekt og pavestyrert prosess, fant det tryggest å ta saken i egne hender.

Clementius' reaksjon og sakens utfall for øvrig er kjent og skal ikke dveles ved. Derimot skal det – i tråd med problemstillingen – forsøkes å gi et tilfredsstillende svar på hvorfor Tempelridderordenen ble oppløst. Et slikt resonnement må i stor grad hvile på en forklaring av hvilke omstendigheter som var til stede slik at ordenen var rede til å motta sitt banesår. I dette kapitlet skal vi derfor aller først se på noen momenter som sammen provoserte frem en tilstand hvor Tempelridderordenen var meget utsatt.

### **5.1 Faktorer som påvirket Tempelriddernes eksistensgrunnlag**

Det fant sted en betydelig utvikling både i Den vestlige kristenhet som helhet og innenfor Tempelridderordenen fra den mottok sin pavelige aksept ved kirkemøtet i Troyes i 1129 og frem til massearrestasjonen 13. oktober 1307. De politiske omstendighetene i Europa forandret seg, så også Tempelridderne. I løpet av disse 178 årene kan vi ta for gitt at utviklingen omfattet faktorer som samlet bidro til at Tempelridderordenen gikk fra å være

kristenhetens betrodde forsvarere mot ”de vantro” og over til en tilstand der ordenen var tilnærmet overflødig. I det følgende vil jeg ta for meg noen momenter som jeg finner sentrale i denne utviklingen, faktorer som påvirket inntrykket av ordenens nødvendighet for kristenheten og som således førte til forskyvninger i Tempelridderordenens eksistensgrunnlag.

### 5.1.1 Tempelridderenes upopularitet

Tempelridderordenen – og militærordenene for øvrig – ble etter hvert som de ble større, rikere og mer uavhengige, mindre populære innenfor kristenheten. Vi var i kapittel to innom den innledende tvilen til at en slik orden som Tempelridderordenen kunne få støtte fra paven, med de argumenter som hørte til den diskusjonen. Etter hvert som ordenen ble eldre og forandret karakter, ble den utsatt for nye typer kritikk. Kritikken gikk verst ut over Tempelridderne, som generelt ble ansett som den viktigste av militærordenene og på mange måter ble representativ for militærordenene som helhet. Mesteparten av berømmelsen av militærordenene (de mottok selvsagt også en hel del lovprisninger) og deres mot i strid omhandler Tempelridderordenen, noe som naturligvis også virker motsatt vei. De feil eller mangler som måtte eksistere hos andre militærordener kunne Tempelridderne bli kritisert for.<sup>251</sup> Vi skal nå se at det var to hovedmomenter som brakte vestlige skribenter, herskere og geistlige til å kritisere Tempelridderordenen, men la oss ikke glemme at alle eksisterende militærordener ble kritisert, og som tidligere nevnt ingen av dem mer enn angivelig fromme ordener som cisterciensere og andre munkeordener.

Det mest utbredte klagepunktet var at militærordenene hadde for mange privilegier og at de misbrukte disse. Man følte at religiøse menn ikke skulle ha så mange fortrinn, og de skulle i alle fall ikke misbruke dem. Geistligheten tok dette opp med pave Alexandrus III ved det tredje Laterankonsil i 1179, men både Tempelridderne og Johannitterne var blant hans viktigste støttespillere og paven hadde derfor ikke råd til å fornærme dem ved å ta slik kritikk til følge. Mot slutten av 1100-tallet begynte også konger å legge merke til at militærordenenes privilegier undergravde deres egen autoritet, et uunngåelig resultat av disse monarkenes forfedres generøse gaver til militærordenene da ordenene var relativt nyetablerte. De hadde gitt dem land, tjenester og rettigheter og unntatt dem fra å betale skatt. Privilegiene førte til at også laverestående landeiere og handelsmenn irriterte seg over militærordenene, hvilket ofte førte til dispuTT. Militærordenene ville som regel hevde at de ikke kunne trekkes for kongens

---

<sup>251</sup> H. Nicholson, “Knights of Christ?”, *op. cit.*, s. 6.

rett og heller ikke sto til svars for biskopen, men kun for paven, og at de dessuten hadde privilegier som ville la dem velge sine egne dommere i kirkeretten. Dette gjorde det vanskelig å oppnå rettferdighet for den som måtte ha god grunn til å klage på militærordenene, med mindre personen var av høy status.<sup>252</sup>

Den andre hovedkimen til kritikk, som har nær sammenheng med den første, var militærordenenes velstands nivå. De hadde åpenbart store økonomiske ressurser, men trengte disse til å drive militær aktivitet i Midtøsten. På 11- og 1200-tallet sirkulerte det to ulike tanker som kritiserte ordenens velstand. Den ene, som Guillaume de Tyr representerte, gikk ut på at slike religiøse ordener ikke burde være så rike fordi det gjorde dem stolte. Den andre, uttrykt av blant andre Matthew Paris, tilsa at militærordenene måtte ha brukt pengene sine ineffektivt siden de alltid klagde på at de var fattige og hadde behov for mer penger. En del av denne kritikken kan godt ha sprunget ut fra politiske interesser. Nevnte Matthew Paris var misfornøyd med Tempelridderne og Johannitterne fordi de hadde nektet å samarbeide med keiser Friedrich II under hans korstog i 1229. Guillaume de Tyr mente at Tempelridderordenen bidro til å svekke kongedømmet Jerusalem og var en trussel mot hele korsfarerriket. Motstanden mot militærordenene var altså politisk relatert, men det er deres moralske lyter som fremheves i kritikken av dem.<sup>253</sup> Man kan tolke kritikken fra Guillaume de Tyr (som døde rundt 1184) som et bevis på at kritikken mot Tempelridderordenen var massiv før man begynte med bankvirksomhet, men at sistnevnte aktivitet var som bensin på bålet for de som kritiserte deres grådighet, som for eksempel John of Salisbury og Walter Map.<sup>254</sup>

En annen kilde til kritikk, spesielt mot Tempelridderne, var at ordenen ikke var i stand til å etterleve det ideal som St. Bernard hadde vært med på å tegne opp i 1130-årene. Utpå 1200-tallet vokste gapet mellom de opprinnelige forventningene til Tempelridderordenen og det inntrykk Europa hadde av ordenen. Mens tiden gikk og svikten i Det hellige land ble mer synlig, økte følelsen av at Tempelridderne ikke gjorde sitt ytterste for å forsvare de kristne besittelsene. Man nøt altså ingen universell støtte blant folket før 1307, brødrene ble ansett som grådige, gjerrige og forræderske. Ridderne hadde blitt levende motsetninger til

---

<sup>252</sup> *Ibid.*, s. 10-11.

<sup>253</sup> *Ibid.*, s. 12. Nicholson viser til M. Paris i H.R. Luard (red.), *Flores Historiarum*, Rolls Series 95, London, 1890; M. Paris i F. Madden (red.), *Historia Anglorum, sive... Historia minor, item... Abbreviatio Chronicorum Angliae*, Rolls Series 44, London, 1866-69; Guillaume de Tyr, *Chronique*, i R.B.C. Huygens (red.), *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis* 63 og 63A, Turnhout, 1986, overs. som "A History of Deeds done beyond the Sea" av E.A. Babcock og A.C. Krey, 2 bind, New York, 1943. Nicholson oppgir ingen sidetall.

<sup>254</sup> S. Menache, "The Templar Order", *op. cit.*, s. 7. Menache viser til John of Salisbury i C. Webb (red.), *Policraticus*, 2 bind, Oxford, 1909, trykt på nytt Frankfurt, 1965, 7. 21; Walter Map i M.R. James (red.), *De nugis curialium*, Oxford, 1914, s. 19, 20, 23, 29-31, 34-35; F. Seibt, *Die Schrift De Nugis curialium: Studien zum Weltbild und zur geistigen Persönlichkeit Walter Maps*, doktorgradsavhandling, Universitetet i München, 1952, s. 36-37.

korsfarerideologien og satte hele kristendommens stabilitet i fare.<sup>255</sup> Det later til at de eneste som ikke tvilte på militærordenenes entusiasme i Det hellige land, var deres motstandere, muslimene. De anså militærordenene som hjertet i den kristne hæren, og hvis de kunne utslettes ville hele den kristne militærstyrken bli overvunnet.<sup>256</sup>

I stedet for å fokusere på oppløsningen av Tempelridderordenen kan man heller spørre seg hvordan den kunne overleve gjennom 1200-tallet med all den kritikk og fiendskap man opplevde både i Europa og i Midtøsten. Sophia Menache mener det paradoksalt nok er deres økonomiske rolle innenfor kristendommen som fremhever deres politiske status og slik sikrer deres overlevelse. Deres hjelp til kongelige administrasjoner gav dem støtte fra de monarker som dro fordel av deres tjenester, og til tross for kritikk fra pave og geistlighet kunne ordenen regne med støtte fra verdslige herskere i vest. Dette hadde riktignok sine farer ettersom det gjorde Tempelridderordenen sårbar for endrede prioriteringer og før eller senere ville skaffe dem problemer. At det som til slutt skulle felle Tempelridderordenen formelt var anklager om kjetteri, antyder for øvrig at deres negative image og den kritikk de hadde opplevd tidligere, spilte en marginal rolle i oppløsningen.<sup>257</sup> Tempelridderordenen ble nemlig offer for en voksende pragmatisme i datidens moderne statsadministrasjon. Det elementet som hadde holdt ordenen oppe i perioder med moralsk kritikk fra geistligheten skulle senere komme til å spise den opp når dette elementet ikke lenger selv hadde bruk for Tempelriddernes tjenester.

### 5.1.2 Tapet av Det hellige land

Det hellige lands betydning for Tempelridderordenens eksistensgrunnlag har vi for så vidt vært innom tidligere, for det som gjelder dette momentet skal jeg derfor fatte meg i korthet. Situasjonen for Tempelridderne var slik: deres orden ble etablert i Jerusalem som en konsekvens av at europeerne erobret byen og etablerte et kongedømme omkring den i 1099, et kongedømme som i praksis utgjorde "Det hellige land" som Tempelridderne etter hvert fikk større og større ansvar for å beskytte. Deres oppgaver var helt og holdent av militær art. Da byen Jerusalem gikk tapt i 1187 fortsatte kongedømmet Jerusalem å eksistere etter iherdig innsats under Det tredje korstog, men da Akko falt til sultanen av Egypt i 1291 betydde det at

---

<sup>255</sup> *Ibid.*, s. 9-10. For uttrykk for misnøye til Tempelriddernes innsats viser forfatteren til Mario Roques (red.), *Le Roman de Renart*, 6 bind, Paris, 1960, V, 45; P. Meyer, "Les derniers troubadours de la Provence," i *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 30, 1869, s. 497-98.

<sup>256</sup> H. Nicholson, "Knights of Christ", *op. cit.*, s. 8. Nicholson viser til Imad al-Din al-Isfahani, *Conquête de la Syrie et de la Palestine par Saladin*, overs. til fransk av H. Massé, Paris, 1972; Abû l-Fid i "Resumé de l'histoire des Croisades tiré des annales d'Abu l-Feda" i *Recueil des Historiens de Croisades: Historiens Orientaux*, utgitt av Académie des Inscriptions et de Belles-Lettres, 5 bind, Paris, 1872-1906.

<sup>257</sup> S. Menache, "The Templar Order", *op. cit.*, s. 10-13.



siste rest av det latinske kongedømmet i Midtøsten var borte. Et logisk resonnement vil da fortelle oss at Tempelridderordenens fundament ikke lenger var til stede og at det ikke lenger var bruk for ordenen. Det er imidlertid to momenter som forstyrrer dette resonnementet.

For det første hadde Tempelridderordenen som vi vet skaffet seg andre gjøremål, enkelte militære oppgaver på oppdrag fra ulike herskere, men også ikke-militære oppgaver. Men det må kunne sies at de ikke-militære oppgavene (innen bank og finans) ikke var av den samfunnsnyttige typen som Johannitterne drev med, men heller var egnet til å gjøre ordenen upopulær. Det andre er at Den vestlige kristenhet ikke umiddelbart etter 1291 gav opp tanken på at Det hellige land kunne gjenerobres og at kongedømmet Jerusalem kunne gjenoppstå. For Tempelridderne var det derfor ytterst viktig at drømmen om Jerusalem ikke døde, Det hellige land hadde gjennom hele deres tid vært det elementet som rettferdiggjorde ordenens eksistens da misnøyen med ordenen bredte seg ut i Europa. Så lenge Tempelridderne hadde Det hellige land å beskytte, ville også Det hellige land beskytte Tempelridderordenen fra å bli oppløst. Da 1300-tallet kom uten at noe nytt felles europeisk felttog hadde blitt iverksatt, dalte også entusiasmen for et nytt korstog blant monarkene, som i økende grad var opptatt av å pleie sine egne land.<sup>258</sup> Tempelridderne og Johannitterne, som begge på dette tidspunkt befant seg på Kypros, forsøkte seg sammen med en erobring av øya Ruad like utenfor den syriske kysten i 1300, ment som et springbrett for videre fremstøt og et mulig samarbeid med mongolene. Øya kom imidlertid ikke til slik nytte og man mistet den til egypterne høsten 1302. Initiativet mot Ruad må kunne betegnes som en flopp, og det var det eneste reelle fremstøtet mot Det hellige land etter 1291 som Tempelridderordenen tok del i. Muligens var denne mislykkede aksjonen med på å forsterke inntrykket av at Tempelridderne ikke lenger var kompetente til å stå som kristenhetens forsvarere av et fremtidig gjenetablert kongedømme i Midtøsten og bidro til ytterligere å dempe de verdslige europeernes trang mot Jerusalem. Hvis det nå var slik at Det hellige land ikke lenger frembrakte den samme iver som tidligere i korsfarertiden og til og med ble ansett for å kunne unnværes, så ville man kunne si det samme om Tempelridderordenen.

---

<sup>258</sup> Dette betyr ikke at interessen for korstog var helt død, men at det ikke lenger var noen automatikk i at et tap i Midtøsten umiddelbart fremprovoserte et nytt korstog. Det ble lagt mange planer og ideer ble klekket ut uten at disse førte til noen konkret militær aksjon. Da man først kom til å iverksette et felttog, nemlig pave Clementius' korstog i 1309-10, viste dette fremfor alt hvordan de moderne monarkiene ikke lenger var interessert i slike aksjoner.

### 5.1.3 Tempelriidernes manglende politiske kompetanse

Hendelsene som fulgte i kjølvannet av slaget ved Hattin og Det tredje korstog utvidet Tempelriidernes (og Johannitternes) ansvarsområde i kongedømmet Jerusalem. At militærordenene oppnådde mer makt i Midtøsten førte med seg større innflytelse innenfor kristenheten, hvilket stilte større krav til Stormesternes politiske kompetanse. Militær kunnskap var ikke lenger tilstrekkelig for å lede en stor militærorden på veien mot det 14. århundre. Tempelridderordenens posisjon blant Europas maktelite avhang således i større grad av Stormesterens evner enn tidligere. Da det i etterkant av 1291 begynte å røyne på for Tempelridderne, som desperat var i beit etter noe å rettferdiggjøre sin virksomhet med, var Jacques de Molay da rett mann til å lede ordenen? Hadde han de nødvendige egenskapene som trengtes for å ro en slik vrien situasjon i land?

Svaret er nei. Det vil si, det er enighet blant historikere som har studert personen Molay nærmere om at hans intellektuelle karakter ikke var sterk nok,<sup>259</sup> blant annet basert på den fremferd han utviste etter at han ble arrestert av kong Phillippes menn i oktober 1307, men også hans virke før dette bærer bud om at han ikke hadde de mentale forutsetningene som det politiske klimaet krevde. Molays argumentasjon mot en sammenslåing av Tempelriddere og Johannittere, lagt frem for paven i 1306, preges av at Stormesteren ikke forsto det politiske spillet som foregikk i Europa, og av at det er et kortsiktig syn som uttrykkes. Da den franske kongen aksjonerte mot Tempelridderne ble Molay fanget i en situasjon han ikke hadde kontroll over. Han hadde i sin tid som Stormester arbeidet hardt for at korstogene skulle gjenopplives slik at ordenen som han følte så sterkt for skulle få noe nyttig å gjøre. Muligheten for å flytte Tempelridderordenen til Spania har vært nevnt, men Molays orden hørte hjemme i Det hellige land og han så det som sin plikt å arbeide mot det.<sup>260</sup> At han nå fant seg selv og sin orden fanget som brikker i et politisk maktspill mellom den franske kronen og pavestolen var en situasjon Molay trolig aldri hadde forestilt seg. Han må underveis i prosessen ha trodd at den dreide seg om Tempelridderordenen, mens den i realiteten var en dragkamp mellom Phillippe og paven, et fundamentalt faktum Molays manglende forståelsesevne for de underliggende krefter i samtidens europeiske politikk hindret ham i å se.<sup>261</sup> Tiden hadde gått fra militærordenene, de hadde ikke maktet å fornye seg, noe som vistes spesielt godt når man ble stilt opp mot politikkenes ringrever. Molay var nok skikket til å lede en militær organisasjon så lenge man holdt seg til militære operasjoner, men politikken var

---

<sup>259</sup> M. Barber, "James of Molay", *op. cit.*, s. 106; A. Demurger, *The Last Templar*, *op. cit.*, s. 212.

<sup>260</sup> M. Barber, "James of Molay", *op. cit.*, s. 108. Barber viser til M. Melville, *La Vie des Templiers*, Paris, 1951, s. 249.

<sup>261</sup> *Ibid*, s. 114.

ikke hans arena. Når det kom til å navigere mellom ulike politiske motstandere var han ikke oppgaven voksen. Demurger skriver at dette delvis skyldes intellektuell utilstrekkelighet, ikke bare hos Stormesteren, men hos Tempelridderne som helhet.<sup>262</sup> Prosessen mot ordenen avslørte tydelig Molays mangler, om hvilke Malcolm Barbers beskrivelse av Stormesterens intellektuelle kapasitet sier det meste:

”[Jacques de Molay] did not have the mental resources to deal with the situation provided by the trial. He was little more than a pawn in the elaborate manoeuvres of the king of France and the pope. He was caught in circumstances he did not understand, in a world in which he had not been trained to operate.”<sup>263</sup>

For det som gjaldt Tempelridderordenens interaksjon med mektige politiske motspillere som kongen av Frankrike (og for den saks skyld også paven) kan man nærmest fastslå at Molay ikke var skikket til å lede ordenen i en tid hvor storpolitikken i stor grad berørte en ledende militærordens skjebne. Hvorvidt et annet utfall ved valget av Stormester i 1292 hadde ført til en sterkere politisk bevissthet de neste årene er et åpent spørsmål som jeg skal forsøke å si litt om nedenfor. Men selv ved en annen Stormester ved roret ville det fortsatt eksistere et behov for opprydding internt i Tempelridderordenen, hvis organisasjon skrek etter reform.

#### **5.1.4 Svakheter i organisasjon: et åpenbart reformbehov**

Som vi så under punkt 4.2.5 er Tempelridderordenens indre reformbehov foreslått av Riley-Smith som forklaring på dens endelikt. Grunnlaget for dette synet er gjennomgått der, men det ble i forbigarten nevnt at Tempelridderne hadde forkastet prøvetiden og at nye brødre ikke alltid mottok noen instruksjon om interne rutiner, hvilket førte til en utbredt forvirring og manglende disiplin, særlig på lokalt nivå. Tidlig i Tempelridderordenens virketid var det meningen at nye rekrutter skulle læres opp og trenes til kamp, men det var liten orden på denne treningen. Det ville som regel være snakk om svært få noviser på et sted, og den trening de måtte få ville derfor bli svært uformell. Man har antatt at det etter den vanlige geistlige normen var ett års prøvetid også for Tempelridderordenens rekrutter, men denne prøvetiden ble med tiden borte hos Tempelridderne. Presis når denne endringen oppstod, er uklart.<sup>264</sup>

---

<sup>262</sup> A. Demurger, *The Last Templar*, *op. cit.*, s. 222.

<sup>263</sup> M. Barber, “James of Molay”, *op. cit.*, s. 124.

<sup>264</sup> A.J. Forey, “Novitiate and Instruction in the Military Orders during the Twelfth and Thirteenth Centuries” i *Speculum. A journal of medieval studies*, 61 (1986), s. 3-4. Ifølge syrerer Michael hadde Tempelridderordenen

Man kan imidlertid spørre seg hvorvidt militærordenene trengte like lang prøvetid som for eksempel en munkeorden, idet militærordenenes medlemmer ikke var forventet å delta så aktivt i det åndelige liv, men heller å kjempe i strid. På den annen side kunne prøvetiden være en nyttig tid for å se an om rekruttene egnede seg til et liv innenfor en religiøs orden og under ordensløfter og regelverk generelt. Men militærordenene led gjerne store tap, og det er mulig at nødvendigheten av å gjenopprette antall menn så raskt som mulig var en medvirkende årsak til at prøvetiden gradvis forfalt eller forsvant.

Prøvetid eller ikke, nye rekrutter måtte uansett gis en viss opplæring eller innføring i hvordan ordenen fungerte. Etter at prøvetiden bortfalt ble dette vanligvis gjort etter innvielsesseremonien ved at mottageren informerte den nyankomne om regler og rutiner. Men det var ikke alltid denne mottageren var lesekyndig, og slik muntlig instruksjon kan umulig ha vært noen effektiv måte å lære opp rekrutter på. Om mottageren kunne lese var det neppe spesielt fruktbart for rekrutten å få en lang remse regler lest opp for seg. Derfor begynte man å arrangere jevnlig opplesninger fra regelverket slik at brødrene kunne friske opp kunnskapen. Enkelte brødre vitnet under prosessen om at de aldri hadde opplevd noen slik opplesning, hvilket tyder på at det ikke var alle steder dette ble gjort. Alan Forey bemerker at avhørene gir inntrykk av at det eksisterte en utstrakt uvitenhet og unøyaktig kunnskap blant Tempelridderne, også hos brødre som hadde ansvar for hele avdelinger. Ikke alle brødre levde i konformitet med regelverk og skikk, og denne variasjonen i praksis kan ha sitt utspring i uvitenhet og misforståelser.<sup>265</sup> En slik fraværende internkontroll og manglende praksis i henhold til felles rutiner er usunn for hvilken som helst organisasjon idet den tillater små uvaner å kripe inn blant medlemmene, små uvaner som med tiden har en tendens til å bli større. Enten disse uvanene dreier seg om å more seg med blasfemiske utsagn, regelrett sodomi eller tilsynelatende uskyldige detaljer, så vil det være uheldig for enhver organisasjon at fragmenter av organisasjonen ikke føyer seg etter de felles regler som er vedtatt, men tar seg til rette etter egen vilje. Videre kan uvaner på lokalt nivå spre seg fra hus til hus over tid, og Tempelridderordenen vil plutselig finne seg selv i en situasjon der ingen vet eller husker hva den egentlige rutinen går ut på. Det kan ikke være i tvil om at noe måtte gjøres med den interne strukturen i ordenen før det hele ville anta ugjenkallelige proporsjoner.

---

en prøvetid på ett år, se "Michael the Syrian (early 1190s)", *op. cit.*, s. 28. Forey viser for øvrig til H. de Curzon (red.), *La règle du Temple*, *op. cit.*, s. 23, 25-26; R. Hiestand, *Papsturkunden für Tempel und Johanniter*, Göttingen, 1972, s. 208, dok. 3; D.M. Federici, *Istoria de' cavalieri gaudenti*, Vinegia, 1787, 2: Codex diplomaticus, s. 19, dok. 18.

<sup>265</sup> *Ibid.*, s. 15-16. Forey viser til J. Michelet (red.), *Procès*, *op. cit.*, I, s. 320, 555; H. de Curzon (red.), *La règle du Temple*, *op. cit.*, s. 301-2.

Jacques de Molay hadde arvet lederskapet for en stor orden, og som i alle andre ordener må det til enhver tid ha fantes individer som brøt et eller flere av løftene eller hadde ukonvensjonelle, til og med kjetterske meninger.<sup>266</sup> Men Stormesteren var en handlingens mann og hadde en klar idé om Tempelridderordenens situasjon. På sin reise til Europa i årene 1293-96 var derfor intern reform ett av hans mål. Demurger skriver sågar at Molays ”presence in the West also enabled him to settle a few local and regional problems.”<sup>267</sup> Molay hadde allerede i 1291, ved et kapittelmøte på Kypros, tatt til orde for en reform av ordenen. En tilstedeværende broder ved navn Jean Serrand fortalte foran den pavelige høringskommisjon i Paris i 1311 at Molay ved møtet hadde uttrykt ønske om å fjerne fra ordenen alt som mishaget ham fordi han fryktet at det før eller senere ville skade ordenen.<sup>268</sup> Det er mulig at Molay siktet til dårlige uvaner i forbindelse med innvielsesritualene eller den generelle uvitenhet og forvirring på lavere nivå, men vi kan ikke vite sikkert. Vi kan heller ikke fastslå omfanget av den reform Molay ønsket å gjennomføre, men vitneutsagn fra prosessen er tvetydige med hensyn til hvorvidt noen grep ble gjort.<sup>269</sup> Kanskje møtte Stormesteren motstand hos andre medlemmer av ordenen da han fremla sine tanker om reform, kanskje skyldtes den manglende reformeringen av den indre strukturen at Molay selv ikke var sta nok i sitt forsøk på en slik implementering. Demurger holder Molays motkandidat ved Stormestervalget i 1292, Hugues de Pairaud, som en som hadde tilstrekkelig innflytelse til å blokkere et reformprogram i Frankrike, men mener samtidig at Molay ikke var standhaftig nok.<sup>270</sup> Det eksisterte utvilsomt råttenskap rundt om kring i Tempelridderordenen, hvilket Molay var klar over, men ikke var i stand til å vurdere skadepotensialet av.

Implisitt i dette ligger nok en stor del av svaret på hovedspørsmålet, men før vi begir oss utpå en drøfting av dette finner jeg det nødvendig å diskutere hvorvidt Tempelridderordenen på noen måte kunne ha unngått å bli oppløst. Enten man leser eller skriver om Tempelridderne dukker det unektelig opp spørsmål underveis om ikke oppløsningen, eller for den saks skyld prosessen mot ordenen, kunne ha vært forhindret, og i så tilfelle hvordan. Vi beveger oss dermed inn på såkalt kontrafaktisk historieskrivning, eller historien om det som *ikke* skjedde. I dette tilfelle er det nødvendig fordi man vil være interessert i å vite hvilke alternativer som var mulige for Tempelridderne, og hvilke som var sannsynlige. Vi må stille

---

<sup>266</sup> M. Barber, “James of Molay”, *op. cit.*, s. 122.

<sup>267</sup> A. Demurger, *The Last Templar, op. cit.*, s. 82.

<sup>268</sup> *Ibid*, s. 62. Demurger viser til J. Michelet (red.), *Procès*, II, s. 139.

<sup>269</sup> *Ibid*, s. 93. Forfatteren viser til J. Michelet (red.), *Procès*, I, s. 182-87 (Guichard de Marsiac, som mener det ble gjort endringer), 503 (Guillaume d’Arrabloy, som mener det motsatte).

<sup>270</sup> *Ibid*, s. 218.

oss noen hypotetiske spørsmål og vi må gjøre det fordi det vil hjelpe oss til å forstå hva som var avgjørende for det reelle hendelsesforløpet etter tapet av Akko i 1291.

## 5.2 Kunne oppløsningen vært unngått?

La oss begynne med slutten og derfra arbeide oss bakover i tid for å se om det er mulig å avdekke et punkt hvor historien om Tempelridderordenens endelikt kunne ha tatt en annen retning enn den vi kjenner, med fokus på tiden etter nederlaget for mamelukkene i mai 1291. Det første spørsmålet vil da bli om utfallet av kirkemøtet i Wien kunne ha blitt annerledes, herunder avgjørelsen om selve oppløsningen av ordenen.

### 5.2.1 Et annet utfall av kirkemøtet i Wien?

Akkurat dét er meget tvilsomt. Malcolm Barber mener at pave Clementius allerede i kirkemøtets tidlige fase, sent i 1311, mer eller mindre hadde bestemt seg for at ordenen måtte oppløses, og at pavens valg av et mindre råd til å avgjøre Tempelriddernes sak under konsilet ble gjort i håp om at man slik lettere skulle forstå at en oppløsning var den riktige måten å løse problemet på.<sup>271</sup> Samtidig var Clementius under et sterkt ytre press; for det første fra kong Phillippe, som i denne stund var i ferd med å innse at flere års hardt arbeid kanskje ville bli økonomisk resultatløst, men også fra kong Jaime av Aragon, som anså seg selv som rettmessig mottager av Tempelriddernes gods i hans kongedømme. Muligens var det nettopp dette ytre presset som ble avgjørende, for det var under kirkemøtet et realistisk alternativ å gi Tempelridderne en siste høring av deres sak. Så sent som den 20. mars, bare to dager før den endelige beslutningen ble fattet, skal Clementius ha sagt at han ikke visste om ordenen ville bli utslettet eller bevart.<sup>272</sup> Når paven likevel var så sikker i sin sak to dager senere da det hemmelige rådet avgjorde saken ved avstemning, kan dette skyldes at rådet innså at presset var for sterkt, eller, som Barber påpeker, at man hadde blitt bestukket eller truet av den franske kongen.<sup>273</sup> Hvorvidt dette siste er sannsynlig skal ikke drøftes nærmere, det som er viktig å forstå er at Clementius selv, etter noe tvil, men samtidig i tråd med hans følelser under innledningen av kirkemøtet, ikke fant det forsvarlig å la Tempelridderordenen fortsette å eksistere. Et viktig moment er at paven, som øverste leder for kristenheten, må ha vurdert

---

<sup>271</sup> M. Barber, *The Trial of the Templars*, op. cit., s. 224-25.

<sup>272</sup> *Ibid.*, s. 228. Barber viser her til H. Finke (red.), *Papsttum und Untergang*, op. cit., s. 265-68.

<sup>273</sup> *Ibid.* Forfatteren viser til B. Gui, *Catalogo Brevi Romanorum Pontificum*, i E. Baluze (red., ny utgave redigert av G. Mollat), *Vitae Paparum Avenionensium*, op. cit., bind 1, s. 56.

Tempelridderordenens navn som så svertet at dens rykte aldri ville kunne gjenopprettes og at ordenen således ikke lenger kunne representere hans kirke. Det er ingen grunn til å tvile på at paven gjorde en fornuftig og upartisk vurdering av saken, for Clementius var ikke farget av fordommer mot ordenen eller påvirket av anklagene mot den i den grad at han *ønsket* å se Tempelridderne fjernet fra sin kirke. Pavens problem var at han, som kirkens overhode, ikke kunne la seg assosiere med en orden som den franske kongen og hans apparat i en viss utstrekning hadde maktet å tegne et bilde av som kjettere og sodomitter, uavhengig av hva Clementius personlig mente om beskyldningene. Paven må ha forstått hva en oppløsning ville innebære sett i forhold til maktsituasjonen mellom ham og Phillippe, men skjønnte samtidig at Tempelriddernes gode navn og rykte var ugjenkallelig. Pavens personlige inntrykk av Tempelridderordenen, i alle fall av deres lederskap, bekreftes av det tidligere nevnte Chinon-brevet, som den italienske historikeren Barbara Frale oppdaget i Vatikanets hemmelige arkiv i 2001, et brev man tidligere trodde var tapt. I brevet gir Clementius i hemmelighet Jacques de Molay og det øvrige lederskap full tilgivelse og forsoning med kirken samtidig som han fastslår at bare paven kan dømme dem.<sup>274</sup> Dokumentet bekrefter altså pavens holdning til anklagene og til prosessen for øvrig på dette tidspunktet (august 1308), idet han så godt som avgjør saken og erklærer at Molay og hans feller ikke lenger har noe uoppgjort med Gud. Disse hendelsene finner sted på et tidspunkt der Clementius fortsatt har tro på at saken mot Tempelridderordenen kan løses i relativ minnelighet og uten ytterligere innblanding fra den franske kongemakten, en situasjon som altså skulle endre seg og til slutt sette Clementius i en situasjon der de realistiske alternativene var ytterst begrensede.

### **5.2.2 Dersom ordenen aldri hadde blitt utsatt for et angrep**

Hva om det franske angrepet på Tempelridderordenen aldri hadde kommet? Om vi skreller bort hele prosessen og alle beskyldningene som ble rettet mot ordenen fra den franske kronen høsten 1307, og antar at en ren pavelig etterforskning av de rykter som begynte å versere omkring ordenen året før ikke ville medføre annet enn noen stive pekefinger og et pålegg om reform fra Clementius, vil vi kunne plassere Tempelridderordenen på *foreløpig* trygg grunn. Hvilke levedyktige muligheter hadde man så på dette tidspunktet?

Stormester Molay var da beskjeftiget med diskusjoner med paven og Johannitterordenen om en mulig sammenslåing av de to militærordenene, samt mulige nye korstog mot øst. Ut fra

---

<sup>274</sup> B. Frale, "The Chinon chart", *op. cit.*, s. 129-32.

det vi vet nå kunne neppe noen av disse prosjektene ha reddet Tempelridderordenen i dens selvstendige form. En union med Johannitterne ville, som nevnt tidligere,<sup>275</sup> trolig ligne mer på Johannitterordenen enn på Tempelridderordenen idet den førstnevntes veldedige fundament utgjorde et langt mer eksemplarisk og verdig grunnlag for en orden som skulle begynne på nytt. På sikt ville derfor Tempelridderne egenart stå i fare for å bli vasket ut og deres selvstyre bli fratatt dem. En forent militærorden var i tillegg i fare for å bli underlagt den franske kongemakten, et trekk som ikke ville gagne Tempelridderordenen. Det eneste virkeområdet Tempelridderne var i stand til å si at de behersket bedre enn de fleste, var krigføring og andre oppgaver av militær art. Men kong Phillippes lidenskap for nye korstog var svært begrenset, han tilhørte en moderne europeisk herskerfilosofi som så færre fordeler ved å gjøre forsøk på å erobre Det hellige land og som konsentrerte seg mer om å stelle hjemme. Det ville trolig være et spørsmål om tid før Tempelridderne i en sammenslått militærorden ville bli erklært unnværlige. Heller ikke som bankmenn hadde Phillippe lenger nytte av Tempelridderordenen. Sophia Menache har påvist at det pågikk en systematisk nasjonalisering av de finansielle funksjonene i statsadministrasjonen og at Tempelridderne etter 1295 mistet sin dominerende posisjon innenfor den kongelige finansstjenesten og etter det bare sporadisk ble benyttet til ulike økonomiske gjøremål.<sup>276</sup>

Hva om Tempelridderne hadde fått muligheten til å drive med det de etter sigende gjorde best gjennom nye planer om korstog? Molays ideer om temaet ble referert til i kapittel tre og disse kan vurderes som fornuftige – isolert sett. Det Molay neppe var i stand til å forstå var at samtiden, det vil si de herskere i samtiden som besatte de posisjoner som tidligere hadde bidratt med økonomisk støtte til felttogene mot Det hellige land, ikke lenger var like ukritiske til hva man donerte penger til. For et større bidrag forventet man nå å få noe igjen. Denne tendensen tiltok på 1200-tallet og gjaldt alle religiøse ordener i Europa. Den skyldtes både endringer i religiøse holdninger, fra religiøs lydighet til privat lydighet, samt en forandring i den sosiopolitiske strukturen som innebar at religiøse ordener ikke lenger var like nyttige når det kom til å skaffe seg politiske allierte og innflytelse slik som tidligere.

At et nytt korstog – med Tempelridderordenens deltakelse – ikke nødvendigvis ville bli en ubetinget suksess, underbygges av hendelsene før og under korstogene i 1309-10, som pave Clementius iverksatte med Johannitterordenen ved roret. Aksjonen som helhet ble svekket av at de verdslige herskere i takt med tiden satte sine egne interesser foran kristenhetens, og illustrerte samtidig hvordan finansiering hadde blitt det vanskeligste ved

---

<sup>275</sup> Se s. 42-43 og fotnote 135.

<sup>276</sup> S. Menache, "The Templar Order", *op. cit.*, s. 15-20.



planleggingen av et korstog. Forholdet mellom paven og hans allierte skrantet, og som resultat av en økende verdslig dominans hadde korstogsbevegelsen vært utsatt for slitasje og forandring.<sup>277</sup>

Det kan derfor se ut som det ikke fantes noen passende oppgaver for Tempelridderordenen i 1307, i hvert fall ikke noen vi i ettertid kan tro at de ville ha lyktes med. En sammenslåing ville på sikt eliminere ordenen. Frankrike hadde ikke lenger bruk for deres bankvirksomhet, og selv om man kunne tilby slike tjenester andre steder ville det ikke være noe fundament for reform idet en slik hovedoppgave ikke var egnet til å rettferdiggjøre deres posisjon i kristenheten. Videre var tiden for de vellykkede og velfinansierte korstog forbi. Tempelridderne kunne naturligvis ikke basere seg på det all den tid de var en militærorden, men må ha innsett at den generelle europeiske korstogsentusiasmen ikke lenger var som før. Den eneste veien Tempelridderordenen kunne gå i 1307 var å reformere seg, å finne en ny levevei. Som kjent hadde de lite å falle tilbake på sammenlignet med Johannitterordenen og Den tyske Orden, som hadde fundamenterte velferdstjenester. Som en religiøs organisasjon hadde også Tempelridderne sine forpliktelser, deres tradisjonelle hovedoppgave – beskyttelse av pilegrimer i Jerusalems omegn – var i seg selv en veldedig ytelse. I tillegg var man pålagt å gi almisser til de fattige, blant annet i form av brød. Ordenen var derimot ikke forpliktet til å ta seg av syke, og ved undersøkelser har Alan Forey heller ikke vært i stand til å finne entydige bevis på at slike tilbud har eksistert. Selv om mange kunne få opphold i Tempelridderhus er det vanskelig å bevise at ordenen generelt opptrådte som vertskap for reisende eller syke, noe som dessuten ville være meget ressurskrevende.<sup>278</sup> Det er derfor all grunn til å tro at Tempelridderne konsentrerte sin energi om de plikter som de var pålagt å utføre, og man kan vanskelig se for seg at en så omfattende orden med slike organisasjonsmessige mangler som vi har sett, skulle være i stand til å gjennomføre en slik total reform som en kursendring fra militær til veldedig ville innebære. Jeg kan derfor ikke se at Tempelridderordenen anno 1307 – selv uten et fransk angrep – skulle kunne holde seg i live særskilt lenge. For å finne en alternativ vei må vi derfor skru tiden enda litt lengre tilbake.

### **5.2.3 1292: en annen Stormester = en annen historie?**

All den tid vi vet at Jacques de Molay ikke var i stand til å redde sin orden verken via nødvendig reform eller ved politisk manøvrering kan man spørre seg om ikke historien kunne

---

<sup>277</sup> N. Housley, "Pope Clement V and the crusades of 1309-10", *op. cit.*, s. 39-40.

<sup>278</sup> A.J. Forey, "The Charitable Activities of the Templars", *op. cit.*, s. 140-41.

ha tatt en annen retning dersom en annen Stormester hadde blitt valgt under den merkverdige valgprosessen på Kypros i april 1292.<sup>279</sup>

Molays motkandidat under valget var altså Hugues de Pairaud, og ifølge Barbara Frales teori fantes det et tydelig politisk skille mellom disse. Der Molay ville sette alle ressurser inn på ny erobring av Det hellige land, ville Pairaud antagelig være mer opptatt av diplomati og administrasjon og en mer egnet mann til å operere på Europas politiske arena mot slutten av 1200-tallet. Molay som Stormester ville bety at ordenen ville fortsette sin uavhengighetspolitikk i forhold til nasjonalstatene, mens Pairaud på sin side trolig var villig til å underkaste seg stater politisk, da først og fremst det franske monarkiet.<sup>280</sup>

Alain Demurger stiller seg imidlertid noe tvilende til Frales resonnement. Han mener den hviler på for mange tvilsomme fundamenter, og viser blant annet til at den Pairaud som stilte som kandidat i 1292 enda ikke hadde rukket å bli den Pairaud som i 1302 støttet kong Phillippes angrep på pave Bonifacius. Videre var det i 1292 fortsatt en uttalt målsetning å gjenerobre Det hellige land, det sirkulerte foreløpig ingen konkrete tanker om å endre Tempelridderordenens virksomhet og rette fokus mot vestlige interesser.<sup>281</sup>

Likevel, det er grunn til å tro at Pairaud var en langt bedre politiker enn Molay, og var det noe Tempelridderordenen ville hatt bruk i årene før og etter massearrestasjonen, var det nettopp slike ferdigheter. Med Pairaud ved roret er det sannsynlig at Tempelridderne ville ha vært sine eksistensielle begrensninger på begynnelsen av 1300-tallet mer bevisste. Dersom ikke det alternative lederskapet til Pairaud før den tid hadde sørget for å skaffe ordenen andre oppgaver – hvilket ikke er umulig, Pairaud var neppe så fastlåst på å gjenvinne Det hellige land som Molay var – kan det tenkes at Stormesteren, idet han ikke lenger så noen fullverdig levevei for en uavhengig Tempelridderorden, som igjen forutsetter at den generelle upopulariteten og mangelen på militær suksess også i dette scenarioet ville være til stede, ville gå med på en union med Johannitterordenen. En slik union kunne som tidligere nevnt virke til å trekke Tempelridderordenen ytterligere ned i forhold til både Johannitterne og til den franske kongemakten, men det er ikke gitt at en eventuell union ville fått et slikt utfall med en mer dreven mann som Pairaud ved forhandlingsbordet.

Det historiske forløp avgjøres imidlertid ikke av enkeltpersoner så mye som av strømninger, og det er ikke undertegnedes mening at et alternativt scenario med Hugues de Pairaud som Stormester fra 1292 ville ha reddet Tempelridderordenen. Kanskje kunne

---

<sup>279</sup> Sannsynligvis forløp disse hendelsene i april. Se s. 40 og fotnote 126.

<sup>280</sup> Se fotnote 125.

<sup>281</sup> A. Demurger, *The Last Templar, op. cit.*, s. 69-70.

Pairaud ha innsett at å slå seg sammen med Johannitterne var uunngåelig og en kortsiktig måte å holde seg i live på, og derfra ha jobbet for å sørge for at ikke Tempelridderens selvbestemmelse i det lange løp ville ta enda mer skade. Etter hvert som tiden gikk og korstogsentusiasmen dalte ytterligere ville Tempelridderne være velkomne til å gli inn i Johannitternes veldedige gjøremål og sakte glemme sitt opprinnelige virke.

Men dette forblir spekulasjoner, spørsmål om ”hvis” og ”om” og ”kanskje”. Hugues de Pairaud var i 1292 ikke sett på som en Tempelridder av spesiell tyngde, og ville neppe være et reelt alternativ til lederstillingen under en korrekt valgprosess med flere alternativer. Dessuten finnes det andre momenter i virkelighetens scenario som kan ha falt seg annerledes om det ikke hadde vært for tilfeldigheter. Da Tempelridderne fra 1299-1303 var alliert med mongolene, var et korstog mot Jerusalem en plan som hadde gode forutsetninger for å lykkes, men ble skrinlagt ved mongollederen Ghâzâns død i 1304.<sup>282</sup> Kanskje kunne militær suksess her ha ført til en oppblomstring av den europeiske korstogsentusiasmen? Med henblikk på strømningene blant verdslige herskere i Europa på denne tiden er det lite sannsynlig at denne entusiasmen ville bli særlig langsiktig, men kunne altså ha utsatt Tempelridderordenens endelikt med noen år. Ellers finnes andre uavklarte situasjoner, som for eksempel forslaget om en forent militærorden. Forhandlingene mellom Tempelridderordenen, Johannitterordenen og paven ble aldri fullført. Paven ble syk, og før man kunne gjenoppta spørsmålet kom Phillippes aksjon som en bombe fra himmelen. Hvem vet hva Jacques de Molay var forberedt på å si ved neste møte, kanskje hadde han fått tid til å innse at en union ville ha gitt hans orden sårt tiltrengte oppgaver? Enkelte slike tilfeldigheter kan således ha ført til at historien om Tempelridderordenen ville tatt andre vendinger.

Alternative scenarioer eller kontrafaktisk historieskrivning kan aldri bli noen eksakt vitenskap, men kan være behjelpelig med å få oss til å forstå gangen i de aktuelle historiske hendelsene. Slik jeg ser det ville de alternative hendelsesforløp som er beskrevet her, i beste fall føre til at Tempelridderens død ville ha skjedd mer gradvis og uten betydelige innslag av vold. Selv med militær suksess i årene etter Akko lå ikke forholdene i samtiden til rette for at Tempelridderordenen kunne fortsette å drive sin virksomhet på samme manér som tidligere. Bare en radikal kursendring kombinert med indre reform kunne gjøre deres eksistens akseptabel for den vestlige kristenheten omkring år 1300.

---

<sup>282</sup> Ibid, s. 217.

### 5.3 Endeliktet

I det foregående kapitlet ble det presentert noen eksisterende forklaringer på det sentrale spørsmålet, hvor vi så at oppmerksomheten varierte fra ytre til indre forutsetninger til å sette historien om Tempelridderne inn i et større og mer helhetlig bilde i forhold til synkende korstogsentusiasme og den franske kongemaktens vekst. Ingen av disse forklaringsmåtene er direkte uriktige, de kan for så vidt dels ha rett alle sammen idet spørsmålet om Tempelriddernes undergang er såpass sammensatt og så rommelig at det nærmest blir opp til den enkelte hva man velger å fokusere på.

Idet jeg nå vil forsøke å gi en balansert fremstilling av hvordan ordenens endelikt kunne finne sted, vil det fremgå at alle de nevnte synene til en viss grad har noe for seg, et resultat av undertegnede oppfatning av at det var en rekke medvirkende årsaker til de forløpte hendelser og at endeliktet vanskelig kan forklares gjennom fokus på *enten* ytre *eller* indre forutsetninger, men at det har foregått et samspill mellom disse som i sum driver Tempelridderordenen ut av tilværelsen. Dog kan noen forutsetninger ses å ha hatt sterkere påvirkning på utfallet enn andre. La oss se på noen ytre forutsetninger først.

I årene som gikk fra nederlaget ved Akko i 1291 og frem til kong Phillippes angrep på Tempelridderne i 1307, hadde en helt ny situasjon oppstått i Europa. Den sosiopolitiske strukturen hadde siden Tempelridderordenens tilblivelse og tidlige fremgang endret seg kraftig og det var ikke lenger noen tilfredsstillende gevinst å hente ved å investere i korstog. I Tempelriddernes tidlige fase lå makten i Europa hos paven, mens korstogsbevegelsen var et uttrykk for den pavelige ideologi, altså gjenvinning av Det hellige land på vegne av kristenheten. I tiden frem mot år 1300 hadde nasjonalstatene begynt å utvikle seg, nærmere bestemt hadde to av dem – Frankrike og England – etablert sterke og uavhengige monarkier av en type som var nye i verdensbildet. Med disse nasjonalstatene kommer også herskere som alltid vil være interessert i å utvide sin makt, og det ligger derfor i kortene at en av disse før eller senere vil utfordre paven og hans stilling som den ledende makthaver i Europa.

Det er akkurat dette Phillippes feide med Bonifacius handler om. Tilsynelatende omhandler den økonomiske ressurs og motiveres av simpel grådighet, men situasjonen bærer preg av at Phillippe og hans rådgivere er fullt klare over at maktbalansen i Europa er forandret som følge av hans forfedres innsats gjennom nærmere hundre år. Det er nå tid for å begynne å utfordre pavestolens makt for alvor, og Bonifacius' reaksjon kombinert med Phillippes motreaksjon bidrar til å eskalere feiden til et nivå der langt mer enn en eventuell skattlegging av den franske geistligheten står på spill. Feiden blir et symbol på den politiske

utviklingen i senmiddelalderen, der nasjonalstatene var i ferd med å vokse paven over hodet og en innskrenking av pavens makt var et naturlig neste skritt.

At entusiasmen for nye korstog minket, er et resultat av nøyaktig den samme utviklingen. Monarkene hadde langt mer å vinne på å bli hjemme og utvide sin makt i kongeriket. Som kristne var de nødt til å støtte ideologien, men korstog var både dyrt og farlig. Det som gjorde korstog minst attraktivt all den tid nasjonalstatene hadde vokst til å bli reelle utfordrere til pavemakten, var at korstogideologien var utformet av kirken og fremhevet kirkens interesser foran nasjonalstatenes. Derfor var det bortimot utenkelig å støtte flere slike felttog, til tross for at det altså skjedde igjen i 1309-10, men fiaskoen den gang demonstrerte tydelig hvor vanskelig det var å mobilisere ressurser under slike politiske forutsetninger.

Tempelridderordenen befant seg derfor svært utsatt til. Den generelle upopularitet de rike militærordenene hadde opparbeidet seg, sammenholdt med at deres innsats i Det hellige land hadde endt med et sviende nederlag i 1291, gjorde dem nærmest uønsket i kristenheten. Mens Johannitterordenen (omsorgsarbeid) og Den tyske Orden (korstog mot Litauen) hadde sine eksistensielle alibier, var Tempelridderne avhengig av at det forelå nye korstogsplaner. Det gjorde det også en viss tid, men deres lite fruktbare erobring av øya Ruad i 1302 bidro bare til å øke inntrykket av at ordenens nytteverdi på dette tidspunkt var minimal. Tempelridderne hadde utført visse tjenester innenfor bank- og finansvesenet i Frankrike, men som et ledd i kongens maktutvidelse ble utenlandske tjenesteytere sjaltet ut da administrasjonssystemet mot slutten av 1200-tallet ble mer og mer nasjonalisert.

Ytterligere et viktig moment som vanskeliggjorde Tempelriddernes eksistens var at ordenen var underlagt pavestolen, den franske kongemaktens rival. Tempelridderne var altså internasjonale i en tid der nasjonalstatene var på vei opp og frem, hvilket talte imot ordenen i forhold til eventuell korstogsentusiasme fra kongens side. I det hele tatt var Tempelridderordenens eksistens en etterlatenskap etter en tid da paven hadde makten, en anakronisme som stadig maste om nye korstog uten forståelse for at de moderne verdslige herskerne anså korstog som bortkastet tid. Phillippe måtte derfor stadig bortforklare sin manglende støtte til nye korstog, noe han heller ikke hadde penger til etter sin fars mislykkede felttog mot Aragon i 1285.

Tempelridderordenen var imidlertid svært rik, og det kan vanskelig unnlates å se dette som Phillippes hovedmotiv. Ved å angripe og oppløse ordenen i løpet av kort tid ville kongen kunne overta deres land og gods, som til sammen må ha utgjort en vanvittig sum penger, uten større problemer. Et slikt raid ville, i alle fall på kort sikt, løse Phillippes økonomiske problemer samtidig som han ville bli kvitt en del spørsmål om fremtidige korstog. Ikke minst

ville en verdslig oppløsning av Tempelridderordenen, hvis eksistensielle kontroll lå under paven, markere for hele Europa hvor makten virkelig lå. Spørsmålet var bare hvilket påskudd man skulle benytte seg av.

Det er her de indre forutsetningene kommer inn i bildet. Som tidligere sagt og gjentatt bar ikke Tempelridderordenens indre tilstand preg av god kontroll og disiplin. Ryktene sa at det innenfor ordenen ble praktisert homoseksualitet og ulike ritualer som ved hjelp av Phillippes rådgivere og deres lager av propagandistiske anklager kunne knyttes til ideen om at Tempelridderne var kjettere og dermed kristenhetens fiender. Hvis dette kunne bevises, eller man i det minste kunne overbevise den samtidige opinion om at dette var tilfelle, ville den franske kongemakten kunne overkjøre og plyndre ordenen i løpet av få måneder, antok man.

Vi har tidligere sett nærmere på spørsmålet om Tempelriddernes skyld, og konkludert med at det kan ha forekommet en del spredte tilfeller av ritualer som ikke hører hjemme noe sted i kristenheten, men at dette ikke var universalt innenfor ordenen. Sannsynligvis gjorde den manglende interne disiplin det mulig for brødre å ta med seg mindre ærbare vaner og ideer inn i Tempelriddernes avdelinger, uten at dette var representativt for ordenens offisielle åndelige program. Phillippes anklager om kjetteri er dessuten grovt overdrevet, men er utformet for å tegne et bilde av kongen som en helligdom og en kristenhetens forkjemper som ser seg nødt til å ta ansvar i trosspørsmål når paven ikke gjør dette i tilstrekkelig grad. Phillippes inngrep på pavens område innebærer naturligvis nok en utfordring av pavens makt, noe pave Clementius, hensett til hans reaksjoner og hans motvilje til å la kongen styre prosessen, åpenbart forstod konsekvensene av.

Under prosessen og på vei frem mot kirkemøtet i Wien jobbet Phillippe og hans rådgivere hardt for å få Tempelridderordenen oppløst, og da avgjørelsens tid var inne så ikke den hardt pressede paven noen annen realistisk løsning enn å gjøre akkurat det. Ordenens rykte hadde gjennom sakens forløp tatt så stor skade at det ikke lenger var forsvarlig å la den fortsette sin virksomhet i kirkens navn. Selv om Phillippe ikke fikk overta ordenens verdier etter oppløsningen må opptrinnet ses som et ledd i den politiske utviklingen i Europa, der nasjonalstatene var sterke nok til å utfordre – og beseire – paven. Clementius ønsket ikke å fjerne Tempelridderordenen, i alle fall ikke uten en skikkelig opplysning av saken og det måtte i så fall ha skjedd etter hans eget initiativ, men slik situasjonen var nå tillot ikke maktforholdet mellom kirke og stat paven det som opprinnelig var hans rett.

## Tillegg

### De offisielle anklagene mot Tempelridderordenen, utstedt 12. august 1308 <sup>283</sup>

These are the articles on which inquiry should be made against the Order of the Knighthood of the Temple.

Firstly that, although they declared that the Order had been solemnly established and approved by the Apostolic See, nevertheless in the reception of the brothers of the said Order, and at some time after, there were preserved and performed by the brothers those things which follow:

Namely that each in his reception, or at some time after, or as soon as a fit occasion could be found for the reception, denied Christ, sometimes Christ crucified, sometimes Jesus, and sometimes God, and sometimes the Holy Virgin, and sometimes all the saints of God, led and advised by those who received him. – Item, [that] the brothers as a whole did this. – Item, that the majority [of them did this].

Item, that [they did this] also sometimes after the reception.

Item, that the receptors said and taught those whom they were receiving, that Christ, or sometimes Jesus, or sometimes Christ crucified, is not the true God.

Item, that they told those whom they received that he was a false prophet.

Item, that he had not suffered nor was he crucified for the redemption of the human race, but on account of his sins.

Item, that neither the receptors nor those being received had a hope of achieving salvation through Jesus, and they said this, or the equivalent or similar, to those whom they received.

Item, that they made those whom they received spit on a cross, or on a representation or sculpture of the cross and an image of Christ, although sometimes those who were being received spat next [to it].

Item, that they sometimes ordered that this cross be trampled underfoot.

Item, that brothers who had been received sometimes trampled on the cross.

Item, that sometimes they urinated and trampled, and caused others to urinate, on this cross, and several times they did this on Good Friday.

---

<sup>283</sup> Slik de er gjengitt i M. Barber, *The Trial of the Templars*, *op. cit.*, s. 248-52. Teksten er oversatt fra J. Michelet (red.), *Procès*, *op. cit.*, I, s. 89-96.

Item, that some of them, on that same day or another of Holy Week, were accustomed to assemble for the aforesaid trampling and urination.

Item, that they adored a certain cat, [which] sometimes appeared to them in their assembly.

Item, that they did this in contempt of Christ and the orthodox faith.

Item, that they did not believe in the sacrament of the altar. – Item, that some of them [did not believe]. – Item, that the majority [of them did not believe].

Item, that nor [did they believe] in the other sacraments of the Church.

Item, that the priests of the Order by whom the body of Christ is consecrated did not speak the words in the canon of the mass. – Item, that some of them [did not]. – Item, that the majority [did not].

Item, that the receptors enjoined this upon them.

Item, that they believed, and thus it was told to them, that the Grand Master could absolve them from sin. – Item, that the Visitor [could]. – Item, that the preceptors [could], of whom many were laymen.

Item, that they did this *de facto*. – Item, that some of them [did].

Item, that the Grand Master of the aforesaid Order confessed this, in the presence of important persons, before he was arrested.

Item, that in the reception of the brothers of the said Order or at about that time, sometimes the receptor and sometimes the received were kissed on the mouth, on the navel, or on the bare stomach, and on the buttocks or the base of the spine. – Item [that they were kissed] sometimes on the navel. – Item, [that they were kissed] sometimes on the base of the spine. – Item, [that they were kissed] sometimes on the penis.

Item, that in that reception they made those who were being received swear that they would not leave the Order.

Item, that they regarded them straightway as professed brethren.

Item, that they held these receptions secretly.

Item, that there was no one present except the brothers of the said Order.

Item, that on account of this vehement suspicion had, for a long time, worked against said Order.

Item, that it was generally held.

Item, that they told the brothers whom they received that they could have carnal relations together.

Item, that it was licit for them to do this.



Item, that they ought to do and submit to this mutually.

Item, that it was not a sin for them to do this.

Item, that they did this, or many of them [did]. – Item, that some of them [did].

Item, that in each province they had idols, namely heads, of which some had three faces, and some one, and others had a human skull.

Item, that they adored these idols or that idol, and especially in their great chapters and assemblies.

Item, that they venerated [them].

Item, that [they venerated them] as God.

Item, that [they venerated them] as their Saviour.

Item, that some of them [did].

Item, that the majority of those who were in the chapters [did].

Item, that they said that that head could save them.

Item, that [it could] make riches.

Item, that it gave them all the riches of the Order.

Item, that it made the trees flower.

Item, that [it made] the land germinate.

Item, that they surrounded or touched each head of the aforesaid idols with small cords, which they wore around themselves next to the shirt or the flesh.

Item, that in his reception, the aforesaid small cords or some lengths of them were given to each of the brothers.

Item, that they did this in veneration of an idol.

Item, that it was enjoined on them that they should wear the small cords around themselves, as it set out, and wear them continually, and they did this even by night.

Item, that the brothers of the said Order were generally received in the aforesaid manner.

Item, that [it was done] everywhere.

Item, that [it was done] by the majority.

Item, that those who were not willing to do the aforesaid at their reception or afterwards were killed or imprisoned.

Item, that some of them [were].

Item, that the majority [were].

Item, that they enjoined them, on oath, that they should not reveal the aforesaid.

Item, that [this was done] under punishment of death, or of imprisonment.

Item, that nor should they reveal the manner of reception.

Item, that neither should they dare speak about the aforesaid among themselves.

Item, that if any were found to have revealed [these things], they were punished by death or prison.

Item, that they enjoined them not to confess to anyone except a brother of their Order.

Item, that the said brothers of the Order, knowing the said errors, neglected to correct them.

Item, that they neglected to inform Holy Mother Church.

Item, that they did not retreat from the observance of the aforesaid errors and the community of the aforesaid brothers, although they had the opportunity for retreating and for doing the aforesaid.

Item, that the aforesaid things were done and preserved beyond the sea, in places in which the Grand Master and chapter of the said Order were at the time staying.

Item, that sometimes the aforesaid denial of Christ was done in the presence of the Grand Master and the chapter of the aforesaid.

Item, that the aforesaid things were done and observed in Cyprus.

Item, that [they were done] on this side of the sea in all kingdoms and in other places in which receptions of the aforesaid brothers were made.

Item, that the aforesaid things were observed in the whole Order generally and communally. – Item, that [they were] of long and general observance. – Item, that [they were] of ancient custom. – Item, that [they were] from the statute of the aforesaid Order.

Item, that the aforesaid observances, customs, ordinances and statutes were made and observed in the whole Order, beyond the sea and on this side of the sea.

Item, that the aforesaid were from points of the Order, having been introduced by their errors after the approval of the Apostolic See.

Item, that the receptions of the brothers of the said Order were made generally in the aforesaid manner in the whole Order aforesaid.

Item, that the Grand Master of the said Order enjoined that the aforesaid be thus observed and done. – Item, that the Visitors [did]. – Item, that the preceptors [did]. – Item, that other leaders of the said order [did].

Item, that these self-same men observed this, and taught that it be done and preserved. – Item, that others of them [did].

Item, that the brothers did not preserve another mode of reception in the said Order.

Item, that it is not within the memory of anyone of the Order who is living that there has been observed in their time another mode [of reception].

Item, that the Grand Master, the Visitors, the preceptors and the other Masters of the said Order, having power in this, punished gravely [those] not preserving nor willing to preserve the aforesaid manner of reception and the other things above, when a complaint was brought to them.

Item, that charitable gifts in the said Order were not made as they ought, nor was hospitality offered.

Item, that they did not reckon [it] a sin in the said Order to acquire properties belonging to another by legal or illegal means.

Item, that it was authorized by them that they should procure increase and profit to the said Order in whatever way they could by legal or illegal means.

Item, that it was not reckoned a sin to commit perjury on this account.

Item, that they were accustomed to hold their chapters in secret.

Item, that [they were held] secretly, either at the first sleep or in the first vigil of the night.

Item, that [they were held] secretly, since all the other *familia* of the house had been sent out and the house had been closed, as they sent out all the *familia* on those nights when they held chapters.

Item, that [they were held] secretly, because in this way they shut themselves up when a chapter was held, as all the doors of the house and church in which they were holding the chapter they fortified so firmly that no one might nor could gain access to them or near them, nor could anyone see or hear what they were doing or saying.

Item, that [they were held] so secretly that they were accustomed to place a guard on the roof of the house or church in which they were holding the chapter, in case anyone approached the place in which they were holding the chapter.

Item, that they observed and were accustomed to observe similar secrecy, as was usual in the receiving of brothers.

Item, that this error flourishes and has flourished in the Order for a long time, since they hold the opinion, and held in the past, that the Grand Master can absolve the brothers from their sins.

Item, that the greater error flourishes and has flourished, that these hold and have held in the past that the Grand Master can absolve the brothers of the Order from sin, even [sins] not confessed which they omitted to confess on account of some shame or fear of the penance to be enjoined or inflicted.

Item, that the Grand Master has confessed these aforesaid errors before capture, spontaneously, in the presence of ecclesiastics and laymen dignified in the faith.

Item, that the majority of the preceptors of the Order were present.

Item, that they hold and have held the aforesaid errors, not only through the opinions and beliefs of the Grand Master, but from other preceptors and especially from leading Visitors of the Order.

Item, that whatever the Grand Master, especially with his chapter, made, ordained and legislated, the whole Order had to hold and to observe and also was observed.

Item, that this power appertained to him and has resided in him from of old.

Item, that the aforesaid depraved habits and errors had lasted for such a time that the Order could have been renewed in personnel once, twice or more from the time of the introduction or observation of the aforesaid errors.

Item, that all or two-thirds of the Order, knowing the said errors, neglected to correct them.

Item, that they neglected to inform Holy Mother Church.

Item, that they did not retreat from the observance of the aforesaid errors and from the community of the said brothers, although they had the opportunity to retreat and do the aforesaid.

Item, that many brothers of the said Order, because of the filth and errors of their Order, departed, some transferring to another Order and others remaining in secular life.

Item, that on account of each of the aforesaid, great scandals have risen against the said Order in the hearts of elevated persons, even of kings and princes, and have been generated in almost the whole of the Christian population.

Item, that all and each of the aforesaid have been observed and manifest among the brothers of the said Order.

Item, that concerning these things there is public talk, general opinion and repute both among the brothers of the Order and outside. – Item, that [there is] concerning the majority of the aforesaid. – Item, that [there is] concerning others.

Item, that the Grand Master of the Order, the Visitor and the Grand Preceptors of Cyprus, Normandy and Poitou, as well as many other preceptors and some other brothers of the said Order, have confessed what is written above, both in judicial inquiry and outside, in the presence of appointed persons and also before public persons in many places.

Item, that some brothers of the said Order, knights as well as priests, also others, in the presence of our lord pope and of the lords cardinal, have confessed the aforesaid or a great part of the said errors.

Item that [they have confessed] through the swearing of oaths by them.

Item that also they have certified the aforesaid in full consistory.

# Bibliografi

## Primærkilder

*Alle primærkilder som er listet opp er hentet fra Barber, Malcolm og Bate, Keith (red. og overs.): The Templars, Selected sources translated and annotated, Manchester: Manchester University Press, 2002. Kildene er anført i den rekkefølge de har i kildesamlingen.*

”William of Tyre (early 1180s)”, s. 25-27, oversatt fra Guillaume de Tyr, *Chronique*, i R.B.C. Huygens (red.), *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis* 63 og 63A, (Turnhout, 1986), 12.7, s. 553-55.

“Michael the Syrian (early 1190s)”, s. 27-29, oversatt fra J.-B. Chabot (red. og overs.), *Chronique de Michel Le Syrien. Patriarche Jacobite d’Antioche (1166-99)*, bind 3, (Paris: Ernest Leroux, 1905), 15.11, s. 201-3.

“Latin Rule of 1129”, s. 31-54, oversatt fra S. Cerrini (red.), *Regula pauperum commilitonum Christi Templique Salomonici*, *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis*.

“Letter of Hugh ‘Peccator’ to the Templars in the East (c. 1128)”, s. 54-59, oversatt fra “Un document sur les débuts des Templiers” i J. Leclercq (red.), *Revue d’Histoire Ecclésiastique*, 52, s. 81-91.

*Omne Datum Optimum* (29 March 1139), s. 59-64, oversatt fra R. Hiestand (red.), *Papsturkunden für Templer und Johanniter. Vorarbeiten zum Oriens Pontificus*, bind 1. *Abhandlungen des Akademie der Wissenschaften in Göttingen*, 77 (Göttingen, Vandenhoeck og Ruprecht, 1972), nr. 3, s. 204-10.

*Milites Templi* (9 January 1144), s. 64-65, oversatt fra Hiestand (red.), *Papsturkunden für Templer und Johanniter*, nr. 8, s. 214-15.

*Militia Dei* (7 April 1145), s. 65-66, oversatt fra Hiestand (red.), *Papsturkunden für Templer und Johanniter*, nr. 10, s. 216-17.

“The attack on the Assassin envoy (1173): William of Tyre”, s. 73-76, oversatt fra Guillaume de Tyr, *Chronique*, i Huygens (red.), *Corpus Christianorum*, 20.29, 30, s. 953-55.

“Jacob’s Ford (Beit al-Ahzan): William of Tyre (1179)”, s. 78-82, oversatt fra Guillaume de Tyr, *Chronique*, i Huygens (red.), *Corpus Christianorum*, 21.27 (28)-29 (30), s. 1000-04.’

“Rebuilding of the castle of Safad (1241-44)”, s. 84-93, oversatt fra “De constructione castri Saphet” i R.B.C. Huygens (red.), *Studi medievali*, ser. 3, 6 (1965), s. 378-87.

“Grant of the castle of Grañena by Raymond Berenguer III, Count of Barcelona and Provence (14 July 1130)”, s. 93-94, oversatt fra Marquis d’Albon (red.), *Cartulaire général de l’Ordre du Temple 1119?-1150. Recueil des chartes et des bulles relatives à l’Ordre du Temple*, (Paris: Champion, 1913), nr. xxxiii, s. 25.

”Grant of the castles of Monzón, Mongay, Chalamera, Barbará, Corbins and Remolins by Raymond Berenguer IV, Count of Barcelona and Lord of Aragon (27 November 1143)”, s. 95-97. Teksten er oversatt fra Marquis d’Albon (red.), *Cartulaire général*, nr. cccxiv, s. 204-5.

”The report of James of Molay (1306-7)”, s. 105-9, oversatt fra E. Baluze (red., ny utgave redigert av G. Mollat), *Vitae Paparum Avenionensium*, bind 3 (Paris, Letouzey og Ané, 1927), nr. 32, s. 145-49.

”The will of Alfonso I, King of Aragon and Navarre (October 1131)”, s. 161-63. Teksten er oversatt fra J. Delaville Le Roulx (red.), *Cartulaire général de l’Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem, 1100-1310*, bind 2, (Paris: Ernest Leroux, 1907), nr. 95, s. 85-86.

”Bernard of Clairvaux, *In Praise of the New Knighthood* (1130s)”, s. 215-27, oversatt fra *Liber ad milites Templi de laude novae militiae* i J. Leclercq og H.M. Rochais (red.), *S. Bernardi Opera*, bind 3, (Roma: Editiones Cistercienses, 1963), s. 205-39.

”Pope Honorius III orders the prelates of Sicily to protect the Hospitallers and Templars (24 November 1218)”, s. 230-32, oversatt fra Roulx (red.), *Cartulaire général de l’Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem, 1100-1310*, bind 2, nr. 1633, s. 253-54.

”The reply of James of Molay to Pope Clement V concerning the proposal to unite the Orders of the Temple and the Hospital (1306-7)”, s. 234-38, oversatt fra G. Lizerand (red. og overs.), *Le Dossier de l’Affaire des Templiers*. Les Classiques de l’Histoire de France au Moyen Age, 2. utgave (Paris, Société d’Édition ‘Les Belles Lettres’, 1964), s. 2-15.

”Letter of Clement V to Philip IV (24 August 1307)”, s. 243-44, oversatt fra Baluze (red., ny utgave redigert av Mollat), *Vitae Paparum Avenionensium*, bind 3, s. 60.

”Letter of Clement V to Philip IV (27 October 1307)”, s. 249-50, oversatt fra E. Boutaric, ”Clément V, Philippe le Bel et les Templiers” i *Revue des Questions historiques*, 10 (1871), s. 332-33.

”Depositions of the Templars at Paris (October-November 1307)”, s. 251-256, oversatt fra J. Michelet (red.), *Le Procès des Templiers*, 2 bind, (Paris, 1841-51), II, s. 295-96, 305-6, 361-63, 369.

”Letter of Esquin of Floyran to King James II of Aragon (21 January 1308)”, s. 256-57, oversatt fra H. Finke (red.), *Papsttum und Untergang des Templerordens*, bind 2, (Münster, 1907), nr. 57, s. 83-85.

”Questions of King Philip IV to the masters of theology at the University of Paris and their reply (January-March 1308)”, s. 258-63, oversatt fra Lizerand (red.), *Le Dossier de l’Affaire des Templiers*, s. 56-63.

”Proceedings of the Papal Commission at Paris (November 1309 to June 1311)”, s. 286-304, oversatt fra J. Michelet (red.), *Le Procès des Templiers*, I, s. 32-35, 36-39, 42-45, 71-72, 87-88, 164-69, 275-77; II, s. 195-96.

“Papal bull, *Vox in excelso* (22 March 1312)”, s. 309-18, oversatt fra N.P. Tanner (red.), *Decrees of the Ecumenical Councils*, bind 1 (London, Sheed and Ward, 1990), s. 336-43.

“Papal bull, *Ad providam* (2 May 1312)”, s. 318-22, oversatt fra Tanner (red.), *Decrees of the Ecumenical Councils*, bind 1, s. 343-46.

### Sekundærlitteratur – bokverk

Bagge, Sverre: *Europa tar form: År 300 til 1300*, J.W. Cappelens forlag, 1986.

Barber, Malcolm: *The Trial of the Templars*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978 (paperback edition 1993).

-----: *The New Knighthood: A History of the Order of the Temple*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Christiansen, Eric: *The Northern Crusades: The Baltic and the Catholic Frontier, 1100-1525*, Cambridge, 1998.

Cohn, Norman: *Europe's inner demons: an enquiry inspired by the great witch-hunt*, London: Sussex University Press, 1975.

Demurger, Alain: *The Last Templar: The Tragedy of Jacques de Molay, Last Grand Master of the Temple*, London: Profile Books, 2005 (eng. paperback edition, først utgitt 2002).

Forey, Alan J.: *The Military Orders from the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries*, Basingstoke: MacMillan, 1992.

Hallam, Elizabeth M.: *Capetian France 987-1328*, London: Longman, 1980.

Mayer, Hans Eberhard: *The Crusades*, Oxford: Oxford University Press, 1990 (paperback edition, først utgitt 1972).

Nicholson, Helen J.: *Templars, Hospitallers, and Teutonic Knights: Images of the Military Orders, 1128-1291*, Leicester: Leicester University Press, 1993.

-----: *The Knights Hospitaller*, Woodbridge: The Boydell Press, 2001.

Partner, Peter: *The Knights Templar and their Myth*, Rochester, Vermont: Destiny Books, 1990 (først utgitt Oxford, 1981).

Riley-Smith, Jonathan (red.): *The Oxford Illustrated History of the Crusades*, Oxford: Oxford University Press, 1995.

Riley-Smith, Jonathan: *Hospitallers: The History of the Order of St John*, London og Rio Grande: The Hambledon Press, 1999.

Runciman, Steven: *A History of the Crusades, Volume I: The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, London: Penguin Books, 1971 (først utgitt av Cambridge University Press i 1951).



-----: *A History of the Crusades, Volume 3: The Kingdom of Acre and the later Crusades*, London: Penguin Books, 1990 (først utgitt av Cambridge University Press i 1954).

Setton, Kenneth M. (sjefsred.): *A History of the Crusades*, 6 bind, Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

Urban, William: *Teutonic Knights: A Military History*, London: Greenhill Books, 2003.

### Sekundærlitteratur – artikler

Barber, Malcolm: "The Origins of the Order of the Temple" i *Studia monastica. Abadía de Montserrat*, 12 (1970), s. 219-239.

-----: "James of Molay, the last Grand Master of the Order of the Temple" i *Studia monastica. Abadía de Montserrat*, 14 (1972), s. 91-124.

-----: "Propaganda in the Middle ages" i *Nottingham Medieval Studies*, 17 (1973), s. 42-57.

-----: "The World Picture of Philip the Fair" i *Journal of medieval history*, 8 (1982), s. 13-27.

-----: "The Social Context of the Templars" i *Transactions of the Royal Historical Society*, 5 34 (1984), s. 27-46.

-----: "The Templars" i *The ORB: On-line Reference Book for Medieval Studies*, <http://www.the-orb.net/encyclop/religion/monastic/templar.html>, 1997.

Brown, Elizabeth A. R.: "The Prince is Father of the King: the Character and Childhood of Philip the Fair of France" i *Mediaeval Studies*, 49 (1987), s. 282-334.

Burrows, Toby: "The Templars' case for their defence in 1310" i *Journal of religious history*, 13 (1985), s. 248-259.

Forey, Alan J.: "The Military Orders in the Crusading Proposals of the Late-Thirteenth and Early-Fourteenth Centuries" i *Traditio*, xxxvi (1980), s. 317-45.

-----: "The militarisation of the Hospital of St John" i *Studia monastica. Abadía de Montserrat*, 26 (1984), s. 75-89.

-----: "The Emergence of the Military Orders" i *Journal of Ecclesiastical History*, xxxvi (1985).

-----: "Novitiate and Instruction in the Military Orders during the Twelfth and Thirteenth Centuries" i *Speculum. A journal of medieval studies*, 61 (1986), s. 1-17.

-----: "The Charitable Activities of the Templars" i *Viator. Medieval and Renaissance studies*, 34 (2003), s. 109-141.

Frale, Barbara: "The Chinon chart: Papal absolution to the last Templar, Master Jacques de Molay" i *Journal of medieval history*, 30 (2004), s. 109-134.

Gaposchkin, M. Cecilia: "Boniface VIII, Philip the Fair, and the Sanctity of Louis IX" i *Journal of medieval history*, 29 (2003), s. 1-26.

Gilmour-Bryson, Anne: "Sodomy and the Knights Templar" i *Journal of the history of sexuality*, 7 (1996), s. 151-183.

Hardwicke, Mary Nickerson: "The Crusader States, 1192-1243" i K. Setton (sjefsred.), *A History of the Crusades*, bind II: *The later crusades, 1189-1311*, Madison: University of Wisconsin Press, 1969, s. 522-46.

Housley, Norman: "Pope Clement V and the crusades of 1309-10" i *Journal of Medieval History* 8 (1982), s. 29-43

Luttrell, Anthony: "The Hospiallers at Rhodes, 1306-1421" i K. Setton (sjefsred.), *A History of the Crusades*, bind III: *The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Madison: University of Wisconsin Press, 1975, s. 278-313.

Menache, Sophia: "Contemporary attitudes concerning the Templars' affair: propaganda's fiasco?" i *Journal of medieval history*, 8 (1982), s. 135-147.

-----: "The Templar Order: a failed ideal?" i *The Catholic historical review*, *American Catholic Historical Association*, 79 (1993), s. 1-21.

Nicholson, Helen J.: "Saints or sinners? The Knights Templar in medieval Europe" i *History today. A monthly magazine*, 44:12 (1994), s. 30-36.

-----: "Knights of Christ? The Templars, Hospitallers and other military orders in the eyes of their contemporaries, 1128-1291." i *The ORB: On-line Reference Book for Medieval Studies*, <http://www.the-orb.net/encyclop/religion/monastic/knights.html>, 1999.

Opsahl, Erik: "The Teutonic Order" i *The ORB: On-line Reference Book for Medieval Studies*, <http://www.the-orb.net/encyclop/religion/monastic/opsahl1.html>, 1996.

Perkins, Clarence: "The Trial of the Knights Templars in England" i *The English Historical Review*, 24 (1909), s. 432-447.

Riley-Smith, Jonathan: "Were the Templars Guilty" og "The Structures of the Orders of the Temple and the Hospital in c. 1291" i Ridyrd, Susan J. (red.): *The Medieval Crusade*, Woodbridge: Boydell Press, 2004, s. 107-124 og 125-143.

Rossi, Ettore: "The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523" i K. Setton (sjefsred.), *A History of the Crusades*, bind III, s. 314-39.

Sterns, Indrikis: "The Teutonic Knights in the Crusader States" i K. Setton (sjefsred.), *A History of the Crusades*, bind V: *The Impact of the Crusades on the Near East*, Madison: University of Wisconsin Press, 1985, s. 315-79.

Strayer, Joseph R.: "Philip the Fair: A 'constitutional' King" i *The American Historical Review*, 62 (1956-57), s. 18-32.

Urban, William: "The Teutonic knights and Baltic chivalry" i *The historian. The magazine of the Historical Association*, 56 (1994), s. 519-530.

Valente, José: "The new frontier: the role of the Knights Templar in the establishment of Portugal as an independent Kingdom" i *Mediterranean studies. The journal of the Mediterranean Studies Association*, 7 (1998), s. 49-65.

### **Populærvitenskapelig litteratur og fiksjon**

Baigent, Michael; Leigh, Richard; & Lincoln, Henry: *The Holy Blood and the Holy Grail*, London: Arrow Books, 1996 (først utgitt 1982).

Baigent, Michael & Leigh, Richard: *The Temple and the Lodge*, London: Arrow Books, 1998 (først utgitt 1989).

Brown, Dan: *The Da Vinci Code*, London, New York, Toronto, Sydney, Auckland: Bantam Press, 2003.

Eco, Umberto: *Foucaults pendel*, Oslo: Tiden Norsk Forlag, 2005 (først utgitt 1989).

Picknett, Lynn & Prince, Clive: *The Templar Revelation: Secret Guardians of the True Identity of Christ*, Corgi Adult, 1998 (først utgitt 1997).

Sinclair, Andrew: *Sword and the Grail: The Story of the Grail, the Templars and the Discovery of America*, Birlinn Ltd., 2005 (først utgitt 1992).

### **Internettleksika**

*The Catholic Encyclopedia*, Online Edition, 2005, <http://www.newadvent.org/cathen/>

*Encyclopædia Britannica Online*, 2006, <http://www.britannica.com>